

UNIVERSITAT
POMPEU FABRA

*Departament de Ciències
Polítiques i Socials*

L'educació en la ciutadania global

Estudi sobre els fonaments ideològics,
el desenvolupament històric,
la dimensió internacional i els valors
i pràctiques de l'escoltisme mundial

Eduard Vallory i Subirà

Octubre de 2007

Tesi sotmesa en compliment parcial
dels requeriments per a l'obtenció
del títol de doctor en Ciències
Polítiques i Socials.

Directora:

Dra. Imma Tubella i Casadevall

UNIVERSITAT POMPEU FABRA

Departament de Ciències Polítiques i Socials

L'educació en la ciutadania global.

Estudi sobre els fonaments ideològics, el desenvolupament històric, la dimensió internacional i els valors i pràctiques de l'escoltisme mundial

per

Eduard Vallory i Subirà

Barcelona, octubre de 2007

Directora: Dra. Imma Tubella i Casadevall

Tesi sotmesa en compliment parcial dels requeriments per a l'obtenció del títol de doctor en Ciències Polítiques i Socials.

Dipòsit legal: B.5223-2008

ISBN: 978-84-691-4461-9

*El logotip de la portada amb una flor de lis és © World Organization of the Scout Movement.
El logotip de la portada amb un trèbol és © World Association of Girl Guides and Girl Scouts.*

(1 de 4)

Al meu pare, en el record ple d'afecte

A la Marta Mata, amb estima i admiració

Al Boi Fàbregas i a tot el que simbolitza

A la meva mare, a qui li ho dec tot

Al Pau, amb esperança de futur

AGRAÏMENTS

El treball que hi ha darrera aquesta tesi ha comptat amb una llarga llista de persones i institucions que d'una manera o una altra hi han contribuït, i no voldria començar sense agrair-los-ho.

Abans que res, vull agrair al Fitzwilliam College de la Universitat de Cambridge la seva generosa contribució concedint-me la posició de Batista i Roca Fellow d'octubre de 2004 a juliol de 2006, gràcies a la qual vaig estar en disposició de fer recerca en unes condicions immillorables, en un entorn acadèmic estimulant i coneixent directament la tradició liberal anglesa que va fonamentar el naixement de l'escoltisme. No em puc estar de fer notar la felicitat coincidència que aquesta posició estigui dotada per un fons donat al College pel propi Josep M. Batista i Roca, fundador de l'escoltisme català.

Aquesta tesi és fruit de la meva insistència davant l'escepticisme dels qui posaven en dubte la idoneïtat del tema que tracta; però també de l'encoratjament, el suport decidit i l'amistat d'en Jacques Moreillon, un suport que per a mi ha estat un privilegi. No hauria pogut conèixer tan a fons el moviment escolta ni tenir accés a tots els documents i dades que he emprat si no hagués estat per ell. En especial, aprecio que em deixés consultar els seus "Monthly Reports" elaborats en els setze anys de secretari general de WOSM. A aquest suport i amistat s'hi sumen el de la Lesley Bulman-Lever, cap executiva de WAGGGS fins el 2006, i el d'Eduardo Missoni, secretari general de WOSM des del 2004, als qui també els ho agraeixo.

Fa anys que diversos amics, molts dels quals han passat per processos doctorals, m'encoratgen a fer la tesi, i entre ells he de destacar, en graus diferents, la Marta Aymerich, en Pep Castells, en Nacho Molina, la Neus Torbisco, en Toni Comín, en Manel Manchon, en Pere Martí, la Lila Pla, la Lis Brusa, la Lluïsa Vilaplana, l'Alba Bàrbara, l'Alba Duch, l'Imma Puig, l'Aina Calvo, en Gerard Padró i la Zoe Bray, així com els ànims plens d'amistat d'en Carles Duarte, l'Andreu Claret, en Carles Campuzano i l'Ernest Benach. També he rebut aquest encoratjament de professors amics, entre els que destaquen en Carles Boix, la Montse Guibernau, l'Imma Tubella, en Josep Picó, en Salvador Cardús, en Norbert Bilbeny, l'Antoni Segura, en Xavier Rubert, en Jordi Sánchez, en Josep M. Terricabras, en Josep M. Lozano, l'Àngel Castiñeira, en Josep M. Vallès, en Joan Subirats, en Manuel Cruz, en Klaus-Jürgen Nagel, la Rosa Virós, en Claudi Alsina, en Francesc Pedró, en Lluís Jofre, en David Serrat, la Inés Macho-Stadler, en Jaume Casals i l'Andreu Mas-Colell.

El rigor acadèmic que la tesi ha perseguit és en gran part conseqüència de l'ambició intel·lectual i el treball intens que vaig viure a la Universitat de Chicago, sota l'estímul d'en Carles Boix, i també de l'empenta i el repte que l'Andreu Mas-Colell em va saber transmetre per a convèncer-me que fes estudis de postgrau als Estats Units quan ja ho començava a descartar. El privilegi d'haver treballat i compartit somnis amb l'Andreu Mas-Colell només ha estat superat pel plaer de tantes converses i aprenentatges i per la sort d'haver pogut comptar sempre amb ell.

He d'agrair a la Foundation Ousseimi de Ginebra el seu suport econòmic per a finançar la meitat del màster que vaig fer a la Universitat de Chicago, i a la pròpia universitat el finançament de l'altra meitat. Dels dies a Chicago, en especial, he d'agrair l'estímul intel·lectual i l'amistat del Carles Boix i de l'Àlícia Adserà, així com el dels meus companys Joan Serra, Mariela Szwarcberg, Jennie Han, Boriana Nikolova, Sean Smith, Roger Sansi, Gladys Mitchell, Tehama Lopez, Mara Marin, Christian Ponce, Ricard Gil, Asier Mariscal, Hugo Garduño i José Luis Fillat, alguns d'ells ja doctors. També he d'agrair les llargues converses sobre John Dewey amb en Craig A. Cunningham.

Vaig conèixer l'existència de la Batista i Roca Fellowship gràcies a en Salvador Cardús. I un cop a Cambridge, vaig gaudir de l'ajut d'en Geoffrey Walker i en Dominic Keown, així com de l'estímul intel·lectual, el suport i l'amistat de la María Luisa Roca, en John Leigh, la Subha Mukherji, l'Amy Goymour, l'Abi Loxham, la Uta Staiger, en Luke Robinson i l'Aurora Gaxiola-Alcantar.

L'elaboració de la metodologia de la tesi i la seva implementació en la recerca ha comptat amb ajuts impagables que vull agrair especialment. En primer lloc, la meva directora, l'Imma Tubella, l'ha dirigit aportant-hi metodologia pluridisciplinar i entusiasme i dedicant-hi moltes hores; la Montse Guibernau em va animar a atrevir-me amb el tema de la tesi i va tenir la paciència i gentilesa d'ajudar-me a focalitzar la recerca al llarg de la fase inicial; en Carles Boix em va assessorar magníficament en la part estadística; en Josep Picó va aconseguir que no abandonés la tesi un cop retornat a Barcelona, donant-me una empenta metodològica definitiva; la Yanina Yelp em va aportar llum en l'estructura quan tot era nebulós; i l'agudesa científica de l'Aurora Gaxiola-Alcantar em va permetre sortir d'una fase de col·lapse gràcies a la seva sistematització. Finalment, he d'agrair el treball i l'expertesa de la Montse Vergara i la Jèssica Aracil en la part estadística, i el de la Jara Henar en l'apartat de pràctiques.

No podria llistar aquí tots els agraïments a les persones amb qui he coincidit a l'entorn de l'escoltisme, però sí que he de dir aquelles que m'han donat suport en la tesi i amb qui he tingut discussions sempre enriquidores. Entre elles hi ha en Josep López, la Rosa M. Pujol, la Marta Rosàs, en David Pérez, en Ricard Alonso, en Xavi Durany, l'Isidre Vallès, en Jordi Solé, en Ferran Benach, en Pep Castells, en Txé Gasch, l'Òscar Esteban, l'Ester Rosàs, en Raül Adroher, l'Antoni Zabala, l'Albert Agustí, la Carme Giral, en Joan Josep Rotger, en Josep M. Villena, l'Antoni Almirall, en Miquel-Àngel Essomba, la Daniela de Miniac i en Jaume Bosch; també la gent del Cau amb qui hem acabat explorant plegats l'escoltisme mundial: en Josep M. Rodés, la Marina Gay, l'Elena Jiménez, en Gerard Segú, l'Eva Pujol i en Guifré Lloses; i els bons amics de l'àmbit internacional: la Barbara Calvi, l'Alessandra Ballerio, la Heather Roy, en Mario Díaz, la Camilla Lindquist, la Lidija Pozaic, en Richard Amalvy i l'Arturo Romboli. També vull agrair el suport d'Escoltes Catalans i de la Fundació Escolta Josep Carol en tot el procés d'elaboració, i el de l'Ester Rosàs en la versió anglesa de la tesi.

Un esment especial es mereixen en Martí Palmada, en Marc Sarroca, en Jordi Bosch i l'Òscar Gimeno, amics i companys de *bloco* i font incondicional d'afecte.

En l'escoltisme mundial he tingut el privilegi de conversar profundament sobre la tesi amb els ja esmentats Jacques Moreillon, Lesley Bulman-Lever i Eduardo Missoni, i també amb el malaguanyat Malek Gabr, amb en Mateo Jover, amb en Laszlo Nagy i amb en Mark Clayton, gràcies als quals vaig poder copsar la riquesa i l'enorme complexitat que s'amaga dins la simplicitat aparent de l'escoltisme. Gràcies al Luc Panissod i a la Jacqueline Paschoud he pogut tenir accés a la totalitat de censos de WOSM i n'he aclarit els dubtes en el procés de validació de dades; gràcies a l'Elena Moya he pogut obtenir dades estadístiques de WAGGGS; gràcies al Derek Twine i a la Patricia Styles he pogut accedir als arxius històrics de l'escoltisme britànic; gràcies al Richard Amalvy he conegut la transformació en la comunicació de WOSM, i gràcies a l'Arturo Romboli he disposat de dades sobre WSPU; gràcies a la Nicky Gooderson, al Jean-Luc Bertrand, a la Lydia Muttare, a la Donna Joseph, a l'Elena Lévi i a la Sylvie El-Taib he obtingut la major part de la documentació que he fet servir; i gràcies al Mario Sica he conegut millor l'etapa de formalització de l'escoltisme mundial.

Gràcies al professor Josep González-Agàpito vaig poder presentar les conclusions provisionals de la tesi al seminari sobre el centenari de l'escoltisme organitzat per l'Institut d'Estudis Catalans el juny de 2007, i vaig rebre aportacions enriquidores de diversos participants, principalment pedagogs. Vaig trobar a faltar les que de ben segur m'hagués fet l'enyorada Marta Mata, impulsora de la renovació pedagògica a Catalunya, amb qui tant havia conversat i que em va ensenyar com n'és d'excepcional la manera positiva i estimuladora com l'escoltisme veu els infants. També agraeixo la paciència de les persones amb qui treballo a la Barcelona Graduate School of Economics.

Al llarg del període d'elaboració de la tesi he pogut fer estades de treball a llocs distints gràcies a la generositat de bons amics. A més dels dos anys al Fitzwilliam College de Cambridge (2004-2006), he fet estades a Granada (maig de 2005), en el marc del World Congress of Legal and Social Philosophy, gràcies a en Nacho Molina; a la Universitat de Girona (juny de 2005), en un seminari amb la Seyla Benhabib, gràcies a en Josep M. Terricabras; a la University of California-Santa Cruz (abril de 2006), gràcies a en Ricard Gil; a Calicanto (l'Horta: agost de 2006), gràcies a en Josep Picó i la Rosa Català; a la New York University (març de 2007), gràcies a la Mary Ann Newman; i a Vidrà (Osona: novembre 2006 i abril, juny, juliol i octubre de 2007), gràcies a l'acolliment i companyia d'en Jordi Vila-Abadal.

El procés de la tesi m'ha fet adonar també del privilegi de poder gaudir d'un entorn afectiu com el que conforma la meua família i els meus amics més pròxims. A ells dec el meu somriure quan em desperto al matí.

Vidrà (Osona), 14 d'octubre de 2007

ÍNDEX

INTRODUCCIÓ	<i>p. 1</i>
1. OBJECTIUS I HIPÒTESI	
1.1. Objectius de la tesi	
1.2. Hipòtesi i preguntes de recerca	
1.3. Interès acadèmic	
1.4. Motivació personal	
2. METODOLOGIA I TÈCNIQUES DE RECERCA	
3. PLA DE LA TESI	
CAPÍTOL 1. MARC TEÒRIC I ESTUDIS PRECEDENTS	<i>p. 19</i>
1. MARC TEÒRIC: CIUTADANIA I EDUCACIÓ, IDENTITAT NACIONAL I PERTINENÇA GLOBAL	
1.1. Fonaments del concepte de ciutadania	
1.2. Valors cívics i educació en la ciutadania	
1.3. Estat-nació, globalització i transformacions de la sobirania	
1.4. Patriotisme, cosmopolitisme i ciutadania global	
2. ABAST I LIMITACIONS DELS ESTUDIS PRECEDENTS	
2.1. El nacionalisme metodològic i altres limitacions	
2.2. La redefinició del marc històric	
2.3. Les polèmiques sobre els inicis de l'escoltisme britànic	
2.4. L'escoltisme com a objecte d'estudis històrics, sociològics i pedagògics	
2.5. Estudis sòcio-pedagògics a l'entorn de l'escoltisme mundial	
CAPÍTOL 2. L'ESCOLTISME MUNDIAL: ORÍGENS I CONSISTÈNCIA HISTÒRICA	<i>p. 53</i>
1. ELS PRECEDENTS DE L'ESCOLTISME MUNDIAL (1907-1920)	
1.1. Una idea, un llibre i els seus rerefons	
1.2. El procés de formalització d'un moviment per a l'Imperi britànic	
1.3. La consolidació britànica i la internacionalització espontània	
1.4. La pau i l'ideal de la League of Nations	
2. L'EVOLUCIÓ HISTÒRICA DE L'ESCOLTISME MUNDIAL	
2.1. L'etapa sota lideratge de Robert Baden-Powell	
2.2. La globalització de l'escoltisme mundial	
3. L'EDUCACIÓ EN LA CIUTADANIA A L'ESCOLTISME MUNDIAL	
3.1. Els pressupòsits de la 'ciutadania' en l'escoltisme	
3.2. Valors perpetuadors vs. valors transformadors	
3.3. La ciutadania global	
CAPÍTOL 3. L'ESCOLTISME MUNDIAL: CONSISTÈNCIA IDEOLÒGICA	<i>p. 95</i>
1. CARACTERÍSTIQUES ESSENCIALS	
1.1. Definició	
1.2. Objectiu i missions	
1.3. Principis	
1.4. Mètode	

2. ESTRUCTURA I FUNCIONAMENT
  - 2.1. El funcionament en xarxa
  - 2.2. Democràcia
  - 2.3. El nivell local: l'agrupament escolta
  - 2.4. L'organització nacional
  - 2.5. El cas de les federacions nacionals
  - 2.6. Les organitzacions mundials i la pertinença global
3. RECONeixEMENT I PERTINENÇA
  - 3.1. La rellevància de la política de reconeixement
  - 3.2. Com s'estableix la diferencia entre què és escoltisme i què no
  - 3.3. Pràctiques i problemes de la política de reconeixement
  - 3.4. Confessions religioses. El cas dels Scouts d'Europe
  - 3.5. El factor cultural
  - 3.6. Conflictes sobre visió associativa. El cas dels "Independent Scouts"
  - 3.7. Tipologies en la política de reconeixement

CAPÍTOL 4. DIMENSIÓ DE L'ESCOLTISME MUNDIAL: ANÀLISI ESTADÍSTICA

p. 171

1. L'ESCOLTISME MUNDIAL, AVUI (2003)
  - 1.1. Presència territorial
  - 1.2. Població i densitat
  - 1.3. Franges d'edat
  - 1.4. Gènere
2. EVOLUCIÓ HISTÒRICA DE WOSM (1920-2004)
  - 2.1. Països membres
  - 2.2. Persones associades
  - 2.3. Franges d'edat (1968-2004)
  - 2.3. Participació en els processos de decisió mundials
  - 2.4. Trobades internacionals de joves: Jamborees escoltes mundials

CAPÍTOL 5. L'ESCOLTISME MUNDIAL: COHERÈNCIA DE LES PRÀCTIQUES

p. 255

1. EDUCAR EN LA CIUTADANIA GLOBAL: COHERÈNCIA ENTRE VALORS I PRÀCTIQUES
  - 1.1. Un moviment global: la gestió de les identitats
  - 1.2. Cultura de pau i drets humans
  - 1.3. Desenvolupament comunitari
  - 1.4. Legitimació d'institucions internacionals
  - 1.5. La World Scout Parliamentary Union
- 2 INCOHERÈNCIA DE LES PRÀCTIQUES
  - 2.1. Valors socials, inclusió, canvi cultural i criteri propi
  - 2.2. La influència del cas nord-americà

CAPÍTOL 6. SUMARI DE LA TESI I CONCLUSIONS

p. 313

1. SUMARI DE LA TESI
2. CONCLUSIONS

BIBLIOGRAFIA GENÈRICA	<i>p. 341</i>
BIBLIOGRAFIA SOBRE ESCOLTISME	<i>p. 347</i>
ANNEXOS:	<i>p. 355</i>
ANNEX 1: ENTREVISTES	<i>p. 357</i>
ANNEX 2: DOCUMENTS CONSULTATS DE WOSM I DE WAGGGS PER AL CAPÍTOL 5	<i>p. 361</i>
ANNEX 3: LLISTA D'ASSOCIACIONS PARLAMENTÀRIES NACIONALS ASSISTENTS A LES ASSEMBLEES GENERALS DE LA WSPU	<i>p. 367</i>
ANNEX 4: DADES TÈCNIQUES DE LES BASES DE DADES	<i>p. 371</i>
4.1. Processament de les dades de l'estudi	
4.2. Font de les dades de persones membres de WOSM per al 'WOSM Census Data Set, 1924-2004' i el 'WOSM Ages-based Census Data Set, 1968-2004'	
4.3. Font de les dades de persones membres de WAGGGS i de WOSM per al 'World Scouting 2003 Data Set'	
4.4. Classificació dels països en regions (emprada en els quatre data set)	
4.5. Fonts de dades de població per al 'World Scouting 2003 Data Set'	
4.6. Incidències a remarcar durant el processament de les dades per al 'WOSM Census Data Set, 1924-2004' i el 'WOSM Ages-based Census Data Set, 1968-2004'.	
ANNEX 5: BASES DE DADES (CD-ROM)	
- 'WOSM Census Data Set, 1924-2004'	
- 'WOSM Ages-based Census Data Set, 1968-2004'	
- 'Data Set of International and World Scout Conferences, 1924-2002'	
- 'World Scouting 2003 Data Set'	
- 'World Scout Jamboree 2003 Data Set v.1.4'	

VOLUM 2: Versió en anglès de la tesi

INTRODUCCIÓ

1. OBJECTIUS I HIPÒTESI

- 1.1. Objectius de la tesi
- 1.2. Hipòtesi i preguntes de recerca
- 1.3. Interès acadèmic
- 1.4. Motivació personal

2. METODOLOGIA I TÈCNIQUES DE RECERCA

3. PLA DE LA TESI

1. OBJECTIUS I HIPÒTESI

1.1. Objectius de la tesi

Aquesta tesi té dos grans objectius. El primer és demostrar com l'educació en la ciutadania –basada en valors cívics i inclusius– pot combinar la promoció de la lleialtat a la pròpia comunitat nacional amb el sentiment de pertinença global, a través de l'anàlisi de l'escoltisme mundial. El segon objectiu és cobrir un buit en el coneixement sobre l'escoltisme mundial, un dels principals moviments mundials de joventut en la història contemporània, tant en dimensió numèrica com en presència territorial, que ha tingut incidència en la gran majoria de societats del planeta, així com mostrar la seva rellevància com a subjecte d'estudi de les ciències socials en temes com l'educació en la ciutadania, la construcció d'un sistema de valors per a la convivència en comunitat, la promoció de la identitat nacional i la idea de ciutadania global.

Per "escoltisme mundial" entenc la suma de dues organitzacions: l'Organització Mundial del Moviment Escolta (WOSM), constituïda el 1920, i l'Associació Mundial de Guies Escoltes (WAGGGS), constituïda el 1928. Es tracta de les dues principals organitzacions mundials d'educació no-formal, que comparteixen els mateixos principis, van ser fundades per la mateixa persona –l'anglès Robert Baden-Powell– amb els mateixos objectius, i van créixer gràcies a iniciatives nacionals. Les dues organitzacions apleguen conjuntament (2003) prop de 30 milions d'infants i joves en 165 països dels cinc continents, amb l'objectiu comú d'educar en una ciutadania responsable combinant l'arrelament local, la identitat nacional i el sentit de pertinença global des de la convivència en la diversitat.

L'escoltisme és un moviment àmpliament conegut en la seva superficialitat, i majoritàriament relacionat amb activitats de lleure sense més transcendència social que el fet que els nois i noies es distreguin. Afegiria que, en molts casos, des de fa deu anys el seu coneixement també està lligat a l'escoltisme nord-americà i la polèmica discriminació de l'homosexualitat per part de Boy Scouts of America. De fet, la recerca sobre l'escoltisme ha patit tradicionalment del que Anthony Smith (1979: 191) ha anomenat *nacionalisme metodològic*, això és, la tendència a assumir que les unitats d'anàlisi de les ciències socials són les societats que implícitament s'equiparen als Estats-nació. En efecte, hi ha hagut nombrosos estudis sobre el moviment escolta als diversos països o regions, com l'escoltisme

britànic, l'escoltisme nord-americà, l'escoltisme francès, l'escoltisme indi, l'escoltisme africà, etc. En canvi, no existeix cap recerca coneguda sobre l'escoltisme mundial com un tot, com un moviment d'adscripció voluntària i dimensió mundial que ha format milions de persones d'arreu del món en la ciutadania responsable al llarg del segle XX. Com explica Nagy (1967: 8), «many misunderstandings, as well as many differences of appreciation, arise from the fact that some observers concentrate their whole attention on one kind of Scouting only, the one they see, know, like and practice».

El repte preliminar d'aquesta tesi, per tant, és demostrar que l'escoltisme mundial té un altíssim potencial per a analitzar les contradiccions que s'han donat arreu del món a l'entorn de l'evolució contemporània del concepte de ciutadania, des de la base de la lleialtat nacional a la complexitat d'un món globalitzat i d'unes societats creixentment multiculturals. De fet, és un subjecte de recerca que ha estat tradicionalment desconegut o infravalorat per la comunitat científica. Poca gent coneix, per exemple, que l'escoltisme mundial és present (2003) al 83,3% dels Estats independents del món, tenint com a principals excepcions remarcables els països on la seva presència ha estat prohibida: la República Popular de Xina –però no Taiwan ni Hong Kong–, Corea del Nord, Cuba, Laos i Myanmar¹. Ni tampoc coneix que l'escoltisme mundial aplega conjuntament (2003) prop de 30 milions d'infants i joves arreu del planeta, dels quals la part més nombrosa són asiàtics, amb una intensa presència als països àrabs i amb els europeus representant menys d'un 8%. I no tan sols això. Encara menys gent coneix que quan es va formalitzar, l'any 1920, l'escoltisme mundial aplegava associacions nacionals de més del 50% d'Estats independents del món, un percentatge que no tan sols mai no ha disminuït des d'aleshores, sinó que ha augmentat fins l'actual 83,3%, malgrat que el nombre d'Estats independents ha augmentat de 63 l'any 1922 a 192 l'any 2004.

Els tòpics han estat els fonaments principals de la creació d'opinió, que no de l'anàlisi científica, sobre el moviment escolta. Es remarca sovint que va ser creat per un militar colonial britànic, però no es para atenció al perquè avui té tan prestigi als països de les antigues colònies africanes o asiàtiques. Es posa èmfasi en el seu contingut nacionalista, i en canvi s'ignora els molts casos de conflictes armats entre comunitats en què l'escoltisme de diversos països ha fet de pont. Es diu que el sentiment de pertinença a una comunitat d'abast mundial que es dona a l'escoltisme no és extraordinari perquè també es dona en moltes organitzacions de caràcter religiós, sense parar atenció al potencial de conflicte que té un moviment que parla d'educació en la ciutadania, de lleialtat nacional i d'entesa mundial i que, alhora, aplega persones que representen un amplíssim espectre d'identitats nacionals, confessions religioses i tradicions culturals. La capacitat de resistència de l'escoltisme mundial és tal que Malek Gabr, antic secretari general adjunt de WOSM i avui traspassat, em suggeria que comencés la tesi formulant la pregunta: com és que el moviment escolta no ha desaparegut? Com és que un moviment dut per persones voluntàries arreu del món, que té com a objectiu educar en la ciutadania combinant el sentit de pertinença nacional i el de pertinença global, que interactua amb creences religioses, identitats culturals i institucions governamentals, segueix

---

¹ WOSM, 2006: 89.

trobant milions de persones que volen implicar-se per a fer possible el seu objectiu de formar noves generacions en la responsabilitat ciutadana?

1.2. Hipòtesi i preguntes de recerca

La hipòtesi d'aquesta tesi és que una educació en la ciutadania basada en valors cívics i inclusivament que promogui el compromís nacional pot reforçar el sentit de pertinença global, enlloc de debilitar-lo. La hipòtesi plantejada a través de l'estudi de cas de l'escoltisme mundial és que un moviment educatiu no-governamental d'abast planetari, arrelat localment i basat en el compromís nacional, ha promogut ininterrompudament des dels seus inicis el sentit de pertinença global dels seus membres a través d'un model de ciutadania que combina els valors republicans cívics del nacionalisme liberal-democràtic amb els del cosmopolitisme. El plantejament contrari a la hipòtesi defensa que optar per educar en la lleialtat nacional porta inexorablement a valors contraris a la idea de ciutadania global, i que tan sols des de la desafecció nacional es pot generar un sentiment de pertinença global. Si la hipòtesi plantejada és correcta, en un entorn com el de l'escoltisme mundial, malgrat aplegar una diversitat considerable de països, tradicions culturals i religions, el principi cívic de lleialtat al propi país no entraria en contradicció amb la preponderància del sentit de pertinença global i la fraternitat universal en casos de guerres i conflictes, o simplement en el suport al desenvolupament d'altres països i en l'establiment d'institucions de governança mundial. Si, contràriament, la hipòtesi fos errònia, trobaríem casos en què el moviment escolta hagués promogut el nacionalisme ètnic, la xenofòbia o l'odi entre comunitats, o bé en què s'hagués posicionat en contra de cap legitimitat per sobre de l'Estat-nació

Vull fer notar, com exposaré al marc teòric, que els conceptes 'nació' i 'nacional' són objecte d'una gran controvèrsia, tant pel que fa a la seva potencial identificació amb els conceptes 'Estat' i 'estatal' com per la delimitació de comunitats nacionals no estatals, i aquesta controvèrsia no és aliena a l'escoltisme mundial². Si bé més endavant tractaré descriptivament aquesta qüestió, l'objecte de la present tesi és la combinació entre identitat nacional i pertinença global en el marc de l'educació en la ciutadania, i això afecta per igual les comunitats nacionals constituïdes en Estat i les comunitats nacionals sense Estat propi. En una recerca anterior, de menys abast, ja vaig analitzar el cas de les minories nacionals en les associacions juvenils, tractant el cas de l'escoltisme mundial i dels consells europeus de joventut³. És per això que no entraré, doncs, a desenvolupar novament aquesta temàtica.

La recerca sobre l'escoltisme mundial vol mostrar que la seva acció educativa contribueix a formar un model de ciutadania inclusiva que combina la identitat nacional i la pertinença global, a través de la suma dels seus principis i objectius,

---

² En aquesta tesi assumeixo la distinció entre 'Estat' i 'nació' emprada per Guibernau (2001: 243).

Només el fet que la lleialtat al propi país sigui un dels eixos principals del moviment escolta, i que des de la seva formalització el 1920 s'hagi triplicat el nombre d'Estats independents al món, mostra l'alt grau de contradicció a què està sotmès aquest moviment. En l'èpica nacional, els mateixos qui avui són elogiats per la seva participació en el *nation building* d'un nou Estat independent, abans eren acusats de posar en perill la unitat nacional de l'Estat precedent.

³ VALLORY, 2004.

del seu sistema organitzatiu, de la seva dimensió, de la seva consistència al llarg de la història, i de les seves pràctiques. Per a possibilitar-ho, em proposo fer una anàlisi que respongui a preguntes formulades en quatre àmbits:

- (a) sobre la consistència ideològica de l'escoltisme mundial;
- (b) sobre la consistència en la seva trajectòria històrica;
- (c) sobre la quantificació de la seva dimensió mundial, actual i històrica; i
- (d) sobre la coherència de les pràctiques a nivell local amb els valors promoguts a escala global.

a) La *consistència ideològica* de l'escoltisme mundial ha de respondre a la pregunta: ¿L'escoltisme mundial és un subjecte delimitable, amb unes característiques comunes arreu del món, una organització legitimada que les estableixi de manera democràtica i un sistema de pertinença que les garanteixi? Si l'escoltisme mundial fos un moviment en cada país tan diferent com diferents són les societats, que no tingués en comú més que el nom i alguns elements externs, sense cap sistema legitimat i possibilitador de canvi que sustentés la seva base ideològica i sense un procediment de pertinença que fes efectiu el compliment dels mínims comuns, podríem falsar l'afirmació que l'escoltisme mundial és un subjecte consistent ideològicament i legitimat en les decisions que pren respecte la seva identitat i els seus posicionaments davant dels seus membres i de la societat.

b) La *consistència en la seva trajectòria històrica* ha de respondre a la pregunta: ¿S'han mantingut, des de 1920 fins avui, els principis del moviment escolta que combinen identitat nacional i pertinença global?, ¿o pel contrari, han patit modificacions en els textos legals o en els posicionaments dels òrgans de govern de les dues organitzacions mundials? Les identitats nacionals i les creences religioses, que el moviment escolta reforça, han estat el focus principal de generació de conflicte en la societat mundial al llarg del darrer segle. Si trobéssim canvis de redactat del marc legal comprensius amb postures contràries a la convivència entre països i cultures, o bé posicionaments circumstancials que justifiquessin l'agressió d'una comunitat sobre l'altra, podríem falsar l'afirmació que l'escoltisme mundial ha estat consistent en aquest aspecte al llarg de la seva existència.

c) L'anàlisi de la *quantificació de la dimensió mundial* ha de respondre a la pregunta: ¿L'escoltisme mundial ha mantingut en el seu si una pluralitat real de països, cultures, creences, orígens geogràfics i tradicions polítiques, al llarg dels anys i en l'actualitat? Si es tractés d'un moviment mundial format principalment per països occidentals i les seves colònies, on després de la descolonització el seu volum hagués disminuït, i on la diversitat de creences es limités ser present en països amb una o dues religions monoteistes majoritàries, podríem falsar l'afirmació que l'escoltisme mundial és un espai comú de convivència a nivell mundial de persones d'orígens, races, cultures, creences i tradicions polítiques diferents.

d) Finalment, la *coherència de les pràctiques* ha de respondre a la pregunta: ¿Existeix una correlació entre l'educació en la ciutadania global compromesa amb la

pau que fonamenta l'escoltisme mundial⁴ i la seva recepció en els programes impulsats a nivell nacional, així com en la seva transmissió a escala local? Si trobéssim pràctiques que contradiuen aquesta combinació d'identitat nacional i pertinença global i el seu compromís per la pau, podríem falsar l'afirmació que en aquest aspecte l'escoltisme mundial és un moviment amb coherència entre el seu discurs mundial i la seva pràctica local.

Si es responen positivament aquestes quatre preguntes, es podrà concloure que l'escoltisme mundial és un moviment que des dels seus inicis fins avui ha dut a terme a nivell local i des de la lleialtat cívica amb el propi país una tasca d'educació en la ciutadania global implicada amb la pau, a través del compromís ciutadà que promou la seva xarxa arrelada a nivell local, aplegada en associacions nacionals i emmarcada en dues organitzacions mundials legitimades i democràtiques que garanteixen l'acompliment dels seus principis. D'aquesta manera, es demostraria que existeix un subjecte d'estudi, l'escoltisme mundial, amb una dimensió global numèricament contrastada, fonamentat en un model ideològic i coherent en el temps; que existeix un sistema organitzatiu democràtic que dóna legitimitat a la definició d'aquest subjecte; que existeix una definició acurada i legitimada dels límits ideològics i organitzatius d'aquest subjecte; que existeix un procediment per a garantir el compliment de les condicions de pertinença al subjecte; que existeix una coherència entre els valors propugnats per aquest subjecte a escala mundial i les pràctiques desenvolupades a nivell local.

1.3. Interès acadèmic

L'interès acadèmic d'aquesta tesi es justifica en base a dues consideracions: (a) l'aportació que l'estudi de l'escoltisme mundial pot fer al debat teòric sobre diverses qüestions sotmeses a discussió en la ciència política; i (b) l'aportació que aquesta recerca pot fer a la destacable absència d'estudis sobre l'escoltisme mundial com a subjecte d'anàlisi, més enllà dels casos nacionals.

(a) La primera consideració és que l'anàlisi de l'escoltisme mundial pot aportar dades inèdites que poden contribuir al debat teòric sobre la compatibilitat entre d'una banda la idea que els ciutadans han de sentir-se identificats amb la seva comunitat nacional, que es planteja en graus distints tant des del nacionalisme liberal com des del comunitarisme i republicanisme; i d'una altra la idea que els ciutadans han de desenvolupar un sentiment de pertinença global, que es planteja des del cosmopolitisme i en certa manera des del multiculturalisme. Com desenvoluparé al marc teòric, els darrers vint anys s'han produït canvis importants en quatre grans àrees de la teoria política: les relacions internacionals; la identitat nacional; la participació política; i la ciutadania.

En les *relacions internacionals*, s'ha passat del realisme, que veia l'àmbit internacional com un escenari on únicament els Estats eren rellevants, a la complexitat de la globalització, amb reptes que els Estats aïllats no poden resoldre i

---

⁴ "Lleialtat al propi país des de la promoció de la pau, de l'entesa i de la cooperació a nivell local, nacional i internacional", segons la seva definició constitucional (WOSM, 1983: 3).

on en la governança global hi actuen altres actors més enllà dels Estats –persones, empreses, xarxes associatives, mitjans de comunicació de masses. Pel que fa a la *identitat nacional*, des de la Declaració Universal dels Drets Humans i els processos de descolonització el model d'Estats occidentals homogenis hereus de la revolució francesa han deixat pas a societats multiculturals on la gestió de la diferència pren importància, i també a Estats que no poden eliminar la seva pluralitat nacional interna, com s'havia fet tradicionalment, i han de trobar maneres d'acomodar-la. Les aproximacions a la tercera àrea, la *participació política*, també han canviat. Si bé el model liberal-democràtic no ha deixat de créixer com a estàndard d'organització política, amb una disminució progressiva dels règims autoritaris i teocràtics⁵, de la mateixa manera s'ha fet notar que els mecanismes institucionals i procedimentals de la democràcia representativa han esdevingut necessaris però no suficients per a un bon funcionament de la societat, com mostra la creixent apatia electoral, i s'ha esmentat la necessitat d'aprofundir en una participació de la ciutadania més enllà de les eleccions i, recentment, en països com el Regne Unit s'ha plantejat l'interès de treballar l'educació en la ciutadania per a estendre els valors liberal democràtics.

Igualment, l'aparició de temàtiques irresolubles des de l'àmbit estatal –mediambientals, econòmiques–, però també la progressiva presa de consciència en temàtiques transnacionals –con les intervencions militars a tercers–, ha donat peu a la generació del que s'ha anomenat "societat civil global", un entramat de moviments i associacions ciutadanes que han incidit en l'agenda política internacional inaugurant una nova forma d'intervenció política. Finalment, els canvis al voltant del concepte de *ciutadania* han pres una importància especial a la dècada dels 90, tant des de l'òptica liberal dels drets i prerrogatives individuals com des de l'òptica comunitària de la pertinença a una comunitat determinada i els deures que se'n deriven, sumats als ja esmentats canvis en el concepte de comunitat política, i les conseqüències per a una idea de 'ciutadania' que fins ara era considerada essencialment estatal. De la mateixa manera, els avenços progressius en diverses societats pel reconeixement de la igualtat de drets civils ha permès millorar la situació de persones tradicionalment discriminades per qüestió de raça, pertinença cultural, gènere, ideologia, o opció sexual. Tot i així, la discriminació de la dona i el rebuig categòric a l'homosexualitat segueixen sent majoritaris en moltes societats.

Tots aquests elements –relacions internacionals, identitat nacional, participació política, ciutadania– tenen en l'escoltisme mundial un excel·lent laboratori d'anàlisi. Tant dins de cadascun dels països com en l'agregat mundial, sigui en el diàleg interreligiós com en les guerres i en els canvis de règims polítics, l'escoltisme no tan sols no ha pogut evitar relacionar-se amb aquests eixos, sinó que, al contrari, s'hi ha submergit de ple. L'anàlisi de la trajectòria històrica, de la consistència ideològica i de la coherència entre valors i pràctiques ha de servir per a mostrar-ho.

---

⁵ L'any 2000, dels 147 països dels que es disposaven dades, 121 (aplegant el 68% de la població mundial) comptaven amb un o tots els elements d'una democràcia formal, mentre que el 1980 només 54 països (representant un 54% de la població mundial) complien aquesta condició. UNDP, 2002: 14-15.

(b) La segona consideració que justifica aquesta tesi és l'absència d'estudis sobre la consistència del moviment escolta al llarg de la història, la solidesa ideològica i organitzativa de l'escoltisme mundial, la rellevància de la seva dimensió numèrica al llarg dels darrers 80 anys i la coherència entre els valors de lleialtat nacional i global alhora que propugna i les seves pràctiques. Si en plena vigència de l'ordre interestatal westfalià, el 1795, Immanuel Kant va plantejar les bases per a tendir cap a una pau perpètua a través de l'entesa entre tots els països del món, no va ser fins després de la I Guerra Mundial que les seves idees es van concretar en la creació de la *League of Nations*, el primer intent de fer una institució per a facilitar la governabilitat mundial. Doncs bé, des de 1920 fins avui, centenars de milions de nois i noies dels cinc continents, abastant la gran majoria de països, cultures i creences, han rebut una educació en la ciutadania dins un moviment basat en els mateixos principis i ideals fonamentadors de la *League of Nations*. I això, malgrat que entremig hi hagi hagut guerres grans i petites, genocidis, dictadures, canvis de règims, processos d'independència, discriminacions racials i conflictes religiosos. L'escoltisme mundial, el moviment educatiu que promou aquest model d'educació en la ciutadania entre la gent jove, és un moviment nascut a Anglaterra el 1907 i estructurat mundialment a partir de 1920, fortament arrelat a nivell local i estructurat en associacions nacionals que accepten l'autoritat democràtica de l'organització mundial, que elles mateixes componen.

A l'escoltisme mundial existeix un òrgan de govern a escala global en què cada país té el mateix vot, que es reuneix cada tres anys i estableix els principis, marca les línies i escull un òrgan executiu reduït d'entre les candidatures presentades. El funcionament democràtic es dóna al seu torn dins cada organització nacional, que està estructurada en grups locals on es du a terme la tasca educativa amb els infants i joves a través d'una metodologia educativa pròpia i alhora compartida per tot el moviment. Es tracta, doncs, d'un sol organisme des de l'escala global a la local. L'ús de l'expressió "escoltisme mundial" doncs em permet indicar aquest subjecte clarament definit, en contraposició al genèric "escoltisme" emprat en molts estudis, que no diferencia l'escoltisme mundial com a subjecte dels molts moviments que al llarg dels anys s'han autodefinits com a "escoltes" sense compartir els principis en el seu conjunt ni sense acceptar l'autoritat democràtica mundial garant de la inclusió.

L'escoltisme mundial no opta per ser un moviment global sense identitats nacionals. Al contrari, opta per ser un moviment global on les identitats nacionals són la via, i no l'impediment, per a bastir un model de ciutadania cosmopolita. Un escolta és sempre ciutadà del món, però ho és pertanyent a algun país o comunitat. Al seu torn, la identitat religiosa també hi té un rol important des dels seus inicis, tot i que en un nivell menor: es promou la dimensió espiritual dels infants i joves i la seva identificació amb la religió que escullin, però la religió no els diferencia. La relació i cooperació oficial de l'escoltisme mundial amb les principals religions del planeta fa d'aquest moviment un espai on es dóna molt sovint el diàleg interreligiós. Igual com la identitat nacional sempre està condicionada per la fraternitat mundial a l'escoltisme, la creença religiosa sempre està condicionada per la tolerància i l'acceptació de l'altre. Numèricament, la religió majoritària de l'escoltisme mundial avui és l'islam.

Malgrat tots aquests elements, l'estudi acadèmic de l'escoltisme mundial en el seu conjunt és pràcticament inexistent. Com tants altres fenòmens, l'escoltisme ha estat essencialment un subjecte d'estudi a escala nacional-estatal, el que s'ha caracteritzat com a *nacionalisme metodològic*⁶. Al mateix temps, els recents estudis sobre societat civil global tampoc no l'han tingut en compte, potser perquè el seu fort arrelament local dificulta percebre'l com a moviment associatiu d'àmbit global. La literatura acadèmica sobre el moviment escolta ha estat principalment històrica, sociològica i pedagògica, i centrada en casos nacionals. Els estudis històrics en anglès s'han centrat en la creació del moviment a l'Anglaterra edwardiana, en els condicionants i intencions del seu fundador i en el naixement i desenvolupament del moviment –principalment a l'Imperi britànic i als Estats Units. Enfocaments similars es troben en literatures acadèmiques de molts països on hi ha presència de l'escoltisme.

De la mateixa manera, la recerca sociològica i pedagògica ha analitzat el mètode educatiu, els valors i la relació amb la societat de l'escoltisme de determinats països, i en alguns casos, de manera comparativa, d'un grup reduït de països. Però s'ha quedat sempre a la porta de l'anàlisi de la dimensió global del moviment, que es basa en una estructura democràtica mundial legitimada que ha funcionat ininterrompudament durant vuitanta anys, i que es regeix en base a uns mateixos principis que combinen lleialtat nacional i pertinença global. Aquesta recerca aspira també, doncs, a cobrir aquests buits de l'anàlisi de la dimensió històrica i global del moviment escolta i la seva coherència amb les pràctiques socials.

1.4. Motivacions personals

Una tesi doctoral ha de complir dues característiques. D'una banda, ha de tractar un tema prou específic en què pugui fer una aportació original al conjunt del coneixement acadèmic. I d'una altra, ha de tenir prou atracció per al doctorand que l'elabora per a mantenir viva la seva dedicació. En el meu cas, les dues característiques estan íntimament lligades a les meves experiències com a ciutadà, i crec per tant que no està de més que les esmenti.

Vaig entrar a l'escoltisme als 8 anys, i per tant m'és difícil saber fins a quin punt l'escoltisme va influir en les meves idees o jo vaig adaptar les meves idees a l'esquema de l'escoltisme. Vaig entrar a un agrupament escolta de l'associació catòlica catalana Minyons Escoltes i Guies Sant Jordi de Catalunya, de Calella (Maresme), que tenia locals propis, on la pràctica totalitat de nois i noies eren catalanoparlants i on la idea de Catalunya com a nació era irrefutable i la presència del cristianisme es vivia amb normalitat: als campaments venia un capellà i fèiem missa. Tots portàvem una camisa i un fulard com a uniforme, i a la camisa hi teníem el símbol de l'associació i el del país. I després d'un temps de formar-ne part, als campaments d'estiu, fèiem solemnement la promesa escolta.

---

⁶ SMITH, 1979: 191; BECK, 2000: 64.

Als 14 anys vaig canviar a un agrupament escolta del barri del Clot de Barcelona, de la mateixa associació. Estava situat en una parròquia però més enllà de l'espai la religió no era present enlloc. El discurs nacional era força diferent: la catalanitat era present però més difosa, moltes cançons de les que cantàvem eren en castellà, i diversos membres de l'agrupament eren castellanoparlants. La camisa associativa es portava molt poc, bàsicament només dúiem el fulard. I la promesa escolta existia, però amb un grau molt menor de solemnitat. Quan tenia 16 anys, els responsables de l'agrupament van decidir canviar l'agrupament d'associació, de la catòlica MEGSJC a la laica Escoltes Catalans, per coherència amb la laïcitat de l'agrupament –que, en realitat, no feia cap referència a la dimensió espiritual.

Dins la mateixa associació laica, ja com a cap (educador), quan tenia 18 anys vaig tornar a canviar d'agrupament. El nou agrupament era al barri de Sant Gervasi de Barcelona, dins el Club Excursionista de Gràcia. Com que només feia un any que funcionava, la majoria de caps érem de fora del barri, i així hi havia una barreja: l'Hospitalet, Ciutat Vella, Eixample..., barreja que també es donava en el perfil ideològic: la idea de catalanitat era viscuda de manera diferent i, per tant, també transmesa als nois i noies de manera diferent. Com a la majoria de l'associació, l'única peça d'identificació de l'agrupament era el fulard. I pel que fa a la promesa escolta, que aquí s'anomenava *compromís*, depenia de la predisposició de cada cap.

Vaig deixar l'agrupament als 24 anys, i vaig ser escollit responsable de relacions exteriors d'Escoltes Catalans per la seva Assemblea General. En poc temps d'experiència internacional vaig tenir la sensació que la meva associació representava el contrari de la majoria de l'escoltisme mundial: jo era un responsable internacional molt jove en un entorn on la majoria eren majors de 40 o fins i tot de 50 anys. La meva associació era laica en un entorn o pràcticament totes tenien referències religioses. La meva associació tenia Catalunya com a únic referent nacional quan pràcticament totes les altres tenien el seu Estat. La meva associació tenia *compromís* enlloc de la constitucional *promesa escolta*, tenia *objectius educatius* fent la funció de *Ilei*, i la *salutació escolta* que a tants països és fonamental al meu era testimonial. La meva associació tenia només el fulard com a uniforme, mentre que la pràctica totalitat tenien com a uniforme, a més del fulard, camisa, badges, pantalons, moltes d'elles barrets i fins i tot mitjons. I finalment, la meva associació era membre de les dues organitzacions mundials separades per gènere, WOSM i WAGGGS, mentre que la majoria no ho eren.

En els cinc anys en què vaig ser responsable internacional vaig haver d'afrontar la sempre present pregunta dins la meva associació: si som tan diferents, ¿per què formem part de l'escoltisme mundial? La conclusió després de cinc anys va ser que, com a mínim, la pertinença es justifica perquè el discurs de ciutadania global esdevé fals si una associació no pertany realment a una organització que reproduïx la profunda diversitat mundial. D'altra banda, com a responsable internacional de la Federació Catalana d'Escoltisme i Guiatge (1996-2000) vaig participar a diverses conferències europees d'escoltisme i guiatge (1995, 1998 i 2001), i a conferències mundials d'escoltisme (1996, 1999). (L'any 2005, ja mentre estava fent aquesta recerca, he assistit com a observador a les conferències mundials de WOSM i de WAGGGS). També com a responsable internacional de la

federació catalana, vaig participar en les negociacions amb el Buró Mundial d'Escoltisme per a millorar l'estatus de reconeixement internacional de l'escoltisme català, un procés en què també vaig haver de fer front a exigències constitucionals sobre les referències a l'*espiritualitat* en els principis de la meva associació. Des de la mateixa responsabilitat, el 1997 vaig contribuir a la creació de l'associació de parlamentaris escoltes de Catalunya (ANPEC), i els anys 2000 i 2003 vaig assistir com a observador a les assemblees generals de la World Scout Parliamentary Union⁷.

Al llarg de la meva trajectòria personal, més enllà de l'escoltisme, he centrat l'interès en la qüestió de la identitat nacional. La meva família és catalanoparlant, i tant la família paterna com materna tenen arrels catalanes. En canvi, vaig créixer en una escola on amb molts dels meu amics parlava en castellà, i en la meva adolescència i ja d'adult m'he trobat en diverses ocasions en situacions incòmodes degudes a què emprava la meva llengua a la meva ciutat, considerant, a més, que la llengua que parlava era geogràficament la pròpia de la ciutat on vivia. Aquesta és una situació en què molts ciutadans del planeta no s'hi han trobat mai, i possiblement per això, a molts els costa entendre per què l'element d'identitat nacional –que a voltes comença per la llengua– és tan important en llocs com Catalunya.

També vaig créixer amb la sensació que l'ordre establert al meu entorn no tenia com a funció protegir-me, sinó controlar-me. Recordo perfectament el dia de Sant Jordi de 1984, amb furgonetes de la policia nacional espanyola pujant i baixant pel mig de la Rambla, mentre policies a peu tiraven a terra d'una puntada de peu parades que venien llibres. També recordo la tardor de 1996, quan a mig matí, fent un exercici d'observació al carrer en la meva primera classe universitària de Periodisme, assegut al davant del Govern Militar –a baix de la Rambla–, uns policies militars em van retenir, em van escorcollar contra la paret, van agafar la meva agenda i se la van endur per a fotocopiar-la, i em van tenir retingut fins que, per sort, va passar el meu professor, aleshores degà, i els va confirmar que estava fent una pràctica. Fins a vint policies militars es van arribar mobilitzar davant meu, amb por que fos un informador terrorista. En aquell moment no em vaig adonar que em podrien haver aplicat la legislació antiterrorista vigent a l'Estat espanyol des de 1988, i tenir-me aïllat interrogant-me sense cap garantia.

Mentre estudiava a la universitat vaig ser elegit president del Consell Nacional de la Joventut de Catalunya, la plataforma que aplega la vuitantena de principals associacions juvenils catalanes –educatives, polítiques, sindicals, culturals, estudiantils, etc.– i que té interlocució oficial amb el Govern i el Parlament català. Ho vaig ser del desembre de 1997 al març de 2000, i en aquest període vaig haver de resituar la presència social i el reconeixement institucional de la plataforma tant davant del Govern i el Parlament com davant la pròpia societat. El discurs sobre la societat civil i la participació i el rol dels joves en la definició de les polítiques de joventut van ser, possiblement, els temes principals. Però alhora, també ho va ser

⁷ Com a conseqüència d'aquesta etapa, el 2003 vaig impulsar l'edició d'un llibre, *Educar en la política* (VALLORY, 2003), mostrant dotze raons per a la participació en la vida pública aportades per dotze persones, antigues escoltes, implicades en el món polític, associatiu, educatiu i professional català.

el manteniment de la presència internacional al Fòrum Europeu de la Joventut, de la qual el Consejo de la Juventud de España ens havia intentat excloure.

Al llarg dels anys, he tingut la sensació que he esdevingut per a uns un dissident cultural quan poso en dubte discursos sobre homogeneïtat cultural al meu país, per a uns altres un nacionalista quan em nego a acceptar que el criteri estatal estableixi per exemple quines llengües són de primera i quines de segona a la Unió Europea, i en qualsevol cas un cosmopolita des de la consciència que el patiment de les persones no té fronteres. Aquesta tesi doctoral, doncs, no pot escapar de les interaccions de tots aquests elements que conformen la meva experiència personal, ni tampoc de les seves contradiccions.

2. METODOLOGIA I TÈCNIQUES DE RECERCA

La metodologia emprada per a l'elaboració d'aquesta tesi respon al seu doble objectiu: mostrar com l'educació en la ciutadania basada en la pertinença nacional pot enfortir alhora el sentit de pertinença global, i cobrir un buit en el coneixement de l'escoltisme mundial, fent notar la seva rellevància com a subjecte de recerca.

Per a donar resposta al darrer objectiu, de caire més normatiu, he realitzat primerament una anàlisi bibliogràfica de les principals aportacions teòriques al voltant dels conceptes de ciutadania, identitat nacional i cosmopolitisme. A través d'un treball de síntesi i de conceptualització, he formulat un marc teòric que fonamenta l'enfocament de la tesi, i a través del qual s'han anat estructurant les diverses anàlisis de l'escoltisme mundial. De fet, en aquesta tesi l'escoltisme mundial és més que un estudi de cas. Les mancances documentals i d'anàlisis d'aquest moviment han fet recomanable centrar els esforços més a assolir els dos primers objectius esmentats –cobrir el buit i mostrar la rellevància– que no pas a aprofundir en el debat teòric. Com tractaré en el capítol següent, moltes preguntes del debat teòric sobre ciutadania, identitat nacional, i cosmopolitisme ja han estat plantejades. En canvi, donada la característica particular de l'escoltisme mundial –base associativa, juvenil, educació en la ciutadania, arrelament local, lleialtat nacional, vinculació i presència global–, difícilment es troben anàlisis empíriques similars que responguin a les preguntes teòriques plantejades i contribueixin al desenvolupament positiu del debat acadèmic.

Així doncs, per a l'aproximació als dos objectius he començat realitzant una revisió i anàlisi bibliogràfica de les principals aportacions teòriques al voltant de l'escoltisme. He de fer notar la inexistència d'una bibliografia completa i sistematitzada al respecte, pel que la compilació bibliogràfica de literatura acadèmica sobre l'escoltisme ja ha estat una primera aportació de la tesi. Seguidament, he analitzat documentació de l'escoltisme mundial, tant històrica com actual, que em permetés conèixer els seus inicis, la seva trajectòria històrica, els seus principis i característiques, i el seu sistema organitzatiu i de presa de decisions. Aquesta anàlisi ha estat complementada amb entrevistes de *key informant*, entre les quals als tres darrers secretaris generals de l'Organització Mundial del Moviment Escolta (WOSM) des de 1968 –Laszlo Nagy, Jacques Moreillon i Eduardo Missoni– i a la

darrera directora executiva de l'Associació Mundial de Guies Escoltes (WAGGGS) – Lesley Bulman-Lever–, així com a diversos alts responsables dels burós mundials de les dues organitzacions WOSM i WAGGGS.

De manera addicional, he notat l'absència de dades quantitatives que permetin parlar amb fonament de la dimensió mundial de l'escoltisme mundial, tant en la seva evolució al llarg de la història com en l'actualitat de manera conjunta les dues organitzacions i en contrast amb la població mundial. Això m'ha portat a una recopilació dels censos de l'Organització Mundial del Moviment Escolta (WOSM) des de l'any 1924, que han estat processats informàticament un a un –en sèries de dos anys fins el 1947 i de tres anys en endavant–, i he creat una base de dades que he analitzat en la tesi però que servirà també per a futures recerques. El mateix ha estat fet amb els països membres de WOSM, i amb la participació d'aquests països a les conferències mundials d'escoltisme i als *jamborees* mundials –trobades de joves. Pel que fa als censos actuals de les dues organitzacions mundials, he combinat les seves dades i les he creuat amb els censos del Fons de Població de Nacions Unides, per tal de veure la densitat de l'escoltisme a cada regió continental.

Les tècniques de recerca emprades en aquesta tesi, doncs, combinen la detecció i recopilació de documentació històrica i actual, l'anàlisi bibliogràfica i documental, i tècniques qualitatives i quantitatives: les qualitatives són les entrevistes a *key informant*, i les quantitatives la detecció, recopilació, processament i presentació de dades estadístiques de les xifres de l'escoltisme mundial, tant avui com en la seva trajectòria històrica. De forma esquemàtica, les pràctiques metodològiques emprades es poden caracteritzar de la següent manera:

- a) Anàlisi bibliogràfica i establiment del marc teòric
- b) Compilació i anàlisi bibliogràfica d'estudis acadèmics sobre l'escoltisme
- c) Selecció i anàlisi de documents històrics i actuals de l'escoltisme mundial
- d) Entrevistes a *key informant*
- e) Cerca, selecció, processament i anàlisi estadística de les dades històriques de l'Organització Mundial del Moviment Escolta (WOSM)
- f) Processament i anàlisi estadística de les dades actuals de WOSM i WAGGGS, i contrast amb les dades del Fons de Població de Nacions Unides.
- g) Anàlisi i contrast de projectes duts a terme

(a) Primerament, *l'anàlisi bibliogràfica de la literatura acadèmica sobre ciutadania, identitat nacional i pertinença global*, ha permès establir un marc teòric que fonamenta la recerca. L'abast dels estudis potencials sobre l'escoltisme és tan gran que la hipòtesi i el marc teòric han permès centrar l'anàlisi en la dialèctica local-nacional-global de l'educació en la ciutadania, sense poder evitar, però, excursions a qüestions laterals que igualment tenien incidència.

(b) La *compilació i anàlisi bibliogràfica d'estudis acadèmics sobre escoltisme*, principalment dels journals i editorials universitàries que publiquen en anglès i en francès, ha permès sistematitzar alguns articles acadèmics desconeguts sobre l'escoltisme, que si bé en la majoria de casos tracten casos nacionals concrets –en

moltes ocasions el nord-americà-, fan aportacions traslladables al propi escoltisme mundial, com són els estudis i reflexions del psicòleg clínic Herbert S. Lewin (1946; 1947a; 1947b) en la postguerra mundial mostrant les diferències entre el model educatiu adoctrinador de les Joventuts Hitlerianes i el model educatiu democràtic de l'escoltisme. En total, he recopilat 18 llibres acadèmics dedicats en conjunt o en un capítol a l'escoltisme, així com 40 articles acadèmics sobre l'escoltisme, principalment en anglès i en francès, així com altres llibres periodístics o de funció més divulgativa.

(c) La *selecció i anàlisi de documents històrics i actuals de l'escoltisme mundial*, que ha comptat amb la col·laboració dels burós mundials tant de WOSM com de WAGGGS, ha tingut quatre parts. Primerament, la recopilació i estudi de la documentació actual ha consistit en seleccionar i analitzar més de setanta documents publicats des de la dècada dels 80 per les dues organitzacions en àmbits que tinguessin a veure amb els principis, l'educació en la ciutadania, el servei a la comunitat, l'educació en la dimensió espiritual, l'impacte educatiu i la imatge; també sobre l'organització, l'estratègia, les relacions exteriors, la participació dels voluntaris, i sobre els joves i els educadors; i també, els que tractessin de valors cosmopolites: fraternitat mundial, aldea global, cultura de pau, medi ambient, drets humans, cooperació, institucions internacionals, World Scout Parliamentary Union, etc. Tota aquesta documentació, que s'adjunta com a annex 2, ha estat proveïda pels serveis documentals dels dos burós mundials, i la seva anàlisi, que ha comptat amb el suport de recerca de Jara Henar, ha permès fonamentar gran part del capítol sobre coherència entre valors i pràctiques.

En segon lloc, la recopilació i estudi de la documentació constitucional ha consistit en seleccionar i analitzar els principals documents d'ambdues organitzacions des de 1920 que recollissin el seu marc legal –constitucions i estatuts, així com modificacions constitucionals–, les resolucions de les conferències mundials i les actes de les pròpies conferències, per a conèixer les principals decisions preses pels òrgans de govern de les dues organitzacions mundials en aspectes rellevants. L'accés als arxius històrics ha estat facilitat per ambdós burós mundials, a Ginebra (WOSM) i a Londres (WAGGGS), i en alguns casos es tractaven d'informes no publicats. He de fer un esment especial a les modificacions del text de la *Scout Law* a la dècada dels 30, que he pogut esclarir gràcies als arxius de la Scout Association britànica, a Gilwell Park. La tercera part ha estat la detecció de documents antics rellevants, tant d'història del moviment com de posicionaments en moments històrics particulars. Entre ells, destaquen el llibre de Hilary Saint George Saunders (1948), que analitza les actuacions cooperatives de l'escoltisme dels distints països al llarg de la II Guerra Mundial, i que vaig conèixer a Gilwell Park; l'article 'The Other Fellow's Point Of View', de Baden-Powell (1912), citat per Mario Sica (1984) i que vaig aconseguir gràcies als arxius de la Scout Association britànica; els recentment detectats documents de la dècada dels 20 als arxius de la *League of Nations* a Ginebra en relació amb l'escoltisme, dels quals m'ha proporcionat còpia el Buró Mundial d'Escoltisme; i finalment, i possiblement el més important de tots, el document 'Report on World Scouting', de Laszlo Nagy (1967), que mai no va ser editat per a la seva difusió externa i que vaig conèixer gràcies a les meves entrevistes amb responsables de WOSM. I la quarta part de l'anàlisi, *last but not*

least, ha estat l'estudi dels milers de pàgines que omplen els Monthly Reports que Jacques Moreillon va fer mensualment entre 1988 i 2004, com a secretari general de WOSM, per als membres del Comitè Mundial d'Escoltisme. Tan sols l'anàlisi d'aquests Monthly Reports, que tan gentilment em va cedir i ajudar a detectar les parts més rellevants, ja podria haver fonamentat una tesi doctoral.

(d) Les entrevistes personals a *key informant* no han estat emprades com a font de la recerca, sinó com a suport als estudis que s'estaven realitzant. En alguns casos, els entrevistats preferien no ser citats, i com que algunes temàtiques eren controvertides vaig preferir generar comoditat i que simplement el resultat de les entrevistes permetés reorientar la recerca, més que no pas tenir entrevistes més neutres però publicables. Vull destacar que moltes de les entrevistes van ser possibles gràcies a Jacques Moreillon i a Lesley Bulman. Els països on s'han dut a terme les entrevistes, entre els anys 2004 i 2007, han estat, per ordre numèric: Suïssa, Anglaterra, Itàlia, Catalunya, Jordània i Tunísia –aquestes dues darreres, seus de les conferències mundials el 2006. La llista de persones entrevistades s'adjunta com a annex núm. 1.

(e) La següent de les pràctiques metodològiques, que consisteix en la *cerca, selecció, processament i anàlisi estadística de les dades històriques de l'Organització Mundial del Moviment Escolta (WOSM)*, ha estat feta gràcies al suport del responsable de documentació del Buró Mundial d'Escoltisme, Luc Panissod, i molt especialment de l'assistent del servei, Jacqueline Paschoud. Gràcies a ells, vaig poder obtenir còpia de la totalitat dels censos de WOSM, des del primer publicat l'any 1924 dins el raport de la Conferència Escolta Internacional de 1922. A l'annex 4 hi ha una llista detallada de les fonts de cadascun dels censos, que essencialment són els raports de les conferències mundials, els documents dels censos fins a 1990 no processats dels arxius del World Scout Bureau a Ginebra, i els documents electrònics amb els censos a partir de 1990. D'altra banda, i gràcies a la col·laboració del responsable d'arxius de la Scout Association britànica, Paul Moynihan, i en especial de l'arxivera, Patricia Styles, he pogut accedir a documents de l'escoltisme britànic que –sense que el propi servei d'arxius ho conegués– contenien dades que cobreixen alguns dels buits en els censos de l'escoltisme mundial, en concret a la dècada dels 30. La compilació i processament informàtic de totes aquestes dades, que mai no s'havia fet abans, i que ha comptat amb el notable suport de recerca de Montse Vergara i de Jèssica Aracil, així com el creuament amb la base de dades d'Estats independents de *Correlates of War Project*⁸, ha tingut com a resultat la creació de tres bases de dades, que suposen per si mateixes una aportació a la tesi i que es recullen en format electrònic a l'annex 5:

- El '*WOSM Census Data Set, 1924-2004*' (elaboració pròpia), que conté (1) el nombre de països membres de WOSM, en una evolució de cada dos o tres anys, depenent de la publicació del cens; (2) el contrast amb el número d'Estats independents en cada cas, seguint *Correlates of War*; (3) el cens

⁸ *Correlates of War Project*, 2004: "State System Membership List, version 2004.1". University of Illinois and The Pennsylvania State University. February 2, 2005.

escolta de cada país; (4) l'agregació dels països en regions continentals, seguint el UN Demographic Yearbook⁹.

- El '*WOSM Ages-based Census Data Set, 1968-2004*' (elaboració pròpia), que conté (1) el nombre de països membres de WOSM, en una evolució de cada tres anys; (2) el contrast amb el número d'Estats independents en cada cas, seguint *Correlates of War*; (3) el cens escolta de cada país, desagregat en tres grups d'edat aproximats: 5-9 anys, 10-14 anys, 15-19 anys; (4) l'agregació dels països en regions continentals, seguint el UN Demographic Yearbook.
- El '*Data Set of International and World Scout Conferences, 1924-2002*' (elaboració pròpia), que conté: (1) el nombre de Conferències Internacionals/Mundials d'Escoltisme organitzades des de 1924; (2) el nombre de països membres de WOSM per als anys corresponents; (3) el nombre de països membres de WOSM que en els anys corresponents han participat a les conferències escoltes internacionals/mundials.

Malgrat que les tres bases de dades contenen aquesta informació per a cadascuna de les 154 associacions escoltes d'Estats independents membres de WOSM, l'explotació que se n'ha fet en aquesta tesi ha estat únicament l'agregació dels països en blocs continentals per a la seva anàlisi. La seva existència, però, obre la porta a futures recerques comparatives sobre cadascun dels països. D'altra banda, aquest apartat també ha comptat amb l'explotació de la base de dades de WOSM sobre l'evolució del nombre de països participants a les principals trobades mundials de joves de l'escoltisme mundial, els *jamborees mundials*, des de 1920 fins a 2002.

(f) Emprant igualment tècniques quantitatives, però en aquest cas amb dades actuals, el *processament i anàlisi estadística de les dades actuals de WOSM i WAGGGS* ha treballat amb els censos de l'any 2003 de les dues organitzacions mundials, aportats pels dos burós mundials, emprant només les dades referents als educands –i, per tant, no dels responsables adults–, i contrastant-les amb les dades del Fons de Població de Nacions Unides. En aquesta tasca també he comptat amb el suport de recerca de Montse Vergara i de Jèssica Aracil. El resultat ha estat una nova base de dades, que també esdevé una aportació a la tesi i que es troba en format electrònic a l'annex 5:

- El '*World Scouting 2003 Data Set*' (elaboració pròpia), que conté (1) el nombre de països membres de WOSM i de WAGGGS per a aquell any; (2) el nombre de persones joves pertanyents a l'escoltisme mundial per a aquell any, tant per a WOSM i WAGGGS com en conjunt, agregades en tres grups d'edat (5-9, 10-14, i 15-19 anys) i pel gènere; (3) les dades del cens de població de Nacions Unides per a l'any 2000 per als mateixos tres grups

⁹ United Nations: Demographic Yearbook, Historical supplement (1948-1997). Cal fer notar que aquesta divisió inclou tots els països d'Amèrica central i el Carib en la regió "Amèrica del Nord".

d'edat; (4) les densitats (nombre d'escoltes dividit per la població de la mateixa franja d'edat, multiplicat per 10.000) obtingudes creuant *b* i *c*.

Igual que amb les bases de dades històriques, l'explotació de la base de dades sobre l'escoltisme mundial avui en aquesta tesi s'ha limitat a agregacions continentals, tot i que les dades –tant de cens escolta com de població real jove– existeixen per a cadascun dels països, pel que també obre la porta a futures recerques.

(g) La darrera pràctica metodològica, *l'anàlisi i contrast de projectes duts a terme*, ha constatat en seleccionar d'entre els projectes documentats a ambdues organitzacions mundials, aquells que permetessin mostrar de manera contrastada les aplicacions pràctiques a nivell local dels valors promoguts per l'escoltisme mundial. El seu referent de contrast en la part de valors ha estat l'anàlisi de documents ja citats amb anterioritat, publicats per les dues organitzacions mundials des de la dècada dels 80. Cal esmentar, però, que aquesta part ha estat força complexa. L'escoltisme en general no té tradició de documentar les seves activitats, i menys de quantificar-les, pel que molts dels casos de pràctiques detectats han estat descartats per no oferir suficient informació. Així, la selecció final de casos ha sorgit tant dels resums de projectes duts a terme des dels 90, proveïts en especial per Nicky Gooderson, Lydia Mutare, Arturo Romboli i Jean-Luc Bertrand, com dels Monthly Reports de Jacques Moreillon –en el cas de Txernobil– o de documents històrics –com els documents dels arxius de la *League of Nations*.

En resum, la metodologia emprada en aquesta tesi ha estat una combinació de les tècniques de recerca documental, d'anàlisi bibliogràfica i documental, d'entrevistes qualitatives a informadors clau, d'elaboració i anàlisi quantitativa de censos i presència territorial, i d'estudis de cas de pràctiques.

3. PLA DE LA TESI

Aquesta tesi està estructurada en sis capítols. El primer d'ells, el *Marc teòric i estudis precedents*, atempta de mostrar els fonaments del concepte de ciutadania en la seva acepció moderna, així com les diferents concepcions dels deures cívics que haurien de correspondre als ciutadans en una democràcia liberal. Seguidament, tracta dels valors cívics que serien necessaris per a facilitar la convivència democràtica, i aprofundeix en la idea d'educació en la ciutadania. Després, mostra com l'Estat-nació com a marc on es dona la ciutadania ha patit transformacions importants en el marc de la globalització, i tracta del *demos* a què es refereix la ciutadania, tant des de la lògica de la identitat nacional i de les obligacions que se'n poden derivar fins al multiculturalisme, el cosmopolitisme i el concepte de 'ciutadania global'. En la segona part, descriu la bibliografia acadèmica existent sobre escoltisme mundial, mostra les seves limitacions, fonamentalment conseqüència del nacionalisme metodològic, i aprofundeix en les principals recerques precedents.

El segon capítol, *Orígens i consistència històrica*, fa una anàlisi de la trajectòria històrica de l'escoltisme mundial, tractant de la reformulació ja exposada que és a partir de l'any 1920 en què es pot considerar que aquest subjecte existeix com a tal. La primera part tracta, justament, de l'etapa prèvia: 1907-1920, per a conèixer els orígens d'aquest moviment a Anglaterra i la seva internacionalització. Seguidament es situa la formalització de l'escoltisme mundial a la dècada dels anys 20, en paral·lel a la Societat de Nacions i emulant-ne principis i funcionament, fins a arribar a la mort de Robert Baden-Powell, la II Guerra Mundial i l'etapa contemporània del moviment, en especial la seva "globalització", és a dir, les transformacions que ha viscut a partir dels anys 70, després de la descolonització i la guerra freda i amb uns avenços en comunicació que han fet el món més abastable. L'anàlisi de documents de l'època i de resolucions de les conferències mundials mostren la consistència dels principis d'obertura i de compromís amb la pau de l'escoltisme mundial al llarg de la seva història. En una segona part tracta del concepte de ciutadania en què es basa l'escoltisme mundial així com la tensió entre la seva funció de mantenidor dels valors establerts amb la seva funció de promoció de valors transformadors.

La *Consistència ideològica* ocupa el tercer capítol, que és el més extens i s'estructura en tres grans apartats. Nagy (1967) deia que potser el subjecte "world scouting" no existia. Aquest capítol intenta afirmar el contrari: la seva existència i la seva possible delimitació. Primerament, doncs, aprofundeix en les característiques essencials que comparteixen tots els components de l'escoltisme mundial (i per extensió de WOSM i WAGGGS): la definició del moviment, l'objectiu i les respectives missions, els principis en què es fonamenten i el mètode en què es basa la seva acció educativa. L'apartat següent parla de l'estructura i el funcionament, remarcant abans que res que el funcionament en xarxa està per sobre de la formalització en organitzacions, malgrat que les organitzacions garanteixen la coherència de la xarxa. Igualment, tracta sobre les pràctiques democràtiques, i els nivells local, nacional i mundial. Finalment, el darrer apartat tracta de la política de reconeixement, tant per a fer notar la seva rellevància com per a mostrar com l'escoltisme es diferencia del que no ho és. En aquest sentit, l'apartat aprofundeix en les limitacions de la política de reconeixement, tracta els tres eixos de desunió –religió, cultura i visió associativa– i petites escissions existents, i acaba recomanant una revisió de les tipologies de reconeixement.

El quart capítol, *Dimensió de l'escoltisme mundial*, exposa els resultats agregats d'una extensa recerca quantitativa i de l'anàlisi estadística dels censos i altres indicadors. El primer apartat es centra en l'escoltisme mundial avui, amb dades de 2003, mostrant la realitat numèrica de la suma de WOSM i WAGGGS en nombre de països, de persones, en densitat respecte la població juvenil, en franges d'edat i en gènere, tant en el global com per continents. El segon apartat du a terme una anàlisi similar entre 1920 i 2004, només centrada en els censos de WOSM. Així, a més de l'evolució de països membres, persones i franges d'edat, també es tracta l'evolució en la participació de països en les conferències mundials d'escoltisme, així com l'assistència a les trobades de joves o *jamborees* mundials.

Precedint les conclusions, culmina la tesi el capítol 5, que analitza la *Coherència de les pràctiques*. Dels dos apartats que el componen, el primer analitza com l'escoltisme mundial ha fonamentat els valors respecte de tres grans blocs temàtics sobre l'educació en la ciutadania global –pau i drets humans; desenvolupament sostenible; i legitimació d'institucions internacionals– i, en cada bloc, el contraposa amb una anàlisi de petits estudis de cas que permetin comparar valors i pràctiques. L'apartat es complementa amb una anàlisi de la World Scout Parliamentary Union, una organització que aplega parlamentaris escoltes d'arreu del món. L'altre apartat vol fer incidència en la incoherència de les pràctiques, a l'entorn del xoc entre valors socials majoritaris i canvi cultural, per a acabar amb una referència al polèmic i influent cas de l'escoltisme nord-americà (Boy Scouts of America), que té una importància notable en el conjunt de l'escoltisme mundial.

El capítol 6 inclou un sumari general de la tesi, les seves conclusions i les potencials línies per a futures recerques.

CAPÍTOL 1. MARC TEÒRIC I ESTUDIS PRECEDENTS

1. MARC TEÒRIC: CIUTADANIA I EDUCACIÓ, IDENTITAT NACIONAL I PERTINENÇA GLOBAL

- 1.1. Fonaments del concepte de ciutadania
- 1.2. Valors cívics i educació en la ciutadania
- 1.3. Estat-nació, globalització i transformacions de la sobirania
- 1.4. Patriotisme, cosmopolitisme i ciutadania global

2. ABAST I LIMITACIONS DELS ESTUDIS PRECEDENTS

- 2.1. El nacionalisme metodològic i altres limitacions
- 2.2. La redefinició del marc històric
- 2.3. Les polèmiques sobre els inicis de l'escoltisme britànic
- 2.4. Altres estudis històrics, sociològics i pedagògics
- 2.5. Estudis sòcio-pedagògics a l'entorn de l'escoltisme mundial

INTRODUCCIÓ

Immanuel Kant ([1803] 2003: 12) feia notar que hi ha dues invencions humanes que es poden considerar més difícils que cap altra: l'art de governar i l'art d'educar. En efecte, als seus escrits *La Pau Perpètua* (1795) i *Sobre la Pedagogia* (1803) s'hi troba la idea que l'educació ha de mirar al futur, i no tan sols al present, amb l'objectiu de millorar les condicions de vida del conjunt dels éssers humans. És per això, diu, que les bases del programa educatiu de l'infant, que inclou l'educació com a ciutadà, han de ser "cosmopolites"¹. Igualment, plantejava que a la doble dimensió estatal i internacional del dret (*ius ciuitatis* i *ius gentium*) calia afegir-hi una tercera: el dret cosmopolita (*ius cosmopolitanum*), els drets de la humanitat, en els quals són compresos els homes i els Estats, en mútua relació d'influència externa, «as citizens of a universal state of mankind»².

L'art de governar i l'art d'educar que esmenta Kant, doncs, són al centre de la reflexió sobre l'educació en la ciutadania global. El concepte de ciutadania no és neutre, pot comportar drets i deures, i condiona la manera com la societat els ha de garantir. I si es considera que la ciutadania requereix d'unes certes virtuts, l'educació en la ciutadania serà una eina fonamental per a promoure-les. El marc de la ciutadania, a més, tampoc no és neutre. D'una banda, perquè tot i que en la modernitat s'ha identificat amb l'Estat-nació, l'acceptació creixent de la pluralitat cultural ha dut a la demanda d'acomodació de minories nacionals. I d'una altra, perquè les transformacions en la societat mundial del darrer terç de segle han obert la porta a considerar marcs de la ciutadania que van més enllà de l'Estat-nació. Aquestes transformacions, a més, han tornat a l'actualitat els principis kantians, repensant el *demos* de la ciutadania i posant sobre la taula la necessitat d'una governança de la globalització, en la qual la idea de ciutadania global hi té un rol important a jugar.

¹ KANT, [1803] 2003: 14-15, 31.

² KANT, [1795] 1991: 98-99.

La pregunta sobre l'educació en la ciutadania global té tres elements teòrics que cal clarificar. Un primer, la pròpia noció de ciutadania, i amb ella el model de societat i de política desitjables que se'n deriven. En segon lloc, la funció de l'educació en la ciutadania i de la generació de criteri propi com a mitjans per a assolir el model de societat i de política desitjables, en contraposició a l'adoctrinament. I tercerament, el rol que hi juga el "marc" on es dóna la ciutadania: la comunitat nacional, d'una banda, i les esferes regionals i global, d'una altra. Assumir que el ciutadà és part constitutiva de la comunitat política, en contraposició al súbdit que és un subjecte passiu, portarà a analitzar els drets i els deures que se'n deriven, els límits dels uns i dels altres, les virtuts cíviques que es requereixen i en especial la necessitat d'un sentit crític que sustenti la seva autonomia. Al seu torn, l'educació en la ciutadania pot esdevenir un mitjà per a possibilitar que els ciutadans coneguin drets i assumeixin deures, tinguin aquestes virtuts cíviques i desenvolupin un criteri propi basat en valors inclusivament de convivència, però cal que estigui prou diferenciada de l'adoctrinament al qual tendeixen règims dictatorials, teocràtics i totalitaris. Finalment, la comunitat nacional és un marc bàsic d'identificació i de solidaritat entre ciutadans, però pot tendir a l'opressió de les llibertats ciutadanes si no disposa d'una flexibilitat en la interpretació d'aquesta identitat comuna. Igualment, el fet que moltes qüestions que afecten la ciutadania es decideixin en àmbits supranacionals requereix que es trobin les formes per a garantir que siguin resoltes mitjançant la política. Aquest és el fonament de la idea de ciutadania global.

En la primera part d'aquest marc teòric desenvoluparé aquests tres eixos, tractant primer de les bases del concepte de ciutadania, per a seguir amb la funció de l'educació en la ciutadania enfront de l'adoctrinament, i finalment analitzar els canvis en els conceptes de nació i d'Estat en el marc de la globalització, uns canvis que obriran la porta a una nova manera de combinar patriotisme i cosmopolitisme en el concepte de ciutadania global. En la segona part, analitzaré l'abast i limitacions d'estudis precedents sobre l'escoltisme mundial, per tal de sentar les bases que permetin entrar en el contingut de la tesi.

1. CIUTADANIA, EDUCACIÓ, PATRIOTISME I PERTINENÇA GLOBAL

1.1. Fonaments del concepte de ciutadania

Hi ha fonamentalment dos enfocaments del concepte 'ciutadania'³. El primer determina –identifica– qui és membre de la comunitat política; el segon defineix la relació entre els membres individuals i les institucions oficials –el govern– de la comunitat política. Aquest darrer inclou tant el rol dels individus i els seus drets i deures respecte la comunitat, com les responsabilitats recíproques del govern cap als seus ciutadans –inclosos els drets socials⁴. Des de la primera visió, de caire passiu, la ciutadania és un estatus legal i de pertinença, determinat per el marc jurídic de la comunitat política a la que pertany; des de la segona, de caire actiu, la

---

³ REUBEN, 1997: 406.

⁴ Alguns autors defensen que la ciutadania com a pràctica social i, per tant, com a beneficiària de drets socials, sigui considerada com una tercera tipologia, separada de les altres dues. Vegi's BENHABIB, 2002: 160-161, 162-165.

ciutadania és un concepte de la cultura política constituït de la forma de govern en què els individus regeixen el seu destí a través de l'exercici de l'autogovern. Així, el concepte de ciutadania esdevé el principi de legitimitat política de la democràcia, en tant que el ciutadà és part constitutiva de la sobirania; a més de ser la font de lligam social de les societats pluralistes, on la religió o la condició de súbdits d'una figura autoritària ja han deixat de ser-ho (Schnapper, 2000: 9-11). Aquestes concepcions de la ciutadania, tot i beure de la Grècia i la Roma clàssiques, són essencialment modernes, fruit de les revolucions polítiques dels segles XVII i XVIII a Anglaterra, Estats Units i França. La seva evolució des d'aleshores es pot entendre com una interacció entre les definicions legal i cultural.

La invenció de la ciutat grega o *polis* va ser, alhora, la invenció de la idea de *ciutadania*. A la seva *Política*, Aristòtil deia que la polis és la comunitat dels ciutadans, entenent com a tals aquells que participen de l'exercici del poder⁵. Aquests ciutadans comparteixen el poder en democràcia en tant que són lliures i iguals, i es conceben en el pla polític com a unitats intercanviables dins un sistema on la llei és l'equilibri i la igualtat la norma. A més d'inventar la idea del ciutadà que va més enllà de l'individu concret, en tant que membre d'un domini polític abstracte, la tradició grega també inventa el principi del respecte de la llei: els ciutadans, per sobre d'obeir una persona, obeeixen un marc legal del qual ells mateixos s'han dotat. La revisió que Roma fa de la tradició política grega aporta la visió dels ciutadans com a subjectes de dret. A la *polis* grega, els estrangers, els esclaus i les dones estaven exclosos de la ciutadania. A Roma, en canvi, la ciutadania es defineix en termes d'estatus jurídic, una ciutadania que possibilita la inclusió progressiva de persones estrangeres. Això va possibilitar que les elits de les noves províncies s'anessin incorporant a la ciutadania romana a mesura que l'imperi anava estenent-se.

Si bé els referents grec i romà de ciutadania, el que s'ha anomenat "republicanisme clàssic", són els precedents inicials de la seva concepció contemporània, la modernitat política dotarà la ciutadania d'una significació molt més densa. Primerament, la revolució anglesa de 1688, en ocasió de la successió al tron, imposa al nou rei la preponderància del Parlament i acaba així amb l'absolutisme, creant un sistema de contrapoders que salvaguarda els drets dels individus de l'arbitrarietat del poder. En segon lloc, el procés d'independència dels Estats Units culmina amb la Constitució de 1786, que instaura per primer cop la democràcia representativa, en forma de república, basada en la idea d'igualtat entre ciutadans lliures. I finalment, la revolució francesa de 1789 transfereix la legitimitat del monarca sobirà a la "nació sobirana", amb la proclamació de la *Declaració dels drets de l'home i del ciutadà*. En aquest sentit, Schnapper (2000: 39-50) remarca que en la base de la concepció moderna de ciutadania hi ha dues grans tradicions intel·lectuals distintes: el pluralisme liberal anglès –la separació i l'equilibri de poders–; i l'unitarisme nacional francès –fusió entre l'individu i la societat a través de la concepció de la voluntat general de Rousseau.

⁵ ARISTOTLE (1997): *The Politics and the Constitution of Athens*. Cambridge: Cambridge University Press.

En efecte, mentre que al món anglosaxó la ciutadania es fonamenta en la rèplica liberal de Locke a Hobbes, fent èmfasi en els drets individuals de cada ciutadà i compensant el poder de l'Estat mitjançant un sistema d'equilibri de poders i de rendiment de comptes, al món francòfon es basa en les tesis de Rousseau concretades en la Declaració dels Drets de l'Home i del Ciutadà, segons les quals els individus cedeixen la seva llibertat a l'Estat a canvi que el propi Estat els garanteixi els drets. Així, la tradició anglesa de ciutadania es basa en la idea que el poder tendeix a ser arbitrari, i que per a assegurar la llibertat dels individus cal establir un sistema d'equilibri de poders i respectar la diversitat de pertinences i lligams particulars. El pluralisme, doncs, és percebut com l'expressió natural de les llibertats públiques: s'és ciutadà en tant que es pertany a una comunitat particular, i és la suma d'interessos particulars el que compona l'interès general. En canvi, per a la tradició francesa l'interès general no es dedueix de la suma d'interessos particulars, sinó que l'interès i la voluntat de cada ciutadà s'identifiquen amb la voluntat i l'interès col·lectius: «la citoyenneté était, comme la nation, un tout indivisible, elle devait être organisée et garantie par un État centralisé, expression de la volonté générale, producteur de la société» (Schnapper, 2000: 44).

La concepció de la ciutadania de tradició anglesa és liberal, exigeix la seguretat de les persones, la llibertat de pensar, de parlar i d'actuar, i esdevé democràtica amb l'extensió d'aquests drets al conjunt dels ciutadans. La concepció de ciutadania de tradició francesa beu de l'absolutisme monàrquic, amb una relació directa entre sobirà i súbdits, transformant-ho en un vincle sense filtres de la nació i els seus components, els ciutadans: la llibertat política serà la condició per a la participació democràtica en la sobirania col·lectiva.

La visió moderna que dota el ciutadà d'una igualtat civil, jurídica i política va topar amb dues tensions principals. D'una banda, la importància de les referències particulars, històriques i religioses; i d'una altra, les desigualtats socio-econòmiques. En el primer eix de tensió, els contrarevolucionaris criticaven que es tendís a una societat abstracta basada en l'individu i no en el col·lectiu, oblidant el pes de la tradició i l'experiència històrica. Una crítica que, dos segles més tard, reprendran els comunitaristes. En el segon eix, el marxisme va criticar que les condicions materials dels obrers impossibilitaven l'adquisició d'una ciutadania plena feta a mida de la burgesia, i contraposaven les "llibertats formals" proclamades per la modernitat amb les "llibertats reals" que el socialisme havia de permetre assolir. Després de la II Guerra Mundial, l'extensió de la protecció social i la redistribució dels beneficis del creixement econòmic apareixen com una forma de respondre a les desigualtats econòmiques criticades pel comunisme, conjuminant així l'eficàcia econòmica amb la justícia social. D'aquesta forma, l'any 1949, Marshall afirma al clàssic *Citizenship and Social Class* que la ciutadania essencialment ha d'assegurar que cadascú és tractat com a membre ple i igual de la societat, i que per a possibilitar-ho calia concedir a les persones un nombre major de drets de ciutadania⁶.

---

⁶ KYMLICKA and NORMAN, 1994: 354-359; vegi's Trevor MARSHALL (1992): *Citizenship and Social Class*. London: Pluto Press.

De la mateixa manera, Marshall categoritza tres tipologies de ciutadania, que responen a tres fases de reconeixement de drets a Anglaterra: la dels *drets civils* com la llibertat individual i el dret a ser protegit de l'arbitrarietat del poder (segle XVIII); la dels *drets polítics* com és la participació i el sufragi (segle XIX); i la dels *drets socials* assolits el segle XX, tals com l'educació pública, l'assistència sanitària, el subsidi d'atur i la pensió de jubilació. En l'etapa dels drets socials, afegeix, la condició de ciutadans s'ha estès a dones, classe treballadora i grups marginats per qüestió de raça o de creença. Per tant, l'expressió completa de la ciutadania requereix d'un estat de benestar liberal-democràtic que garanteixi drets civils, polítics i socials per a tothom sense exclusió. La visió de Marshall –anomenada “ciutadania passiva”– ha rebut fortes crítiques, no tan sols per fer èmfasi en drets passius sense cap esment a la necessitat que els ciutadans participin en la vida pública, sinó perquè, a més, no és clar que la seva solució incentivi i ajudi els pobres a sortir de la pobresa, en tant que es crea una cultura de la dependència⁷.

Aquests *drets socials* es troben a la base de la teoria de la justícia de Rawls (1971) i també de la resposta que van formular els comunitaristes com Sandel, Taylor o MacIntyre⁸. La vinculació entre justícia i ciutadania neix del fet que la noció de *justícia* s'articula al voltant de la noció que cada teoria té de *ciutadania*. Rawls defensa una noció de justícia partint de l'individu que, en determinats moments, és ciutadà; en canvi, els comunitaristes parteixen directament del ciutadà. Així, Rawls (1971: 303) defineix la justícia dient que per a persones iguals i lliures calen els mateixos béns socials primaris –llibertat i oportunitat, ingrés i riquesa– distribuïts per igual, a no ser que una distribució desigual fos en benefici dels més desfavorits. Segons Mouffe (1999: 90-91), d'això se'n segueix la visió liberal que la ciutadania és la capacitat de cada persona per a formar, revisar i perseguir racionalment la seva definició del bé, mentre que els comunitaristes posen l'accent en la noció d'un bé públic, previ als desitjos i als interessos individuals i independent d'ells.

La discussió sobre si *dret* previ a *bé social* o si *bé social* previ a *dret*, va estretament lligada als conceptes d'individu, de ciutadà i de comunitat. Segons la interpretació que cada autor fa d'*individu*, en treu una conseqüència sobre la justícia. Per als liberals, el dret limita la dimensió de l'Estat i garanteix la llibertat i la igualtat dels ciutadans; per això és necessàriament previ al bé comú, ja que cada individu escull racionalment quina és la seva definició de *felicitat* i de *bé*, i conseqüentment hauria de ser capaç de desenvolupar lliurement aquesta idea. De fet, els liberals no creuen que es pugui parlar d'un bé *comú*, en tant que assumeixen el pluralisme; més aviat, defensen la idea d'un bé *racional*. En una societat pluralista, la concepció política de la justícia no es pot derivar de

⁷ Norman BARRY (1990): 'Markets, Citizenship and the Welfare State: Some Critical Reflections', dins: Raymon Plant and Norman Barry: *Citizenship and Rights in Thatcher's Britain: Two Views*. London: IEA Health and Welfare Unit. Citat a Kymlicka and Norman, 1994: 356. Alguns defensors de la visió de Marshall, independentment que acceptin reformes en l'Estat del benestar, han respost aquest plantejament afirmant que les oportunitats han de precedir les obligacions. Vegi's Desmond KING (1987): *The New Right: Politics, Markets and Citizenship*. London: Macmillan (citat a Kymlicka and Norman, 1994: 358).

⁸ Vegi's Charles TAYLOR (1979) *Hegel and Modern Society*. Cambridge: Cambridge University Press; Michael SANDEL (1982): *Liberalism and the Limits of Justice*. Cambridge: Cambridge University Press; Alasdair MACINTYRE (1981): *After Virtue*. London: Duckworth.

concepcions religioses, morals o polítiques de què és la "vida bona". Al seu torn, els comunitaristes responen que la prioritat del dret sobre el bé comú és impossible, ja que és només a través de la participació del ciutadà en una comunitat que es pot definir el bé i, per tant, adquirir un sentit del dret i una concepció de la justícia. Així, és la comunitat la que dota el ciutadà d'uns valors comuns i són aquests valors els que permeten la creació del dret, i no a l'inrevés. En MacIntyre, la crítica també ataca el que anomena "rootless cosmopolitanism" degut a que suposadament oblida la importància de les comunitats nacionals⁹.

La crítica comunitarista a les posicions liberals ha conduït el liberalisme a desenvolupar dos nous plantejaments. D'una banda, l'acomodació de la pluralitat cultural i de les minories nacionals dins les societats liberal-democràtiques. I d'altra, a superar la visió merament instrumentalista de la política, basada en interessos particulars i despulada de tota connotació ètica, per acostar-se en canvi als plantejaments del republicanisme cívic (Sandel, 1998) que manté que cal un cert nivell de virtuts cíviques per a equilibrar drets i responsabilitats i possibilitar la cohesió social. Segons Kymlicka (2002: 284), a la dècada dels 90 el concepte de ciutadania ha esdevingut una eina clau per a la integració de les idees liberals de justícia i drets individuals amb les idees comunitaristes de pertinença a una comunitat particular. És per això, diu, que en aquella dècada 'ciutadania' ha estat la paraula de moda entre els pensadors polítics.

1.2. Valors cívics i educació en la ciutadania

A *The Origins of Totalitarianism*, Hanna Arendt ([1951] 2004) exposa dos elements fonamentals que possibiliten un règim totalitari. Primer, l'existència d'una ideologia aglutinadora, dins la qual l'individu se sent triomfant mentre que fora d'ella només hi ha el terror. I segon, que l'individu esdevé superflu: no té pensament ni criteri propi, no accepta altra visió que la del règim, no és res fora del grup i esdevé dominat en la seva totalitat fins al punt que té una lleialtat incondicional. Justament, la funció de la propaganda i l'adoctrinament promoguts pel règim serà substituir el pensament individual i cimentar una identitat de grup que es contraposarà a l'"altre"¹⁰. La pròpia Arendt (1972) farà notar que el govern no s'ha de concebre com un conjunt de persones que governen els seus súbdits i promulguen lleis que aquests estan obligats a obeir, sinó que els governs es componen de persones a les quals els ciutadans han conferit poders per a exercir de manera legitimada l'autoritat en el seu nom. Així, si bé el govern té l'autoritat final per a adoptar decisions vinculants en nom de la comunitat, les seves decisions han de cristal·litzar i encarnar el consens resultant del debat públic –el que Gutmann i Thomson (2000) anomenen "democràcia deliberativa". En aquest context, pren rellevància la doble significació del concepte de ciutadania. Mentre la vessant passiva de l'estatus legal identifica el membre de la comunitat política i subjecte de drets, la vessant activa fa èmfasi en què els ciutadans no tan sols estan governats per un sistema de regles i pràctiques de governança, sinó que a més tenen un rol fonamental en la seva definició i en el seu desenvolupament. Això

⁹ Alasdair MACINTYRE (1988): *Whose Justice? Which Rationality?* Notre Dame IN: University of Notre Dame Press: 388.

¹⁰ ARENDT ([1951] 2004): 427-429, 459, 589, 599.

comporta que, des d'aquesta visió, si les regles a què els ciutadans estan sotmesos són imposades per una tirania, un poder estranger o unes institucions polítiques que no estan legitimades, els individus esdevenen subjectes passius enlloc de ciutadans actius. La capacitat política dels ciutadans passa pel seu autogovern, per la seva sobirania popular i per la seva autodeterminació.

La fragilitat de la democràcia que es va poder constatar a l'Europa del segon terç de segle xx, amb l'eclosió de règims feixistes i comunistes i del totalitarisme nazi i estalinista, és un referent permanent d'alerta davant la crisi de la democràcia representativa –partits i cicles electorals– que es percep en les democràcies liberals. Un element important en aquest desgast és la mediatització de la política. Avui, partits i formacions polítiques han de canalitzar els seus projectes i estratègies a través d'una mateixa via: els mitjans de comunicació de masses, que han generat noves regles del joc. La comunicació i la informació polítiques han quedat atrapades en aquesta nova i exclusiva àgora. Fora, només hi ha marginalitat, com Castells (2004: 371-391) ha demostrat empíricament, assenyalant aquest factor com la font principal de la crisi de la democràcia. La mediatització de la política obliga a simplificar el missatge i a entrar en una lògica de confrontació destructiva permanent, que substitueix el debat. I alhora que els fonaments dels partits i formacions es debiliten, s'enforteix el rol dels lideratges personalitzats. En paraules de Castells,

«captured in the media arena, reduced to personalized leadership, dependent on technologically sophisticated manipulation, pushed into unlawful financing, driven by and toward scandal politics, the party system has lost its appeal and trustworthiness, and, for all practical purposes, is a bureaucratic remainder deprived of public confidence»¹¹.

A aquesta mediatització s'hi sumen diversos elements, com ara el creixement de l'abstenció en les democràcies liberals, l'increment en diverses regions del nacionalisme agressiu o del fonamentalisme religiós, o les tensions en societats cada cop més multiculturals, que han generat un allunyament de la credibilitat de les institucions i procediments polítics, i que han alimentat un cert suport a partits populistes i extremistes, de dreta o d'esquerra. La crisi de la democràcia representativa comporta l'encaminament al que Mouffe (1999) anomena una "república de centre", on els grups que s'haurien d'enfrontar políticament no presenten uns projectes clarament diferenciats. S'esdevé doncs el risc que el descontent davant la política faci que grups que se'n creuen exclosos o no representats s'uneixin a moviments fonamentalistes o se sentin atrets a formes polítiques antiliberals¹² que posen l'èmfasi en l'*enemic* –basant les característiques d'aquest enemic en trets característics no polítics, sinó d'altres tipus, com ètnics, religiosos o racials–, i que tendeixen a reproduir els esquemes abans esmentats: pèrdua de pes del pensament individual davant de la doctrina, importància del grup per sobre de l'individu, i creació d'un enemic extern¹³. Són tendències com aquestes les que han dut a plantejar que «the health and stability of a modern

¹¹ CASTELLS, 2004: 403.

¹² MOUFFE, 1999: 18.

¹³ Tot i així, l'estudi *Critical Citizens* mostra que en la majoria de països l'erosió de la confiança en les institucions polítiques no ha significat una erosió del suport als principis i valors democràtics (NORRIS 1999: 27).

democracy depends, not only on the justice of its 'basic structure', but also on the qualities and attitudes of its citizens»¹⁴. Una conseqüència d'això és preguntar-se com els ciutadans poden assolir aquestes qualitats i actituds cíviques.

Els elements d'aquesta crisi de la política¹⁵ han donat encara més pes als plantejaments del republicanisme, un corrent teòric que reivindica la llibertat en front de la dominació, i que planteja que per a assolir aquesta llibertat els ciutadans han de tenir unes certes virtuts cíviques: una comunitat política ben organitzada amb una ciutadania virtuosa crea les condicions per a una autoritat política no-arbitrària (PETTIT, 1999: 52 i ss.). Si bé diverses d'aquestes virtuts cíviques poden ser necessàries en qualsevol ordre polític, n'hi ha algunes específiques de les democràcies liberals, com són la capacitat d'avaluar l'actuació dels responsables polítics i la voluntat d'intervenir en el discurs públic, el sentit de justícia, la civilitat i la tolerància, i un sentiment compartit de solidaritat¹⁶. Tot i així, una democràcia liberal ha de respectar l'opció d'aquells ciutadans que no volen participar dels afers públics, i aquest és el punt crític quan es parla de promoure valors cívics que reforcin la participació política. Kymlicka (2002: 294-302) explica que, per al republicanisme cívic, el funcionament d'una democràcia requereix de certes virtuts cíviques i identitats compartides entre els seus ciutadans –un plantejament, per cert, que enllaça amb algunes tesis comunitaristes si es despullen de les restriccions a les llibertats–. Per a ell, aquesta visió, que anomena "instrumental", és totalment compatible amb el liberalisme. En canvi, hi ha una segona visió ("aristotèlica") per a la qual la vida millor és aquella que posa la participació política per sobre d'altres esferes de la vida i que manté que, per això, s'ha de garantir que aquesta participació es doni. Només aquesta segona visió, diu Kymlicka, és incompatible amb el compromís liberal respecte l'autonomia individual i la neutralitat de l'Estat. Si els ciutadans comparteixen virtuts cíviques¹⁷ que permeten reforçar la democràcia liberal, per tant, serà més possible defensar la democràcia davant de possibles tendències autoritàries del poder o de potencials restriccions de les llibertats.

Amy Gutmann (1999: 15) manté que una virtut distintiva d'una societat democràtica és que autoritza els ciutadans a influir com la pròpia societat s'autoreprodueix, i que això es dona a través de l'educació –que és conscient, en contraposició a la socialització política, que és inconscient. Tot i defensar la necessitat d'una educació democràtica, Gutmann (1999: 75) adverteix que les escoles que serveixen «simply to perpetuate the beliefs held by dominant majorities

¹⁴ KYMLICKA, 1999: 80. La referència a la 'basic structure' de la societat és perquè Rawls la considera el subjecte principal d'una teoria de la justícia.

¹⁵ Vegi's PHARR and PUTNAM, 2000.

¹⁶ KYMLICKA, 1999: 81.

¹⁷ Cal fer notar que la promoció d'aquestes virtuts cíviques no tenen la mateixa prioritat en les societats no-democràtiques. Al seu estudi *Critical Citizens*, Pippa Norris (1999) ha mostrat que mentre a les democràcies liberals ser ciutadà crític suposa demanar rendiment de comptes al govern democràtic, als països en transició cap a la democràcia la ciutadania crítica té un component més bàsic d'actitud de reivindicació per a garantir el respecte als drets humans: «The legitimacy of regime institutions is one contributing factor which helps promote voluntary compliance with the law, and therefore an effective public policy-making process, but strengthening human rights and civil liberties in transitional democracies may be even more important» (NORRIS, 1999: 264). La ciutadania activa i crítica, per tant, té una funció ben diferent si el sistema liberal-democràtic ja està establert o bé si l'autoritarisme i la manca de garanties condicionen les regles del joc polític.

are agents of political repression». Així doncs, si bé l'educació¹⁸ –es doni o no a través de l'escola– és el mitjà a través del qual es poden transmetre les virtuts cíviques que possibiliten la vida en comú en una democràcia liberal, per a evitar la imposició de visions particulars de bé comú es fa imprescindible establir amb claretat quines són aquestes virtuts. Com diu Callan (1997: 221), si bé el pluralisme de les societats lliures demana formar ciutadans que comparteixin una identitat política cohesiva, la força del propi pluralisme fa difícil acordar quina identitat i quines pràctiques educatives adoptar a aquests efectes. Per a donar resposta a aquest interrogant, el govern britànic va constituir un *Advisory Group on Citizenship* sota la direcció del professor Bernard Crick (1998)¹⁹, que pel que fa a les habilitats generals, establia que l'educació en la ciutadania n'havia de possibilitar tres:

- l'alfabetització política ("political literacy");
- la implicació en la comunitat;
- la responsabilitat social i moral.

Però en concretar els valors, el mateix Crick (1999: 343 i ss.) fa notar que «the very project of a free citizenship education, as distinct from a would-be indoctrinating one, whether ideological or simply patriotic, must be based on a limited number of presuppositions», que anomena valors procedimentals ("procedural values"): llibertat; tolerància; imparcialitat; respecte per la veritat; i respecte pel raonament²⁰. No es pot parlar d'educació en la ciutadania doncs sense tenir en compte la tensió entre educació i adoctrinament, o entre reproducció escollida del model de societat i perpetuació imposada de la visió majoritària, així com el xoc amb valors religiosos o culturals que es contradiuen amb els valors constitucionals. Però la legitimitat dels valors que han de fonamentar l'educació en la ciutadania prové de la seva contribució a la convivència en democràcia i al desenvolupament de les idees particulars de bé comú, en tant que possibiliten el debat públic²¹ i es basen en el respecte a la diversitat dels qui debaten²².

Tot i així, com explica Kymlicka (1999: 85-88), des de diverses visions s'ha plantejat que aquesta educació en les virtuts cíviques no tindria perquè recaure en l'escola. La família, per exemple, ha jugat tradicionalment el rol de transmissió de virtuts cíviques, si bé és cert que majoritàriament sota un marc moral establert per la religió i en qualsevol cas sense cap garantia que els valors cívics que es

¹⁸ Els referents teòrics de l'educació s'agrupen en dos grans àmbits: el de caràcter científic i el de caràcter ideològic. L'àmbit de caràcter científic explica les característiques dels processos d'aprenentatge i d'adquisició del coneixement, de les habilitats, dels valors i de les actituds, aportant informació i criteris per a determinar com s'ha d'estructurar l'acció educativa. L'àmbit de caràcter ideològic, en canvi, correspon a la concepció general de quina ha de ser la funció de l'educació i, més específicament, de l'escola, en la societat. Aquest referent ideològic, més filosòfic o socioantropològic, determina les finalitats educatives i, per tant, el tipus de ciutadà que es pretén formar, reflex al seu torn del model de societat que es vulgui assolir. Clarament, els referents teòrics ideològics són els que generen controvèrsia, per com són subjectius, i en especial la van generar a partir de finals del segle XVIII, quan l'ensenyament públic va prendre progressivament el monopoli interpretatiu que tenia l'Església sobre l'educació.

¹⁹ CRICK, 1998. http://www.qca.org.uk/libraryAssets/media/6123_crick_report_1998.pdf

²⁰ «Freedom, Toleration, Fairness, Respect for Truth, Respect for Reasoning». CRICK, 1999: 343.

²¹ «The essential need is the improvement of the methods and conditions of debate, discussion and persuasion. That is *the* problem of the public». DEWEY, [1927] 1991: 208.

²² GUTMANN (1999: 287) remarca que les virtuts de ciutadania «can be cultivated by a common education characterized by respect for racial, religious, intellectual and sexual differences among students».

transmeten siguin compartits. La pròpia religió, al seu torn, transmet virtuts cíviques, tot i que en una societat pluralista poden entrar en conflicte amb els principis que regeixen la vida en comú, com passa amb l'Església catòlica i el divorci, l'avortament o el reconeixement de l'homosexualitat. A la dècada dels 80, es va plantejar que l'expansió del mercat ensenyaria virtuts cíviques com la iniciativa i l'autosuficiència; però els mecanismes reguladors del mercat no són suficients com per a evitar que hi imperin valors igualment negatius. Igualment, diversos pensadors han fet èmfasi en la participació democràtica mateixa com a eina per a transmetre virtuts cíviques que permetin la vida en comú en democràcia, malgrat que l'èmfasi en la participació no garanteix una participació responsable per part dels ciutadans. La visió que ni el mercat ni la participació política ensenya suficientment les virtuts cíviques és compartida per teòrics de la societat civil com Robert Putnam (1993; 2000), que mantenen que on aquesta transmissió es dona en organitzacions voluntàries de la societat civil²³ com les parròquies, famílies, sindicats, grups mediambientals, associacions de veïns o cooperatives, generadores de capital social²⁴. Fins i tot matisant Putnam, Theda Skocpol (2003) fa notar que tan sols les organitzacions que pretenen incidència en l'agenda política poden incentivar la participació. La transmissió de valors cívics, però, no és l'objectiu principal d'aquestes associacions, fa notar de nou Kymlicka, i per tant la transmissió de valors cívics pot ser implícita, però no garantida. «Some associations, like the Boy Scouts, are designed to promote citizenship», afegeix; «but they are the exception not the rule»²⁵. En una línia similar, però vuitanta anys abans, el pedagog James Russell (1917) coincidirà en l'anàlisi sobre el rol potencial de l'escoltisme afirmant que l'educació que es dona a l'escola té en l'escoltisme una complementació excel·lent en la formació de ciutadans, en tant que el programa escolta «is essentially moral training for the sake of efficient democratic citizenship».

Els dubtes sobre la suficiència de mercat, família, mecanismes institucionals i associacions de la societat civil per a ensenyar virtuts cíviques, però, han dut a plantejar l'escola –l'ensenyament obligatori– l'àmbit principal per a dur-ho a terme. Així, en els darrers anys, diversos governs occidentals com els del Regne Unit i d'Espanya han establert assignatures obligatòries d'educació en la ciutadania²⁶. Tot i així, donat que la tesi no tractarà el rol de l'escola, no és necessària una discussió més detallada d'aquest aspecte.

1.3. Estat-nació, globalització i transformacions de la sobirania

L'Estat-nació que avui coneixem es va articular a l'Europa de finals del segle XVIII en una nova concepció de dret internacional que s'ha anomenat "model de Westfàlia" –en tant que va ser creat després dels Tractats de Pau de Westfàlia de

²³ És interessant la crítica que WARBURTON and SMITH (2003) fan a l'establiment per part del govern australià d'uns programes obligatoris de voluntariat, conseqüència justament de la idea que un país on hi hagi més gent fent tasques de voluntariat –encara que sigui de manera obligada!– serà un país amb més valors democràtics. He desenvolupat aquest tema a VALLORY i PÉREZ, 2001.

²⁴ Vegi's BOIX and POSNER, 1998.

²⁵ KYMLICKA, 1999: 88. Joseph Farrell (2001: 131-132) també fa notar que els valors de ciutadania democràtica es poden adquirir a partir de la seva vivència en l'escoltisme.

²⁶ Vegi's *Citizenship Education at School in Europe*. Brussels: Eurydice European Unit, 2005.
http://www.eurydice.org/ressources/eurydice/pdf/0_integral/055EN.pdf

1648²⁷. Aquest tipus d'Estat-nació, basat en el principi de sobirania plena de la nació respecte qualsevol altre poder, es va universalitzar amb els processos de colonització i descolonització i ha estat considerat pels països occidentals al llarg dels darrers tres segles com la base natural de l'organització política del món, substituint o readaptant regnes, imperis, protectorats i colònies (KYMICKA i STRAEHLE, 1999: 68). Les revolucions modernes van considerar *nació* el col·lectiu amb uns trets socio-culturals similars, i *Estat* l'ordenament ètico-jurídic i les institucions de govern d'aquesta nació. Igualment, després de les guerres civils i conflictes religiosos a l'Europa dels segles XVI i XVII, a més, es va imposar progressivament el model en què l'Estat havia d'estar separat de l'església, amb el decisor polític i l'establidor de regles (*ruler and ruled*) com a unitats diferents (HELD, 1995: 38).

Al segle XVIII es va fonamentar una teoria de l'Estat per a possibilitar la pau entre els ciutadans que el componen i la perpetuació d'aquest marc de convivència. L'èxit de la idea d'Estat comporta que la majoria de clàssics de la teoria social moderna, com Weber, Durkheim o Marx, tinguessin la mateixa visió territorial de la societat moderna i equiparessin societat i Estat nacional. D'aquesta manera, les societats es pressuposaven vinculades a l'Estat nacional, en tant que ordenades en el "domini estatal de l'espai" –p. ex. l'ordre social es pressuposava l'ordre estatal–, i així el concepte de *política*, que durant la història havia estat vinculat a la societat, va passar a estar vinculat a l'Estat. És el que Anthony Smith anomena "nacionalisme metodològic": la societat i l'Estat esdevenen concebuts, organitzats i experimentats com a coextensius²⁸.

El colonialisme i la descolonització d'una banda, i la creació d'organismes d'intercanvi comercial i de legislació internacional d'una altra, van universalitzar progressivament aquest model, fins al punt que, avui dia, no hi ha pràcticament cap territori al món que no sigui part d'un Estat sobirà reconegut com a tal per la resta d'Estats, que s'autoconcebeixen com a "comunitat internacional"²⁹, una expressió que ja pressuposa que els subjectes de la relació són les *nacions*. La teorització que Kant ([1795] 1991) va fer de les relacions que avui anomenem "internacionals" va comportar un gir copernicà en el pensament polític. Exultant per les revolucions francesa i nord-americana i per la creació dels corresponents Estats-nació, Kant plantejava que per arribar a una pau perpètua és necessari que s'estableixin uns pressupostos normatius de caire moral i polític –sistema mínim de representació política i garantia dels drets de les persones– i una constitució orgànica del sistema polític mundial, és a dir, una estructura organitzativa de l'ordre cosmopolita.

Kant proposava un nou marc de relacions entre Estats –conformat per governs democràtics, federació d'Estats lliures, i constitució d'un dret cosmopolita– que

²⁷ Les característiques del model de Westfàlia són dues: (a) el món consisteix i està dividit en Estats sobirans territorials que no reconeixen cap autoritat superior; i (b) els processos d'elaboració del dret, de resolució de disputes i de fer complir la llei estan principalment en mans de cadascun dels Estats. HELD, MCGREW, GOLDBLATT, and PERRATON, 1999: 37.

²⁸ SMITH, 1979: 191 i ss.; BECK, 2000: 23-26, 64.

²⁹ De fet, els territoris que no ho estan es troben en situació de debat sobre el subjecte de sobirania, com és el cas del Sàhara Occidental o dels territoris palestins.

establís una pau ininterrompuda. Una estructura organitzativa internacional basada en les relacions de les nacions entre elles, com si fossin individus en l'àmbit de la seva societat³⁰. Aquestes idees kantianes han tingut una repercussió molt rellevant en la praxis política, com ho demostra la creació al llarg del segle xx d'estructures internacionals. En efecte, amb la creació primer de la Societat de Nacions el 1919, i després amb l'Organització de les Nacions Unides el 1945 –i tot el seu sistema–, es va seguir la mateixa lògica, donant a cada Estat un vot independentment del seu tamany. Fins i tot al Consell de Seguretat, l'únic òrgan amb dret de veto i amb cinc dels quinze membres permanents, es manté aquesta lògica: el pes dels Estats Units, de Xina o de Rússia (i abans de la URSS) és igual al del Regne Unit o al de França.

Al mateix temps, la generalització del sistema d'Estats nació ha coincidit al món occidental, els dos darrers segles, amb la substitució dels diferents tipus de règims polítics no democràtics de govern per sistemes de democràcia liberal, com indiquen Kymlicka i Straehle (1999: 68), una extensió del model liberal-democràtic que es segueix produint a nivell global. L'any 2000, dels 147 països dels que es disposa de dades, 121 (el 68% de la població mundial) tenien un o tots els elements d'una democràcia formal, en contraposició als només 54 (46% de la població) de 1980³¹. I la tendència és que el nombre de democràcies segueix creixent³², en tant que el model liberal-democràtic és percebut com a estàndard bàsic de legitimitat política. Aquest model, a més, es fonamenta implícitament en la idea que la nació es defineix en tant que "poble" –és a dir, el conjunt d'habitants en un territori determinat– que esdevé el titular de la sobirania, l'objecte central de lleialtat i la base de la solidaritat col·lectiva³³.

La lògica de la sobirania nacional per tant es fonamenta en les premisses de territori dins unes fronteres, monopoli de la violència en el seu territori i una població dins aquest territori. El seu subjecte pràctic, l'Estat-nació, s'ha entès tradicionalment com un entramat institucional que manté un monopoli administratiu dins d'uns límits territorials determinats, en què el seu govern es fonamenta en la llei i té el control directe dels instruments de violència interna i exterior³⁴. Ara bé, el procés contemporani conegut com a *globalització*³⁵ ha transformat aquestes premisses. La globalització és, segons Beck (2000: 11), «the processes through which sovereign national states are criss-crossed and undermined by transnational actors³⁶ with varying prospects of power, orientations, identities and networks». En aquest nou escenari globalitzat, la tendència creixent a què l'Estat no pugui determinar polítiques sobre aspectes que afecten als seus ciutadans –producte de dinàmiques com les xarxes econòmiques globals, les

³⁰ «Peoples who have grouped themselves into nation states may be judged in the same way as individual men living in a state of nature, independent of external laws». KANT, [1795] 1991: 102.

³¹ UNDP, 2002: 14-15.

³² HELD, 1998: 11-12.

³³ KYMLICKA and STRAEHLE, 1999: 70-71.

³⁴ GIDDENS, 1985: 121.

³⁵ Comparteixo el plantejament obert de CASTELLS (2004: 304) segons el qual les tecnologies de la informació i la comunicació permeten considerar la globalització com un fenomen nou, substancialment distint en circumstàncies i en conseqüències dels processos mundialitzadors que s'hagin pogut donar en altres moments de la història.

³⁶ Es refereix a institucions internacionals (de l'ONU a la Unió Europea o el banc Mundial), corporacions multinacionals i organitzacions de la societat civil global (BECK, 2000: 35)

catàstrofes mediambientals a escala supranacional o els problemes de seguretat produïts pel terrorisme internacional³⁷–, debilita l'Estat-nació i, amb ell, la pròpia democràcia liberal com a sistema de presa de decisions sobre els afers col·lectius. Això s'hi suma la constatació de la fal·làcia eurocèntrica que imaginava que la construcció de comunitats polítiques nacionals en forma d'Estats-nació era un procés finalitzat després dels pactes postbèl·lics al món occidental i de la descolonització, sense haver tingut en compte l'error històric de transferir mecànicament certs principis d'Europa occidental a cultures no europees, provocant que el principi de sobirania nacional fos trasplantat artificialment a societats amb formes molt diferents d'organització i de socialització³⁸, i ignorant igualment la funció necessària dels valors socials per a l'acceptació i manteniment de les institucions polítiques (INGLEHART and WELZEL, 2005).

Així doncs, la sobirania nacional, característica bàsica de l'Estat-nació, està sent debilitada per diversos factors, entre els quals la dificultat de donar resposta tant al poder de les xarxes globals com al desafiament de les identitats singulars. L'Estat-nació perd el control sobre la tradició i la identitat –perquè esdevenen plurals–, sobre l'eix espai-temps –per la velocitat dels fluxos–, té menys poder en l'àmbit global i no té capacitat de restaurar la legitimitat democràtica que es debilita³⁹. D'altra banda, cal tenir en compte que l'economia i el mercat s'han globalitzat, mentre que la política que els hauria de regular roman acotada en l'àmbit estatal o, com a màxim, en estructures regionals febles com l'europea. Segons Beck (2000: 64), mentre que la modernitat tenia el concepte d'Estat-nació com a centre de l'anàlisi política, en tant que identitat cultural única i permanent en el temps, el debat sobre la globalització s'ubica en el salt a una segona modernitat, aquella en la qual el centre és ocupat progressivament pel món en conjunt, per la comunitat humana. D'aquesta manera, l'Estat-nació perd el seu poder tradicional, malgrat que no la seva influència, i deixa de ser autodependent, esdevint part d'una xarxa de poders i contrapoders més àmplia⁴⁰. La pluralitat de fonts d'autoritat que caracteritza els nous equilibris de poder fa que calgui entendre el que fins ara anomenàvem sobirania com un poder escindit i fraccionat en actors de diversos nivells, uns actors que el limiten. «Nation-states have lost their sovereignty because the very concept of sovereignty, since Bodin, implies that is not possible to lose sovereignty "a little bit"»⁴¹.

Més enllà de la clàssica dualitat de dimensions externa i interna de la sobirania⁴², Krasner (1999) distingeix quatre modalitats dins el concepte de sobirania estatal: la sobirania interna, basada en l'autoritat política i en el control efectiu de l'interior de les fronteres; la sobirania interdependent, que capacita l'autoritat de regular els fluxos de tot tipus a través de les fronteres; la sobirania legal internacional, base de la idea de "comunitat internacional" i associada a pràctiques de reconeixement mutu independent; i la sobirania westfaliana, que considera que en els ressorts

³⁷ HELD, 1995: 16-17.

³⁸ CASTELLS, 2004: 32-34.

³⁹ Vegi's GIDDENS, 1991; CASTELLS, 2004; HELD, 1995; BECK, 2000. Cfr. BEITZ, 1999a.

⁴⁰ HELD, 1998: 24, 26.

⁴¹ CASTELLS, 2004: 357.

⁴² La sobirania clàssica i la sobirania liberal internacional, a la qual HELD (2002: 1) hi afegeix la "sobirania cosmopolita".

polítics de l'Estat no hi poden jugar cap rol agents externs. En base a aquesta classificació, Krasner manté que tant la sobirania legal internacional com la sobirania westfaliana han estat, al llarg de la història, transgredides segons els interessos del moment i han esdevingut "models d'hipocresia organitzada" dels propis Estats. Però les altres dues –sobirania interna i sobirania interdependent– havien estat sempre estables, fins que la doble força abans esmentada de la reivindicació identitària i crisi de les institucions i la de les xarxes globals els ha generat un debilitament que abans no havien conegut.

Aquestes circumstàncies duen a Held (2002: 33) a afirmar que s'obre el torn d'una nova concepció de la sobirania, la *sobirania cosmopolita*, que «comprises networked realms of public authority shaped and delimited by cosmopolitan law». La sobirania tradicional dels Estats, diu, ja no existeix. Segons Held (2002), avui es poden concebre tres models de poder polític i de regulacions legals internacionals. Una dóna a l'Estat plena llibertat en la constitució de les relacions econòmiques i polítiques; es tracta de la sobirania en la seva concepció clàssica, que bateja com a *dret dels Estats*. El segon model, conseqüència del desenvolupament d'estructures transnacionals, és la *sobirania internacional liberal*, que delimita el poder polític estenent l'interès liberal a l'esfera internacional. Es tracta d'un model a cavall entre els altres dos. El tercer model, que anomena *sobirania cosmopolita*, concep la llei internacional com un sistema de llei pública que pròpiament es circumscriu no tan sols al poder polític, sinó a totes les formes de poder social. És el *dret de gents*, perquè posa al centre la primacia dels éssers humans individuals com a agents polítics, i el rendiment de comptes del poder⁴³. Aquest tercer model, fonament ideològic del Tribunal Penal Internacional, és una evolució de la idea cada cop més estesa que la sobirania democràtica i el respecte als Drets Humans han de limitar-se i controlar-se mútuament⁴⁴.

Una estructura nova com la Unió Europea podria servir de pont cap a la sobirania cosmopolita que suggereix Held, però Habermas remarcarà que europeistes de mercat, eurofederalistes i euroescèptics queden lluny encara de la postura cosmopolita, que seria aquella que contempla un Estat federal europeu com a punt de partida per a desenvolupar una xarxa de règims transnacionals que, tot i l'absència d'una governança mundial, pogués dur a quelcom semblant a una política domèstica mundial⁴⁵. Giddens (2007) comparteix la idea que Europa pot ser la punta de llança d'una millor governança de la globalització, i així, considera que «multilateralism – governance by consultation and persuasion – is an intrinsic feature of the European Union, and is a principle of wide applicability in an interdependent world»⁴⁶.

De fet, la creació de les estructures transnacionals que van dur a la sobirania internacional liberal es va basar en l'adaptació de la idea kantiana que els Estats són en el món com les persones a la societat. Ja he esmentat que estructures

⁴³ HELD, 2002: 1, adoptant el terme de KANT (1991 [1795]) "dret de gents" ("law of peoples"), recuperat per RAWLS (1999).

⁴⁴ BENHABIB, 2002: 41.

⁴⁵ HABERMAS, 2001: 88-89; 2002: 230-232.

⁴⁶ GIDDENS, 2007: 226.

internacionals com el plenari de l'Organització de Nacions Unides mantenen aquesta idea; i fins i tot en els casos en què els Estats poden tenir un pes diferencial, no és tant pel seu volum de població, sinó per la seva influència internacional, com s'esdevé al Consell de Seguretat de Nacions Unides. No hi ha lloc, doncs, per a la lògica democràtica d'una persona/un vot fora de les fronteres estatals. Malgrat això, en cinquanta anys hi ha hagut molts avenços en la creació de consens internacional. Primer de tot, la proclamació de la Declaració Universal de Drets Humans. Després, els acords adoptats per les diverses conferències a l'entorn de Nacions Unides (Rio i Johannesburg sobre desenvolupament, Kyoto sobre canvi climàtic, Pekín sobre dona, el Caire sobre control de la població, etc). Igualment, l'establiment de marcs judicials i d'imposició militar com són la creació del Tribunal Penal Internacional i les forces de pau multilaterals que formen els cascos blaus de l'ONU, procedents d'exèrcits estatals. I tot això, acompanyat d'un creixement de xarxes associatives i moviments socials d'arreu del món, que han pressionat els governs i que han influït a la societat per demanar que es segueixi avançant en aquesta línia⁴⁷.

Tot i així, el progressiu desenvolupament d'estructures internacionals des de la creació de Nacions Unides és en una fase crítica per la manca de consens. En l'esfera internacional, els intents de bastir sistemes d'ordre polític global s'han trobat permanentment amb la idea que els Estats no estan subjectes a requeriments morals internacionals, perquè representen ordres polítics distints sense cap autoritat per sobre seu. Les iniciatives que progressivament s'han anat desenvolupant des que es va crear l'Organització de les Nacions Unides (conferències, cimera i acords intergovernamentals; l'establiment de les distintes agències; intervencions humanitàries; impuls del Tribunal Penal Internacional), s'han trobat amb l'encarament de les posicions més estatalistes i, sobresortint entre elles els darrers anys, amb la dels Estats Units. Com explica Keohane (2002), enfront de la tendència contemporània dels països europeus a promoure estructures transnacionals i a incrementar-ne la legitimitat, els Estats Units en canvi reclamen limitar la legitimitat política democràtica a la decisió dels electes de cada Estat-nació. A l'entorn de les guerres al Golf Pèrsic, els successius governs nord-americans han dut una política exterior que inicialment es basava en el lideratge del consens però que ha acabat fracturant-lo. Al seu torn, la pressió que els governs europeus han anat rebent de les seves societats –junt amb la dificultat d'establir una política exterior i de seguretat comuna que tingués la força de la nord-americana– ha fet que avancin per vies d'aprofundiment d'estructures democràtiques a escala internacional.

Aquesta situació ha dut a una diferència clara de posicions entre, d'una banda, uns Estats europeus que aposten, amb més o menys escepticisme, cap al desenvolupament de processos multilaterals de presa de decisió d'abast supranacional –més enllà del propi procés d'Unió Europea–, mitjançant la transferència de legitimitat democràtica cap a institucions i acords internacionals; i d'una altra, uns Estats Units que reclamen el dret a no ser sotmesos a cap decisió que no provingui exclusivament de la seva sobirania popular. Les negatives del

---

⁴⁷ KALDOR, 2001: 110-112; CASTELLS, 2004: 417.

govern nord-americà a acatar els acords presos a nivell supranacional –en especial, l'autoritat de la Cort Penal Internacional– es basen, com advertia Fukuyama en un article de premsa, en la seva negativa a considerar que pugui existir cap legitimitat democràtica més enllà de l'Estat-nació; en la negativa, per tant, que es puguin generar estructures de legitimitat democràtiques que no passin per la decisió dels electes de cada Estat. «The disagreement is not over the principles of liberal democracy, but over where the ultimate source of liberal democratic legitimacy lies»⁴⁸.

1.4. Patriotisme, cosmopolitisme i ciutadania global

La implícita equiparació moderna entre societat i Estat nacional ha estat acompanyada d'una absència de literatura sobre el rol de la nació en la teoria política, absència trencada a la dècada dels 80 per pensadors com Anthony Smith i Ernest Gellner⁴⁹, als que es van sumar als anys 90 els treballs sobre nacionalisme de teòrics com Yael Tamir i David Miller⁵⁰, que van ser seguits per molts d'altres. Alguns d'aquests teòrics com els propis Tamir i Miller, anomenats *nacionalistes liberals*, defensen que tan sols dins l'Estat-nació es poden dur a terme els principis liberal-democràtics⁵¹. Aquesta visió entén que l'existència dels Estats-nació no és accidental, i que per tant cal garantir-ne el seu manteniment. És important, però, deixar clar que el nacionalisme liberal és explícitament cívic i, per tant, inclusiu, en contraposició al nacionalisme ètnic –que no és liberal. Des de l'òptica del nacionalisme ètnic, només pertanyen a la comunitat nacional aquells qui tenen les característiques atribuïbles necessàries; mentre que des del nacionalisme cívic, l'adhesió pot ser voluntària, mitjançant l'acceptació dels valors cívics compartits⁵². Aquest segon tipus no essencialista inclouria la idea que la comunitat política és també, en si mateixa, un projecte col·lectiu, sotmès a la voluntat dels seus components, recuperant la idea de "plebiscit quotidià" de Renan⁵³. El nacionalisme liberal planteja que la nació reforça la democràcia liberal en tant que és tan sols dins la nació que es poden assolir tres principis bàsics: la justícia social –en tant que constitueix una comunitat de solidaritat–; la democràcia deliberativa –en tant que estableix lligams de confiança i una llengua comuna–; i la llibertat individual –en tant que genera llibertat d'elecció donant sentit a les possibilitats de tria⁵⁴.

Ara bé, la caiguda dels règims comunistes després de 1989 i l'eclosió de nous Estats a Europa, junt amb les reivindicacions exitoses o no de minories nacionals a diversos països arreu del món, han mostrat que la construcció de comunitats nacionals, així com el perfeccionament de les democràcies liberals, són processos que no tenen finalització i que estan permanentment actius. En aquest sentit,

⁴⁸ Francis Fukuyama, «The West may be cracking», *International Herald Tribune*, New York, 9 August 2002.

⁴⁹ Vegi's SMITH, 1979, 1986; GELLNER, 1983.

⁵⁰ Vegi's TAMIR, 1993; MILLER, 1988, 1995.

⁵¹ KYMLICKA i STRAEHLE, 1999: 66. Per a Tamir (1993: 139), justament per això la majoria de liberals són nacionalistes liberals, encara que implícitament.

⁵² KEATING, 2001: 3-9; «What distinguishes 'civic' nations from 'ethnic' nations is not the absence of any cultural component to national identity, but rather the fact that anyone can integrate into the common culture, regardless of race or colour» (KYMLICKA, 1999: 24).

⁵³ «L'existence d'une nation est (pardonnez-moi cette métaphore) un plébiscite de tous les jours, comme l'existence de l'individu est une affirmation perpétuelle de vie» (RENAN, [1882] 1997: 32).

⁵⁴ KYMLICKA i STRAEHLE, 1999: 68-72.

Guibernau (2001: 256) ja fa notar que la majoria d'Estats-nació no estan constituïts per una única nació. Tot i així, gran part dels Estats-nació occidentals actuals han estat creats en base a l'eliminació de l'antiga pluralitat interna, sigui per dret de conquesta, sigui en nom del principi universal de la ciutadania democràtica⁵⁵. I, encara de manera més clara, en casos com l'Àfrica (on moltes fronteres van estar fetes amb tiralínies) es fa difícil mantenir la idea que per norma general la nació és preexistent a l'Estat.

Les tesis dels nacionalistes liberals, que lliguen nació i democràcia, són igualment assumides pels qui reivindiquen el dret d'una minoria nacional a conformar el seu propi Estat-nació. En aquest cas, es configura un escenari en el qual s'enfronten dos projectes de *nation-building*: el de la majoria i el de la minoria. Mentre l'Estat modern es construeix basat en la unitat cultural, territorial, idiomàtica i simbòlica, al seu torn el manteniment de la minoria nacional es basa en evitar la desaparició de la llengua, dels símbols i dels trets culturals propis –que inclou evitar-ne la folklorització– i el manteniment de la unitat territorial. Dues tendències, doncs, contraposades. I en canvi, es dona la paradoxa que, si s'accepten les argumentacions del nacionalisme liberal, totes semblen poder aplicar-se igualment tant a les minories nacionals com als Estats-nació.

L'èxitosa expressió "política del reconeixement", del comunitarista Charles Taylor (1994), es refereix justament a la demanda d'aquestes minories a sentir-se plenament còmodes en la seva actuació col·lectiva, començant per l'acceptació del valor igual de les cultures diferents. Per a Taylor, «the politics of nationalism has been powered for well over a century in part by the sense that people have had of being despised or respected by others around them»⁵⁶. El debat sobre la revisió de les democràcies liberals, però, ha evolucionat de la crítica comunitarista al liberalisme cap als plantejaments del pluralisme cultural, que assumeix els principis liberals però posa l'èmfasi en la necessitat d'acomodar la diversitat cultural o *multiculturalitat*. Seguint un dels seus principals teòrics, Will Kymlicka (1995: 11-21), el concepte 'multiculturalitat' inclou dues tipologies diferents que poden donar-se alhora: la diversitat nacional en Estats *multinacionals* –referit a les minories nacionals que reclamen reconeixement i/o acomodació– i la diversitat ètnica en Estats *poliètnics* –referit a l'acomodació de diferències culturals de grups ètnics procedents de la immigració. Això comporta que a escala mundial s'esdevinguin, doncs, dues dinàmiques oposades⁵⁷: d'una banda, una integració sistèmica global, principalment econòmica i informacional; i d'altra, una fragmentació socio-cultural, lingüística i ètnica basada en comunitats. Això desmenteix la presumpta triple mort del nacionalisme que s'havia pronosticat: per la globalització econòmica i la internacionalització de les institucions polítiques; per l'universalisme cultural provocat pels mitjans de comunicació de masses; i per la decaiguda del concepte de nació com a "comunitat imaginada"⁵⁸.

⁵⁵ SCHNAPPER, 2001: 135.

⁵⁶ TAYLOR, 1994: 64.

⁵⁷ BENHABIB, 2000: 31, 33; THOMPSON, 1998:179.

⁵⁸ CASTELLS, 2004: 30.

La creixent mobilitat de persones ha conduït a moviments migratoris massius que han generat societats amb una diversitat cultural cada cop més gran, que es sumen a l'eclosió de les identitats nacionals i a les demandes de reconeixement de les minories nacionals⁵⁹. El repte del multiculturalisme, des d'una posició de defensa dels drets humans, és acomodar aquestes diferències ètniques i nacionals de forma estable i moralment defensable⁶⁰, de manera que no reprimeixin alhora la llibertat dels seus membres. De fet, Amartya Sen adverteix del conflicte subjacent en pretendre que les persones només es poden categoritzar en base a una identitat (cultura, religió, ètnia, classe), reduïnt el multiculturalisme a un monoculturalisme plural de diversos col·lectius impermeables en una mateixa societat. El veritable multiculturalisme, diu, és aquell que reconeix les diferències però deixa als seus membres la llibertat de mantenir o modificar els elements de la pròpia cultura⁶¹.

Mentre que el liberalisme polític havia enfocat la pregunta per la democràcia com a pregunta per les regles del joc i les seves bases legitimadores, l'aparició del pluralisme cultural reenfoca la pregunta reivindicant solucions per a aquesta manca d'acomodació de les minories. El debat de la justícia, doncs, obre pas al debat sobre la ciutadania, en unes noves circumstàncies en què les condicions sota les quals l'Estat l'havia regulada han variat força⁶². L'aportació de Kymlicka, molt rellevant per a aquest canvi d'enfocament, mostra com l'Estat adopta elements com la llengua o els límits territorials interns, optant per uns i descartant els altres⁶³; és a dir, constata que els elements adoptats per l'Estat no sempre coincideixen amb els dels col·lectius que conté. En certs aspectes, diu Kymlicka (1995: 115), l'ideal de "bening neglect" (negligència benigna) de l'Estat quan opta no és més que un mite. Les decisions que prenen els governs sobre llengües, demarcacions interiors, festes oficials o els símbols estatals no es poden escapar de reconèixer, satisfer i sostenir de manera inevitable les necessitats i identitats de grups ètnics i grups nacionals determinats. Aquest plantejament refuta la pretensió de la neutralitat liberal en la narració teòrica de les democràcies. Tan és així que dins del propi liberalisme democràtic s'ha esdevingut una bifurcació en dues maneres de concebre'l: una primera, que defensa una concepció basada en drets individuals de caràcter universal i en una igualtat no discriminadora; i una segona, que hi afegeix la protecció i el desenvolupament en l'esfera pública de determinades característiques culturals de les col·lectivitats que conviuen en una mateixa democràcia.

Tot i que el procés de globalització afecta cada cop més les circumstàncies que envolten la nostra vida, les institucions polítiques segueixen dissenyades per a societats encasellades en espais geogràfics molt més petits. S'esdevé, doncs, una

⁵⁹ CASTELLS, 2004: 54-56.

⁶⁰ KYMLICKA, 1995.

⁶¹ SEN, 2006: 23-29, 156-160.

⁶² HELD, MCGREW, GOLDBLATT, and PERRATON, 1999: 326; LINKLATER, 1998: 119.

⁶³ La capacitat de l'Estat per mantenir les opcions que ha pres a l'hora de construir la identitat nacional són molt més fortes del que les democràcies liberals poden fer per pal·liar-ne els abusos. De fet, sense sortir-se de l'estricta respecte als Drets Humans, un Estat té capacitat, per exemple, d'alterar demogràficament el territori d'una minoria mitjançant la promoció de migracions –el cas de Rússia amb les repúbliques bàltiques durant la URSS–; o de modificar els límits territorials de les minories per desactivar-les –com va fer França incloent el País Basc francès i la Catalunya nord en regions que agrupaven altres departaments–; o d'establir un idioma oficial, exigir-ne el coneixement, promoure'l i protegir-lo (KYMLICKA and STRAEHLE, 1999: 72-76).

incertesa sobre el futur de la comunitat política, i per això en els darrers anys s'estan duent a terme moltes recerques en aquest camp⁶⁴. Tanmateix, els canvis que envolten la globalització no condueixen necessàriament cap a homogeneïtzació del planeta ni cap a una desaparició de les cultures. Contràriament, com defensa Roland Robertson, la globalització és indestriable de la localització –"global" vol dir cada cop més "translocal". És per això que suggereix emprar els neologismes *glocal* i *glocalització* ("glocalization"), complementaris als de *global* i *globalització*, des del convenciment que «globalization has involved and increasingly involves the creation and the incorporation of locality, processes which themselves largely shape, in turn, the compression of the world as a whole»⁶⁵.

La figura de la ciutadania ha estat l'element central dels sistemes d'inclusió i exclusió característics dels Estats-nació moderns. En aquest sentit, al llarg dels darrers tres segles s'han assolit importants fites consolidadores dels drets de ciutadania. Així, el XVIII s'assolia la llibertat individual, i el dret a poder ser protegits pel poder públic. El segle XIX, el dret de la participació política, amb l'extensió del parlamentarisme democràtic –malgrat que per a les dones va ser força més endavant. I el segle XX ha dut el dret a la seguretat i al benestar econòmics. Per a Bhikhu Parekh, en el nostre temps la globalització obliga a repensar els deures de ciutadania, en tant que «our duties now have a political content, and our relations to human beings on other parties of the world are politically mediated. This inescapable politicisation of our universal moral duty is new to our age, and forms the central moral premise of any well-conceived theory of politics and international relations»⁶⁶.

Des d'aquesta òptica, Linklater (1998: 114, 124) planteja que, així com la ciutadania s'ha considerat central per als Estats moderns, avui esdevé essencial qüestionar justament l'assumpció que la ciutadania no es pugui concebre fora de l'Estat-nació sobirà. Aquesta necessitat és conseqüència de la contradicció que es troba entre el principi de la sobirania democràtica, segons el qual a qui no és *nacional* d'un Estat se l'ha de tractar diferent, i el principi liberal de que tota persona adulta ha de ser considerada igual. Marta Nussbaum (1996: 7) recupera la tradició dels estoics grecs que es definien com a *kosmou polités* (ciutadans del món), per a plantejar l'arbitrarietat dels vincles nacionals⁶⁷. Així, fa notar que una educació des de l'òptica cosmopolita permetria reconèixer què hi ha de no-essencial en les pràctiques pròpies així com quines altres pràctiques existeixen, enriquint d'aquesta manera les opcions d'elecció que es donen en una democràcia deliberativa⁶⁸. Les respostes de Walzer i de Taylor matisen l'eufòria del discurs cosmopolita remarquant la necessitat d'un arrelament. Walzer (1996: 126) fa notar que els grans crims del segle XX han estat comesos per "patriotes corromputs i cosmopolites corromputs" –en referència als règims feixistes i comunistes–, al qual

⁶⁴ ARCHIBUGI, HELD and KÖHLER, 1998.

⁶⁵ ROBERTSON, 1995: 40. En la mateixa línia, Beck (2000: 46) posa l'exemple de grans empreses transnacionals que plantegen les seves estratègies de producció en termes de "global localization": els seus directius estan convençuts que la globalització no significa construir fàbriques arreu, sinó aconseguir esdevenir part viva de cada cultura respectiva.

⁶⁶ PAREKH, 2003: 11; BENHABIB, 2000; 2002; LINKLATER, 1998: 125-126

⁶⁷ «What is it about the national boundary that magically converts people toward whom we are both incurious and indifferent into people to whom we have duties of mutual respect?» (NUSSBAUM, 1996: 14).

⁶⁸ NUSSBAUM, 1996: 11.

en la mateixa línia Taylor (1996: 121) afegeix que «we have no choice but to be cosmopolitan and patriots, which means to fight for the kind of patriotism that is open to universal solidarities against other, more closed». La idea de "ciutadania global", doncs, no es pot entendre desarmada de la necessitat de ciutadanes nacionals, si vol ser capaç de respondre als dos grans reptes de la política avui:

«One is to devise political institutions capable of governing the global economy. The other is to cultivate the civic identities necessary to sustain those institutions, to supply them with the moral authority they require»⁶⁹.

La visió de Michael Sandel (1998: 345) és que governar l'economia global requereix d'institucions transnacionals, i que per a sostenir-les cal una identitat cívica supranacional. Però això, diu, no passa per la tendència del cosmopolitisme a simplement tirar cap amunt la sobirania i la ciutadania, sinó per combinar la pluralitat de comunitats amb una concepció més difusa de la sobirania⁷⁰.

Si la controvèrsia sobre els significats de "ciutadania" en una societat nacional és àmplia, en tractar sobre "ciutadania global" o "ciutadania cosmopolita" la controvèrsia és encara molt més gran. A les consideracions a l'entorn de visions més liberals o més republicanes de ciutadania, s'hi sumen les consideracions sobre la possibilitat efectiva que es pugui parlar d'una ciutadania entesa com a tal, subjecte de drets i deures, en un nivell mundial en el qual no existeixen institucions que puguin garantir-ho, ni una comunitat de solidaritat i valors compartits⁷¹, ni unes condicions socio-econòmiques homologables, ni una llengua que permeti la deliberació conjunta⁷². I encara que hi fossin, ja des de Kant s'adverteix del gran risc que podria suposar una tirania a escala mundial, conseqüència possible de l'existència d'un Estat mundial. L'estatus de "global citizen", certament, no existeix. Sí que existeix, però, des de la II Guerra Mundial, un cert marc legal internacional que afecta els ciutadans, començant pel Tribunal de Crims de Guerra, fins arribar a la Declaració Universal dels Drets Humans de 1948, on s'estableixen acords sobre drets econòmics, socials i culturals, i que fonamenta la idea del que es pot entendre per una "ciutadania mundial". De la mateixa manera, el Tribunal Penal Internacional articula el contingut, l'àmbit i la naturalesa d'un règim universal de drets humans.

Si bé moltes de les reaccions negatives a les tesis dels teòrics de la democràcia cosmopolita es basen en la defensa que si bé els principis morals han de ser d'àmbit universal, la ciutadania democràtica ha de ser d'àmbit nacional, pocs autors neguen la necessitat d'establir institucions polítiques internacionals legítimes que vagin més enllà dels límits lingüístics i nacionals, no tan sols per a garantir una millor governança de la globalització econòmica, sinó també per a qüestions com

⁶⁹ SANDEL, 1998: 338.

⁷⁰ «Since the days of Aristotle's polis, the republican tradition has viewed self-government as an activity rooted in a particular place, carried out by citizens loyal to that place and the way of life it embodies. Self-government today, however, requires a politics that plays itself out in a multiplicity of settings, from neighborhoods to nations to the world as a whole. Such a politics requires citizens who can think and act as multiply-situated selves. The civic virtue distinctive to our time is the capacity to negotiate our way among the sometimes overlapping, sometimes conflicting obligations that claim us, and to live with the tension to which multiple loyalties give rise» (SANDEL, 1998: 350).

⁷¹ Al capítol 5 tractaré sobre les tesis de INGLEHART and WELZEL (2005) sobre el procés de canvi cultural al món i les transformacions dels valors socials.

⁷² KYMLICKA, 2001: 323-326.

són la seguretat, el medi ambient i els drets humans⁷³. Les organitzacions de la societat civil global, d'altra banda, ja actuen com a conjunt polític de ciutadans més enllà de l'Estat-nació, i són capaces d'influir en l'agenda política internacional. Per a Nigel Dower⁷⁴, hi ha força confusió al voltant del concepte de ciutadania global perquè engendra diverses significacions. Una primera confusió és entre la idea que ciutadania global és una concepció ètica enfront de la idea que és una concepció sobre pertinença institucional. Segons Beitz (1999a: 199) hi ha un tipus de cosmopolitisme que essencialment apel·la el fonament moral, sense implicacions estructurals, des de la base que, en paraules de Pogge (1992: 49) «every human being has a global status as the ultimate unit of moral concern». Pel contrari, el propi Beitz (1999b: 287) defensa la idea que «the world's political structure should be reshaped so that states and other political units are brought under the authority of supranational agencies of some kind».

També es dona la controvèrsia sobre si és rigorós parlar de "ciutadania" quan no existeix una comunitat global amb capacitat per rendir comptes. També es debat sobre si la idea de ciutadania global està lligada d'una o altra manera amb la idea de crear un govern mundial. I finalment, es planteja permanentment si promoure una ciutadania global és una amenaça per a la ciutadania nacional. La discussió acadèmica sobre les conseqüències morals i institucionals de les diferents visions de la ciutadania global és molt extensa⁷⁵, però donat que aquesta tesi vol tractar de manera específica la combinació que es dona a l'escoltisme mundial entre la promoció d'uns valors de ciutadania responsable en l'àmbit nacional indestruïbles del compromís a escala mundial amb la pau i amb el que Parekh (2003: 11) anomena el deure universal moral, . És per això que, enlloc d'una discussió més aprofundida sobre la teoria de la ciutadania global, tractaré tot seguit sobre l'educació en la ciutadania que es dona a l'escoltisme mundial.

2. ABAST I LIMITACIONS DELS ESTUDIS PRECEDENTS

Existeixen molts treballs acadèmics sobre la història del moviment escolta en moltes llengües, i no hi ha cap base de dades que els hagi sistematitzat. Les oficines de les dues organitzacions mundials –l'Organització Mundial del Moviment Escolta, WOSM; i l'Associació Mundial de Guies Escoltes, WAGGGS– tenen recopilats els llibres que d'una manera o altra han conegut o els han fet arribar, però no existeix una bibliografia completa. En el camp francòfon, l'*Association 1907*⁷⁶ d'estudiosos de l'escoltisme ha aconseguit fer una base de dades de les publicacions sobre escoltisme editades en francès, però el mateix és inexistent en anglès o espanyol, per citar les tres llengües oficials de l'escoltisme mundial. A més, malgrat que l'escoltisme com a moviment social ha estat llargament estudiat, només existeix, que es conegui, un estudi acadèmic sobre l'escoltisme mundial, en particular sobre l'Organització Mundial del Moviment Escolta. Es tracta de l'estudi

⁷³ Vegi's l'article de David Held i les respostes de Will Kymlicka i Alex Wendt a SHAPIRO and HACKER-CORDÓN, 1999: 84-133.

⁷⁴ DOWER and WILLIAMS, 2002: 30-40.

⁷⁵ Per a una anàlisi teòrica exhaustiva del concepte de ciutadania global, vegi's CARTER, 2001 (en especial, 147-176).

⁷⁶ <http://www.histoire-du-scoutisme.com/>

"Report on World Scouting"⁷⁷, elaborat el 1967 per Laszlo Nagy, aleshores director de recerca del Graduate Institute of International Studies de Ginebra (Suïssa), per encàrrec de la nord-americana Ford Foundation.

L'estudi de Nagy, que es va centrar en l'organització mundial i no en cadascuna de les organitzacions escoltes nacionals, va ser fonamental per a detectar les problemàtiques sobre els principis fonamentals, les referides a la unitat de l'escoltisme i les que concernien a l'organització a nivell mundial. De fet, l'encàrrec venia, justament, per la necessitat de clarificar elements que estaven dificultant la convivència en l'organització mundial de les aleshores 86 organitzacions membres, des de comprensions diferents de conceptes similars fins a tradicions confrontades en l'aplicació del mètode.

2.1. El nacionalisme metodològic i altres limitacions

A banda de l'estudi de Nagy (1967) i del llibre que va publicar prop de dues dècades més tard: *250 millions de scouts*⁷⁸ –que essencialment es centren en WOSM–, la resta de treballs acadèmics sobre l'escoltisme que es coneixen no abasten la seva dimensió mundial⁷⁹. Tant la influència determinant de Robert Baden-Powell, fundador del moviment, com el fort arrelament de l'escoltisme a nivell nacional, ha fet que els estudis que analitzen la seva metodologia educativa i les seves repercussions socials estiguin majoritàriament referits a un sol país o, com a molt, siguin comparatives entre casos d'uns pocs països. Això també hi ha contribuït les limitacions de finançament pels costos que té un estudi a nivell mundial. Així, els dos grans estudis acadèmics impulsats per WOSM en les dues darreres dècades sobre les implicacions educatives de l'escoltisme i sobre la igualtat de gènere, s'han basat en una comparativa de tres estudis de cas a França, Bèlgica i Escòcia, pel que fa al primer⁸⁰, i en quatre estudis de cas a Rússia, Eslovàquia, Portugal i Dinamarca, pel que fa al segon⁸¹, amb les limitacions que això comporta tenint en compte el reduït percentatge que l'escoltisme europeu representa en el total mundial.

De la mateixa manera, la pràctica totalitat de l'anàlisi històrica es centra o bé en el país en què es genera l'estudi, o bé en molts casos en l'escoltisme anglès del primer quart de segle i en la figura de Robert Baden-Powell. Existeixen doncs nombrosos treballs acadèmics sobre l'escoltisme britànic, el nord-americà, el francès, el català, el canadenc, l'italià o el japonès, i en alguns casos a escala regional, però no hi ha en canvi cap estudi acadèmic a nivell mundial. De fet, l'anàlisi acadèmica de l'escoltisme mundial ha patit, com a mínim, de tres limitacions metodològiques que han tingut com a resultat donar una imatge parcial i confusa d'aquest moviment i de les seves pràctiques.

⁷⁷ NAGY, 1967.

⁷⁸ NAGY, Laszlo: *250 millions de scouts* (Lausanne, Éditions Pierre-Marcel Favre, 1984). Versió anglesa: NAGY, 1985.

⁷⁹ El recull de ponències editat per CHOLVY (2003) també analitza en part la segona meitat de segle XX, tot i que compila essencialment ponències molt centrades en el món francòfon i llatí. BRÉLIVET (2004), per la seva banda, només reproduïx la història ja publicada per Nagy.

⁸⁰ TRA BACH, HUBERMAN and SULSER, 1995.

⁸¹ NIELSEN, 2003.

La *primera limitació* és el que Anthony Smith (1979: 191) ha anomenat "nacionalisme metodològic", aplicat a l'àmbit escolta. En paraules d'Ulrich Beck (2002: 51-2),

«*Methodological nationalism* takes the following ideal premises for granted: it equates societies with nation-state societies, and sees states and their governments as the cornerstones of a social sciences analysis. It assumes that humanity is naturally divided into a limited number of nations, which on the inside, organize themselves as nation-states and, on the outside, set boundaries to distinguish themselves from other nation-states. ... Indeed, the social science stance is rooted in the concept of nation-state. It is a nation-state outlook on society and politics, law, justice and history, which governs the sociological imagination».

El fort arrelament del moviment escolta adaptat a les diferents realitats socials, que ha permès la seva internacionalització, ha provocat a la vegada que la pràctica totalitat d'estudis acadèmics sobre l'escoltisme hagin estat a nivell nacional o fins i tot en referència a associacions. Els estudis que analitzen l'escoltisme com a moviment d'abast global són gairebé inexistents, i l'enorme pluralitat de l'escoltisme mundial, al seu torn, provoca que l'intent de generalització d'anàlisis de comportament o de funcionament d'una associació escolta, per gran que sigui, falli en contraposar-se amb altres realitats nacionals.

Possiblement, la raó d'aquesta limitació no és només l'error de pensar que analitzant l'escoltisme britànic, nord-americà, francès o tailandès es poden extrapolar conclusions a nivell mundial, sinó també la dificultat de l'enorme cost econòmic que té impulsar un estudi que tingui en compte un moviment de llarga història, present als cinc continents i que aplega prop de trenta milions d'infants i joves amb una extensíssima varietat lingüística al darrera.

La *segona limitació*, conseqüència de l'anterior, és en el pla històric, i consisteix en ignorar que l'escoltisme mundial no existeix com a subjecte fins el 1920. En efecte, molts dels estudis sobre els principis i funcionament de l'escoltisme s'han basat en l'anàlisi dels escrits i pràctiques des que Robert Baden-Powell va publicar *Scouting for Boys* el 1908 i durant el seu desenvolupament a Anglaterra i en altres països per mímesi en la dècada següent. Així, la majoria de l'anàlisi acadèmica, en especial històrica i literària, s'ha centrat en mostrar les contradiccions dels principis inspiradors de l'escoltisme (britànic) tant en els anys previs a 1907, quan Baden-Powell va publicar diversos escrits sobre l'*scouting* com a tècnica d'exploració militar, com en els anys que van des de 1908 fins a 1920 incloent, per tant, la publicació de *Scouting for Boys*, la creació de la Boy Scouts Association i de la Girl Guides Association britàniques, l'expansió internacional del model del *scouting*, i els anys previs a, durant i després de la I Guerra Mundial.

Aquesta anàlisi tan limitada només pot ser justificada en estudiar l'escoltisme britànic. Però per a analitzar l'escoltisme mundial, com a moviment i com a organització, sols es pot fer a partir de 1920, quan s'estableix una organització mundial que té l'exclusivitat d'establir els principis, delimitar els estàndards i acceptar o rebutjar la pertinença d'organitzacions escoltes a cada país. Tot el debat

previ a 1920 és important com a precedent, però l'anàlisi de l'escoltisme mundial només es pot fer a partir del moment en què l'escoltisme mundial existeix com a subjecte identificable.

La *tercera limitació* és la manca de criteri establert a l'hora de tenir en compte l'existència, la tipologia i la influència de moviments que s'autodefineixen com a "escoltes" sense estar reconeguts per les organitzacions mundials, tant en casos de clandestinitat com en casos d'incompliment dels principis de l'escoltisme mundial. A Catalunya, per exemple, l'escoltisme va créixer i fer-se fort en els anys d'oposició al règim franquista, en la il·legalitat, i sense estar internacionalment reconegut, com també va succeir en moltes parts d'Itàlia sota la dictadura de Mussolini. A l'Àfrica colonial, l'escoltisme no-reconegut però fonamentat en els principis del moviment mundial va esdevenir una eina d'oposició a la discriminació colonialista. I als Estats Units, grups d'escoltes no-reconeguts que s'emparen en el principi de no-discriminació del moviment mundial s'oposen a la política de Boy Scouts of America de no acceptar membres homosexuals. Però al seu torn, organitzacions polítiques, països amb règims totalitaris i esglésies o corrents religiosos han aprofitat el prestigi de l'escoltisme per a promoure grups que, emprant la mateixa estètica, promouen valors contraris al pluralisme, a la diversitat d'opinions i creences, a la inclusió o als propis drets humans.

Aquestes tres limitacions –la manca d'un fil històric del moviment que vagi més enllà de la figura del seu fundador, la parcialitat dels estudis a escala nacional i l'absència de criteri a l'hora de valorar els diferents escoltismes no reconeguts– és el que justifica la pretensió d'enllestir un estudi que resolgui aquestes deficiències establint un fil històric adequat, delimitant l'escoltisme mundial com a subjecte i analitzant el contingut de les seves finalitats i la coherència entre aquest contingut i les seves pràctiques.

2.2. La redefinició del marc històric

Tot i que aquesta no és una recerca històrica, per a demostrar la hipòtesi que l'escoltisme mundial existeix com a subjecte, que és consistent ideològicament en el temps i que promou el sentit de pertinença global com a ciutadans dels seus membres, es fa necessària una redefinició del marc històric. Resumint el que presentaré al capítol sobre orígens i consistència històrica, tradicionalment es considera que l'escoltisme neix l'any 1907, l'agost del qual Robert Baden-Powell va dur a terme a les afores de Londres un campament amb adolescents de diverses classes socials que li va servir per a acabar d'enfocar un llibre que li havien encarregat: *Scouting for Boys*, que va veure la llum el gener de 1908. Si bé l'Organització Mundial del Moviment Escolta, junt amb la Scout Association britànica, commemora el 2007 el centenari de l'escoltisme, això no significa que puguem afirmar que existeix escoltisme mundial des de 1907. En efecte, com exposaré, fins l'any 1909 no es constitueix l'associació escolta britànica, la primera del món; i encara més, no és fins 1920 que es constitueix el Boy Scouts International Bureau, com a organització mundial amb un sistema de presa de decisions democràtic, inspirat en la Societat de Nacions, que passa a ostentar l'autoritat legitimada sobre la definició de què és escoltisme i què no. Fins aquell

moment, no es pot parlar de l'existència de l'escoltisme mundial, sinó més aviat de "escoltisme al món", entenent com a tal associacions de diferents països que intuïtivament compartien de manera genèrica principis, simbologia i discurs. A Alemanya, per exemple, la pertinença a l'escoltisme mundial de les associacions que s'anomenaven "escoltes" no es donarà fins després de la II Guerra Mundial.

Així, si bé aquesta recerca parteix de la base que l'escoltisme mundial només existeix com a subjecte a partir de 1920, gran part de la literatura històrica sobre escoltisme –en especial al món anglosaxó– polemiza sobre els anys previs a aquesta data, obviant la inexistència d'una organització que donés coherència al moviment mundial abans de 1920. En efecte, molts dels estudis sobre els principis i funcionament de l'escoltisme s'han basat en l'anàlisi dels escrits i pràctiques des que Robert Baden-Powell va publicar *Scouting for Boys* el 1908 i durant el seu desenvolupament en la dècada següent. Així, la majoria de l'anàlisi acadèmica, en especial històrica i literària, s'ha centrat en mostrar les contradiccions dels principis inspiradors de l'escoltisme tant en els anys previs a 1907, quan Baden-Powell va publicar diversos escrits sobre l'*scouting* com a tècnica d'exploració militar, com en els anys que van des de 1908 fins a 1920 incloent, per tant, la publicació de *Scouting for Boys*, la creació de la Boy Scouts Association i de la Girl Guides Association britàniques, l'expansió internacional del model del *scouting*, i els anys previs a, durant i després de la I Guerra Mundial. Addicionalment, a diferència de la història genèrica del moviment, àmpliament tractada fins el 1941 –és a dir, fins a la mort de Robert Baden-Powell–, només hi ha cap estudi general sobre el desenvolupament de les dues organitzacions mundials d'escoltisme a la segona meitat del segle XX. L'obra més detallada és el llibre ja citat de Laszlo Nagy (1985) *250 millions de scouts*, que essencialment es centra en WOSM.

L'estudi de l'escoltisme britànic en el marc dels canvis socials i polítics de l'Anglaterra i l'imperi del primer quart de segle XX justifica plenament el profund debat acadèmic sobre la figura de Robert Baden-Powell i els canvis que es donen entre 1907 i 1918. Però per a analitzar l'escoltisme mundial, com a moviment i com a organització, sols es pot fer a partir de 1920, quan s'estableix una organització mundial que té l'exclusivitat d'establir els principis, delimitar els estàndards i acceptar o rebutjar la pertinença d'organitzacions escoltes a cada país. Si bé tot el debat previ a 1920 és important com a precedent, doncs, l'anàlisi de l'escoltisme mundial només es pot fer a partir del moment en què l'escoltisme mundial existeix com a subjecte identificable.

Aquesta limitació ha estat provocada en part pel que s'ha anomenat nacionalisme metodològic, aplicat a l'àmbit escolta. El nacionalisme metodològic consisteix en analitzar un cas tan sols a escala nacional sense que aquesta anàlisi sigui capaç d'abastar el conjunt del subjecte d'anàlisi. Així, la majoria d'anàlisis històriques sobre l'escoltisme han estat fetes des de l'estudi de l'escoltisme a un país determinat, sense tenir en compte la funció legislativa internacional i la influència en l'evolució del moviment que han dut a terme les dues organitzacions mundials d'escoltisme. Si justament el fort arrelament del moviment escolta adaptat a les diferents realitats socials és el que ha permès la seva internacionalització, també ha provocat a la vegada que la pràctica totalitat d'estudis acadèmics sobre l'escoltisme

hagin estat a nivell nacional o fins i tot més específicament sobre associacions. Els estudis que analitzen l'escoltisme com a moviment d'abast global són gairebé inexistents, i l'enorme pluralitat de l'escoltisme mundial, al seu torn, provoca que l'intent de generalització d'anàlisis de comportament o de funcionament d'una associació escolta, per gran que sigui, falli en contraposar-se amb altres realitats nacionals. Possiblement, la raó d'aquesta limitació no és només l'error de pensar que analitzant l'escoltisme britànic, nord-americà, francès o tailandès es poden extrapolar conclusions a nivell mundial, sinó també la dificultat de l'enorme cost econòmic que té impulsar un estudi que tingui en compte un moviment de llarga història, present als cinc continents i amb gairebé quaranta milions de membres l'any 2006.

Si volgués analitzar l'escoltisme com a pràctica educativa, no seria necessari delimitar a partir de quin moment podem parlar d'escoltisme mundial ni tampoc, com faré més endavant, diferenciar escoltisme d'altres moviments que empren el mateix nom sense ser-ho. Però aquesta tesi vol demostrar que l'escoltisme mundial, com a subjecte analitzable amb una consistència ideològica que s'ha mantingut en el temps, té com a una de les seves característiques la combinació de les dimensions mundial, nacional i local tan en la planificació de les seves accions com en la pràctica. Tan sols, doncs, delimitant aquest subjecte és possible sostenir la tesi. Així doncs, l'absència de marcs històrics de l'escoltisme mundial com a subjecte i la limitació en les anàlisis precedents em porten a desenvolupar en aquesta tesi un marc històric reformulat de l'escoltisme mundial.

2.3. Les polèmiques sobre els inicis de l'escoltisme britànic

Hi ha molts estudis en profunditat sobre els orígens i la història de l'escoltisme, malgrat que en la seva pràctica totalitat fan l'anàlisi del moviment des d'un enfocament nacional, tant pel que fa als que es centren en la figura i circumstàncies del seu fundador, el militar anglès Robert Baden-Powell, com pels que tracten del desenvolupament del moviment en un determinat país, i en particular el Regne Unit. En efecte, diversos estudis han mirat d'explicar la història del moviment des de la continuïtat lògica escoltisme britànic-escoltisme mundial, tant en la branca masculina (WADE, 1929; GROOM, 1938; REYNOLDS, 1950; WILSON, 1959; COLLIS, HURLL and HAZLEWOOD, 1961) com en la femenina (KERR, 1932), així com la història del seu fundador (REYNOLDS, 1942; HILLCOURT, 1964)⁸². És a partir de la dècada dels 70, i en especial dels 80, que es produeix un intens debat acadèmic entre historiadors sobre els orígens de l'escoltisme britànic, i específicament sobre el moviment escolta (britànic) "abans de 1920"⁸³. El debat sobre el caràcter inicial de l'Scouting britànic ha estat protagonitzat, principalment, per John Springhall (1971; 1987), Allen Warren (1986a; 1986b; 1987; 1990), Robert MacDonald (1993) i Michael Rosenthal (1980; 1984), en especial amb el seu influent llibre *The Character Factory* (ROSENTHAL, 1986), un debat aquest que ha estat complementat per l'extensa biografia de Robert Baden-Powell elaborada per Tim Jeal (1989;

⁸² Similarment ho fa el recent llibre *An Official History of Scouting*, editat per l'associació escolta britànica (The Scout Association, 2007).

⁸³ El títol de l'article de Springhall (1987) és prou evident: 'Baden-Powell and the Scout Movement before 1920: Citizen Training or Soldiers of the Future?'.

2001). Altres estudis s'han centrat més en la interacció de l'escoltisme britànic inicial amb aspectes socio-polítics del moment (Summers, 1987; Prike, 1998; Proctor, 2002; Voeltz, 1997, 2003; Heathorn and Greenspoon, 2006), amb questions de gènere (TOSH, 1999; PRIKE, 2001) o en el cas de les colònies africanes (Walton, 1937; i en especial, l'extens estudi de Timothy Parsons (2004) i l'article posterior –Parsons, 2005).

Els estudis barregen elements objectius de l'organització de l'escoltisme britànic inicial amb l'anàlisi dels escrits de Robert Baden-Powell. De fet, en un moviment on la intuïció té molt més pes que la doctrina, els documents escrits pel fundador de l'escoltisme, encapçalats pel llibre *Scouting for Boys* (Baden-Powell, 2004 [1908]), però també discursos, articles i manuals, així com la seva interpretació, van esdevenir ben aviat la font d'ortodòxia de l'*scouting*.⁸⁴ Tal com Parsons (2004: 25) expressa molt enginyosament, d'alguna manera «Scouting can be compared to a secular religion with Baden-Powell as its prophetlike founder whose writings constituted the core of the Scout canon and whose personal example became the guide for the model behavior». Contràriament, però, Nagy (1967: 16) ja havia advertit en el seu informe que

«the specific and "accidental" aspect of the origin of scouting must not be lost from sight; its founder sought neither to create a school nor to patent a method. Still less did he consider his writing as revealed texts to be pondered over later by leaders who could not fully match Baden-Powell's practical and pragmatic mind, his great tolerance, his liberalism, his good sense and his keen sense of humour».

Justament per la indubtable importància que la figura i els escrits de Baden-Powell han tingut en la fonamentació ideològica de l'escoltisme, ha estat i és encara tan rellevant per a molts acadèmics el debat sobre les seves suposades intencions militaristes en crear el moviment, sobre si ell mateix era o no racista o sobre la seva presumpta tendència homosexual⁸⁵. En el moment que l'anàlisi és sobre una organització mundial amb plena capacitat de prendre decisions, però, tots aquests elements biogràfics perden importància.

Com desenvoluparé al capítol 2, malgrat que tradicionalment s'ha dit que l'escoltisme neix l'agost de 1907 –quan Baden-Powell fa un camp pilot a l'illa anglesa de Brownsea– o el 1908 –quan es publica *Scouting for Boys*–, en aquesta recerca mantinc que, més enllà de l'existència de l'escoltisme com a proposta associativa o com a organització britànica, no es pot dir que existeixi l'escoltisme mundial fins el 1920, que és quan es constitueix el Boy Scouts International Bureau (antic nom de l'actual WOSM), una organització internacional amb garanties constitucionals, processos democràtics de presa de decisions i capacitat tant per a determinar què és escoltisme i què no, com per a establir els principis i línies del moviment.

⁸⁴ Un extens i complert recull de cites de Robert Baden-Powell ha estat elaborat per Mario Sica (1984), que recentment s'ha vist complementat per un treball específic sobre els pensaments de Baden-Powell a l'entorn de la pau (SICA, 2006).

⁸⁵ Sobre la presumpta homosexualitat de Baden-Powell, cf. JEAL, 2001: 74-79, 82-83, 91-108, i ROSENTHAL, 1986: 48. Sobre el nacionalisme imperialista i les referències racistes a escrits seus a inicis de segle, cf. SPRINGHALL, 1971, 1987; ROSENTHAL, 1986, 1990; JEAL, 2001: 543-553; MACDONALD, 1993; BURUMA, 1990a i 1990b; i PARSONS, 2004.

D'entre totes les polèmiques sobre l'escoltisme inicial britànic, la més controvertida ha estat la discussió acadèmica sobre si l'objectiu de fons de Baden-Powell a *Scouting for Boys* era preparar futurs soldats de l'imperi britànic a través de la formació (intenció militarista) o bé educar ciutadans responsables mitjançant experiències felices (intenció cívica), objectiu aquest darrer que ha estat el reivindicat per l'escoltisme mundial com a moviment des de la seva formalització el 1920. Gillis (1973), MacDonald (1993) i en especial Springhall (1971; 1987) i Rosenthal (1986), han mantingut la tesi militarista, mentre que Warren (1986) i Jeal (2001) han discrepat fent notar que hi havia un equilibri entre ambdós objectius: una ciutadania jove més sana i responsable podria ser una bona base per a un exèrcit més sòlid en cas d'agressió externa. Reynolds (1942) feia notar que l'objectiu d'educació en la ciutadania ja és present en el propi subtítol de *Scouting for Boys*: "A Handbook for Instruction in Good Citizenship", i John Gillis (1973) destacava la gran diferència entre els valors dels joves a l'Anglaterra i l'Alemanya del primer terç de segle XX, tractant el cas de l'escoltisme. De fet, si bé Mario Sica (2006: 11-12) mostra certes contradiccions en els primers anys de la iniciativa a Anglaterra, argumenta que possiblement són conseqüència que el caràcter no-militar del *scouting* era més aviat una qüestió tàctica i d'opinió pública que no pas un principi clar. En qualsevol cas, diu Sica, les idees de pau i de fraternitat internacional són absents de la primera edició de *Scouting for Boys*, mentre que esdevenen una constant des de l'inici de la I Guerra Mundial.

La controvèrsia a l'entorn del militarisme no treu força a la interpretació de Jeal (2001), segons el qual en la proposta de *scouting* de Baden-Powell hi ha molt més contingut d'educació en la ciutadania que d'intenció militaritzant⁸⁶. Malgrat això, la meua recerca no entra en aquesta discussió donat que, com fa notar Michael Rosenthal (1990), defensor de la idea contrària, «to accept the militarism of scouting's origins and early ideals is not to undercut the value of scouting or to suggest that it didn't develop in different ways over the next eight years». El debat, doncs, sobre l'escoltisme britànic previ a 1920, no afecta més que com precedent a tenir en compte l'estudi sobre l'escoltisme mundial com a moviment formalitzat el 1920 i que es manté consistent des d'aleshores.

2.4. L'escoltisme com a objecte d'estudis històrics, sociològics i pedagògics

Existeix una extensa bibliografia de l'escoltisme com a objecte d'estudi, si bé pràcticament cap tracta de l'escoltisme mundial com un tot, sinó que contràriament consideren com un tot l'escoltisme d'un país. I de fet, els pocs treballs que tracten sobre l'escoltisme mundial des d'una òptica històrica, no diferencien la fina línia que el 1920 separa la formalització de l'escoltisme mundial dels seus precedents, i per tant, cauen en la xarxa de la controvèrsia acadèmica de l'escoltisme l'Anglaterra del

⁸⁶ El 1902 Baden-Powell ja defensava en una conferència a Sud-àfrica que «children should be brought up as cheerfully and as happily as possible» (citat a JEAL, 2001: 365), i a la primera edició de *Scouting for Boys* diferencia el seu projecte del militar afirmant que «[b]y 'scouting' I do not mean the military work as carried on active service ... There is another form, which one might term 'peace scouts'. ... The whole intention of the Boy Scouts' training is for peaceful citizenship». (BADEN-POWELL, [1908] 2004: 300). A més de mantenir aquesta idea de *peace scouts*, Baden-Powell va seguir rebutjant públicament les acusacions que el moviment tenia bases militaristes (cfr. la seva carta 'Boy Scouts and Militarism', al *Manchester Guardian*, 24 d'octubre de 1913; citat a SPRINGHALL, 1987: 942).

primer quart de segle. A l'interessant i profund llibre de Laszlo Nagy (1985), que seguiré al llarg del capítol 2, precedit pel clàssic llibre de Henri Van Effenterre (1961 l'original francès a la col·lecció *Que sais-je?*; 1963 en català), s'hi afegeixen les actes del col·loqui internacional sobre escoltisme que es va fer a la universitat de Montpeller (CHOLVY, 2003), el recent estudi sobre escoltisme i pau de Mario Sica (2006), i alguns altres llibres de caràcter més divulgatiu (BRELIVET, 2004 ; SORRENTINO, 1997).

Si en el món anglosaxó la literatura sobre escoltisme és extensa, el mateix passa en el camp francòfon. Per citar només els principals treballs, al Van Effenterre (1961) i a les ponències editades per Cholvy (2003) hi podem afegir dos extensos estudis: un sobre l'escoltisme francès i belga editat per Thierry Scaillet i Françoise Rosart (2004), i un altre sobre l'evolució històrica de l'escoltisme a França editat per Arnaud Baubérot i Nathalie Duval (2006). També hi ha l'estudi sobre l'escoltisme catòlic francès de Christian Guérin (1997), i la tesi doctoral de l'antic responsable de l'associació catòlica Scouts de France Philippe Da Costa (2000), així com el seu precedent sobre la història de l'escoltisme laic a França la primera meitat de segle (KERGOMARD et FRANÇOIS, 1983). En molts altres països podem trobar literatura similar. Per proximitat, destaco el cas de Catalunya, on el fonamental estudi històric de Balcells i Samper (1993) s'ha completat amb un recent treball sobre l'escoltisme laic (ADROHER, JIMÉNEZ i VALLORY, 2005). Tres altres exemples són l'estudi sobre com la influència de la separació racial a Sud-àfrica en l'escoltisme d'aquell país (PROCTOR, 2000), la documentació del renaixement de l'escoltisme a l'Europa de l'Est per Piet Kroonenberg (1998; 2004), o el ja citat llibre de Hilary Saint George Saunders (1948), d'abast geogràfic més extens, en què aplega actuacions de l'escoltisme al llarg de la II Guerra Mundial.

Des d'una òptica més sectorial, també es troben treballs acadèmics sobre l'escoltisme en àmbits com la pedagogia i la sociologia. Si ens centrem en el camp educatiu, un dels més antics i rellevants és l'article 'Scouting and Education', escrit el 1917 pel degà del Teachers College de la Columbia University (RUSSELL, 1917), que desgrana les característiques educatives de l'escoltisme i la complementació que fa de l'escola, i on afirma: «I declare the Boy Scout movement to be the most significant educational contribution of our times». També podem trobar estudis psicopedagògics com l'article de David Royse (1998) sobre l'autoestima dels adolescents, el de Nancy Lesko (1996) sobre l'evolució de les concepcions de l'adolescència, o bé anàlisis sobre l'educació en la ciutadania comparant l'acció escolar i l'acció de l'escoltisme (FARRELL, 1998; 2001). La relació entre valors cívics, educació en la ciutadania i escoltisme també ha estat tractada per Warburton and Smith (2003) i per Frisco, Muller and Dodson (2004), al voltant de la idea dels serveis socials voluntaris o obligatoris, així com per l'estudi de Pettersson (2003), també relacionat amb les actituds sobre el gènere, un tema aquest darrer tractat més per Harriet B. Nielsen (2004), que va ser la responsable d'un estudi sobre gènere a WOSM.

En el camp socio-polític, igualment, s'hi troba l'extens estudi *La jeunesse et ses mouvements: Influence sur l'évolution des sociétés aux XIXe et XXe siècles*, editada per Denise Fauvel-Rouif (1992) i publicada pel CNRS, sota elaboració de la

Commission Internationale d'Histoire des Mouvements Sociaux et des Structures Sociaux. Aquest estudi, possiblement el més ampli en la seva matèria, no tan sols tracta de l'escoltisme en els diversos països que analitza, sinó que també inclou un capítol dedicat en exclusiva a "l'acció de l'escoltisme en l'educació per la pau" – escrit per Laszlo Nagy–, l'únic dedicat a una organització juvenil en particular, com a "moviment que interessa tots els continents" (Fauvel-Rouif, 1992: 401-414). El potencial d'aproximacions acadèmiques és tan ampli que Rogoff, Topping, Baker-Sennet i Lacasa (2002) han arribat a fer anàlisis econòmiques en base al sistema de vendes de galetes de les girl scouts nord-americanes.

De fet, hi ha una llarga tradició de recerques al voltant de l'escoltisme als Estats Units, en especial de caire sòcio-educatiu i al voltant dels *American studies*, algunes de les quals impulsades per la pròpia associació Boy Scouts of America (MARTIN, 1925; *Journal of Educational Sociology*, 1929; PARTRIDGE, 1936; ABT, MENDENHALL and PARTRIDGE, 1940). A la dècada dels 40 es troben articles que analitzen l'efecte, potencials i limitacions del moviment escolta nord-americà, com els de Herbert S. Lewin (1946; 1947a; 1947b), o bé les problemàtiques d'identitat nacional quan l'escoltisme acull refugiats o immigrants, com el de Saul Scheidlinger (1948). A banda d'alguns estudis previs a la dècada dels 80 (KUNZ, 1969, sobre sponsorship; ANDERSON, 1975, sobre literatura escolta; MECHLING, 1980, sobre el folklore dels focs de camp escoltes), és amb el llibre de David MacLeod (1983) *Building Character in the American Boy* que comença el debat sobre la contribució de Boy Scouts of America a la ciutadania nord-americana. Aquesta línia ha estat seguida per diversos autors (entre altres, LEARS, 1984; BURUMA, 1990; TEDESCO, 1998; APPLEBOME, 2003), i en l'estudi profund de Jay Mechling (2001) *On My Honor: Boy Scouts and the Making of American Youth*.

El treball de Mechling, fent servir el pas dels anys en un sol agrupament escolta com a estudi de cas, tracta també l'apartat que més literatura ha generat en l'acadèmica nord-americana actual al voltant de l'escoltisme: les controvèrsies relacionades amb la discriminació a homosexuals per part de Boy Scouts of America (BSA), que tractaré al capítol 5. El periodista Patrick Boyle (1994) va exposar la problemàtica que BSA havia hagut d'encarar a mitjans dels 80, quan alguns casos d'abusos sexuals a menors de les darreres dues dècades havien acabat als jutjats amb BSA pagant xifres milionàries. Això va anar seguit d'una postura rígida dels dirigents de l'associació, que primer van vetar la pertinença a ateu, com explica Weinberg (1997), per a acabar vetant els homosexuals. Això darrer és encara avui l'eix principal d'un extens debat acadèmic i social sobre el dret d'una associació que rep protecció pública a excloure ciutadans, tal com tracten White (1997), Sunder (2001) i O'Quinn (2000). El debat inclou un qüestionament a l'aproximació que BSA fa de la sexualitat (COLEMAN, EHRENWORTH and LESKO, 2004; YOUNG 2005), i també mostres que el problema amb l'homosexualitat és una exclusiva de BSA, i no de l'associació femenina Girl Scouts of the USA (MANAHAN, 1997; MECHLING, 2001), i certament, també defenses aferrissades del dret a excloure, com la apologia del jove Hans Zeiger (2005).

2.5. Estudis sòcio-pedagògics a l'entorn de l'escoltisme mundial

L'escoltisme mundial només ha estat tractat com a subjecte d'anàlisi acadèmica per una recerca, que es centrava essencialment en WOSM: el "Report on World Scouting", que va dur a terme el 1967 Laszlo Nagy, director de recerca del Graduate Institute of International Studies de Ginebra (Suïssa), finançat per la Ford Foundation. La recerca de Nagy (1967), a més d'analitzar documents i aprofundir en el recorregut històric, es va basar en un qüestionari per a cada associació nacional, processat en nou llengües –anglès, alemany, àrab, espanyol, neerlandès, italià, japonès, persa i portuguès–, que van respondre 72 dels 86 països membres aleshores, així com entrevistes qualitatives a trenta-una personalitats de WOSM de l'època. A això s'hi van sumar anàlisis quantitatives de censos i de densitats. La recerca comença explicitant la paradoxa amb què es va trobar quan li van fer l'encàrrec: «the subject of our study, "World Scouting", does not exist as a such», perquè aparentment hi ha, diu, tants escoltismes com països. «However, this is all scouting, practised in the name of the same principles, by means of the same methods and with the same aim: namely, to form the boy's character so that they become better citizens» (Nagy, 1967: 8).

L'estudi, essencialment, aborda tres grans problemes, sobre els quals va suggerir propostes de canvi: Primer, els que afecten els principis bàsics; segonament, els problemes sobre la unitat del moviment; i finalment, els problemes d'organització a nivell mundial. Donat que el Report on World Scouting és l'únic precedent d'aquesta tesi, contrastaré els seus plantejaments en diversos capítols, en especial aquells sobre orígens i consistència històrica i sobre la consistència ideològica – particularment, en tractar de les característiques essencials de l'escoltisme mundial i de la política de reconeixement. Malgrat això, seguidament faré una descripció general de l'estudi que situï els seus plantejaments i principals conclusions. El primer bloc, "Problem concerning basic principles", comença fent notar que l'origen de l'escoltisme és profundament britànic però alhora excepcionalment adaptable a multitud de països, una adaptació que va ser crucial en la definició de l'organització mundial que es va formalitzar el 1920. Igualment, tracta els dos grans eixos amb què l'escoltisme conviu: la religió i la política. Pel que fa a la religió, incideix en la dificultat de discernir si les confessions religioses adopten l'escoltisme per altruisme o bé pel seu propi interès. Una aliança que tradicionalment ha enfortit l'escoltisme, diu, també ha servit perquè les confessions incrementessin els seus efectius. Sorprenentment, els resultats del seu qüestionari indicaven que una majoria d'associacions escoltes tant confessionals com aconfessionals optarien per un escoltisme espiritualment més obert⁸⁷.

Segons Nagy (1967: 27), el rol de l'espiritualitat a l'escoltisme és sobretot facilitar l'emergència d'una solidaritat a escala mundial, pel que el futur de l'escoltisme no és en el debat entre morals laiques i religioses, sinó en cercar el camí que promogui «truly universal solidarity and brotherhood». L'anàlisi d'escoltisme i política, d'altra banda, fa notar que l'"apoliticisme" –en el sentit de mantenir distància de les

⁸⁷ «Next to the officially secular associations, there is a majority of "closed" confessional associations which not only declare themselves for a large opening, but also for the acceptance of a scouting without God» (NAGY, 1967: 23).

decisions governamentals– tan sols és possible en aquells països on l'escoltisme és essencialment educació en el temps lliure, però difícilment en els països en vies de desenvolupament on la construcció nacional és una tasca de tots (Nagy, 1967: 33). Una idea que trenta anys després enllaça amb l'estudi empíric sobre ciutadania crítica editat per Pipa Norris (1999), segons el qual mentre als països occidentals ser ciutadà crític suposa demanar rendiment de comptes al govern democràtic, als països en transició cap a la democràcia la ciutadania crítica comporta una actitud de reivindicació per garantir el respecte als drets humans⁸⁸.

El segon bloc de l'estudi tracta els "Problems concerning the unity of the movement", i aprofundeix en la política de reconeixement de l'escoltisme i les seves escissions, així com en les característiques que el fan diferent d'altres propostes associatives i educatives, uns elements aquests que aprofundiré al capítol 3. La conclusió principal de Nagy és que l'escoltisme ha de tendir a la unitat i, alhora, evitar la uniformitat, donat que és la seva diversitat i capacitat d'adaptar-se a les diferents realitats on rau part del seu potencial. L'escoltisme, diu, en la majoria de països on és present ja no ostenta el monopoli de l'educació en el lleure, i per tant ha de tenir l'habilitat de seguir el procés d'adaptació a nous reptes, a noves circumstàncies, i fer-ho sense perdre la seva identitat (Nagy, 1967: 59-62). Finalment, el Report on World Scouting analitza els "Problems of organisation at world level", una anàlisi de funcionament –nombre de professionals, comunicació, coordinació, rol de la conferència, el comitè i el buró, rol del director del buró i gestió financera– que en el seu moment va dur a canvis organitzatius i fins i tot nominals i constitucionals, i que tractaré quan parli de la trajectòria històrica al capítol 2.

Un senyal d'alerta fonamental de la recerca de Nagy va ser fer notar que estava havent-hi una tendència al decreixement donat que el ritme d'increment dels censos era inferior al ritme de creixement demogràfic, pel que la densitat baixava (Nagy, 1967: 10, 173-177). I tot i així, la seva conclusió va ser "Towards a revolution in quality". En efecte, la idea central és que tan sols una millora en la qualitat organitzativa i en l'aplicació del mètode permetria incrementar els efectius, i no simplement una política de *recruitment* més o menys efectiva. Com explicaré més endavant, les seves propostes van ser adoptades i ell mateix va acabar sent-ne el responsable de la implementació. Però hi ha un darrer element, no explicitat a la recerca, que Nagy (1985: 119) va detectar i que trobem al seu llibre *250 Million Scouts* vint anys més tard: la incomprensió que es vivia fonamentalment des de l'òptica continental europea cap a la manera nord-americana d'entendre l'escoltisme, i a la inversa. Aquesta tensió incompresa, que es resumia en què l'enfocament nord-americà és més pragmàtic i orientat a les habilitats mentre que l'europeu és més intel·lectual i posa major èmfasi en l'educació que en la formació, no era percebuda i generava uns enfrontaments sobre la "veritable" manera d'entendre l'escoltisme. Per a Nagy, cap dels dos extrems és desitjable, sinó l'equilibri entre ambdues visions.

---

⁸⁸ «The legitimacy of regime institutions is one contributing factor which helps promote voluntary compliance with the law, and therefore an effective public policy-making process, but strengthening human rights and civil liberties in transitional democracies may be even more important» (NORRIS, 1999: 264).

A banda del Report on World Scouting de Nagy, hi ha dues altres recerques més recents, promogudes des de l'Organització Mundial del Moviment Escolta, que si bé són més específiques també val la pena d'esmentar-les. La primera, de 1995, du per títol 'The Educational Impact of Scouting: Three Case Studies on Adolescence', i va ser realitzat per Mai Tra Bach, Laurie Huberman i Françoise Sulser, amb finançament de la Johann Jacobs Foundation. La segona, de 2003, porta el nom 'One of the Boys? Doing Gender in Scouting', i va ser fruit de la col·laboració de WOSM amb la Universitat d'Oslo, sota la responsabilitat de la professora Harriet Bjerrum Nielsen, investigadora del Centre for Women's Studies and Gender Research d'aquella universitat i amb finançament del Fons per a l'Escoltisme Europeu.

L'estudi 'The Educational Impact of Scouting'⁸⁹, és una recerca encarregada pel Buró Mundial d'Escoltisme a tres investigadors independents, que analitza tres estudis de cas d'unitats adolescents (entre 13 i 17 anys) d'agrupaments escoltes d'Escòcia, França i Bèlgica. El mètode emprat és una sèrie d'entrevistes en profunditat que s'han dut a terme al llarg d'un any amb els mateixos grups d'escoltes, els seus caps (educadors) i pares. En la definició metodològica ja s'indica que la llengua ha acotat l'àmbit de la recerca –només francès o anglès. Addicionalment, dos dels tres agrupaments de la recerca són d'associacions catòliques francòfones, el que encara disminueix més la pluralitat, al que s'afegeix que a la unitat no hi havia noies. Tot i així, arriba a conclusions interessants, que seria desitjable contrastar amb dades similars de grups d'altres països i rerefons culturals. Primerament, que els adolescents no creuen que el cap (educador) jugui un rol de model, sinó d'acompanyant en el procés de desenvolupament personal en què l'important és l'experiència personal i la confrontació d'opinions. En aquest sentit, el fet que el cap els acompanyi voluntàriament –és a dir, sense remuneració– en les seves aventures reforça la idea de companyonia entre cap i adolescents, i genera així un fort vincle intergeneracional entre ells. Pel que fa a la contribució del cap a la construcció d'un sistema de valors per a l'adolescent, l'estudi mostra que el procés d'internalització dels valors no és la inculcació ni la transmissió directa, sinó l'experiència personal, així com el sentit que es dona a les experiències que es viuen dins el grup. Així mateix, es destaca que quan els adolescents escoltes se n'adonen d'un valor que tingui significat personal per a ells, tracten de modificar certs aspectes del seu comportament perquè estiguin d'acord amb les seves creences, tot i que necessiten del reforç de l'experiència que els dona el grup. A més, la impossibilitat estructural d'una transmissió directa de valors o adoctrinament en l'escoltisme es veu en la capacitat que els adolescents escoltes estudiats tenen de destil·lar críticament la coherència dels valors proposats amb les pràctiques: si el valor proposat s'interioritza, esdevenen crítics amb les pràctiques incoherents, encara que siguin del propi cap. La convivència a la unitat, amb una intensitat especial als campaments, esdevé l'eina educativa més important, on interioritzen l'obertura, sentit de responsabilitat cap als altres i cap a un mateix, i la confiança en les seves possibilitats.

---

⁸⁹ TRA BACH, HUBERMAN and SULSER, 1995.

La segona recerca, 'One of the Boys?'⁹⁰, és part de la posada en pràctica de la política sobre gènere a WOSM adoptada per la Conferència Escolta Mundial el 1999, i es basa en l'estudi de grups escoltes coeducatius de Rússia, Eslovàquia, Portugal i Dinamarca. Si bé la recerca anterior tenia més relació amb la capacitat de l'escoltisme d'educar en la ciutadania que no pas aquesta, que es centra en la possibilitat de passar dins WOSM d'un model centrat en el noi a un model on visquin nois i noies, els seus plantejaments tenen implicacions per l'aposta de WOSM d'esdevenir coeducatiu. El seu enfocament vol mostrar contradiccions en les assumpcions i donar eines per a avançar en el model coeducatiu. Segons remarca Nielsen, les noies van a buscar a l'escoltisme el mateix que els nois: "freedom, friends, fun, and adventure". Però que la concepció molt masculinitzada de l'escoltisme des dels seus inicis fa necessari equilibrar el perfil de les activitats, la jerarquia entre els interessos de nois i noies i bandejar la tendència a minusvalorar la competència de les noies en les activitats escoltes. Les noies a l'escoltisme no han d'aspirar a ser "one of the boys", remarca l'estudi, perquè una noia mai no ho podrà ser. Cal, doncs, en conclusió, redistribuir i reconèixer: redistribució significa que totes les tasques i activitats han de ser sentides, en conjunt, d'igual manera per nois que per noies; i reconeixement significa, al seu torn, que totes les cultures de gènere han de poder ser viscudes també dins el grup, mentre no limitin el dret dels altres a expressar-se, no es vulguin considerar com a universals i, en conseqüència, no acabin establint-se com a norma.

L'escoltisme mundial, doncs, no ha estat abans objecte d'estudi acadèmic, i en el cas separat de les dues organitzacions mundials, tan sols existeix un precedent, el "Report on World Scouting" de Laszlo Nagy, elaborat ara fa quaranta anys, que només va ser accessible dins les estructures de WOSM i mai no es va publicar més enllà d'un reduït nombre de còpies ciclostilades.

---

⁹⁰ NIELSEN, 2003.

CAPÍTOL 2. ORÍGENS I CONSISTÈNCIA HISTÒRICA

1. ELS PRECEDENTS DE L'ESCOLTISME MUNDIAL (1907-1920)

- 1.1. Una idea, un llibre i els seus rerefons
- 1.2. El procés de formalització d'un moviment per a l'Imperi britànic
- 1.3. La consolidació britànica i la internacionalització espontània
- 1.4. La pau i l'ideal de la *League of Nations*

2. L'EVOLUCIÓ HISTÒRICA DE L'ESCOLTISME MUNDIAL

- 2.1. L'etapa sota lideratge de Robert Baden-Powell
- 2.2. La globalització de l'escoltisme mundial

3. L'EDUCACIÓ EN LA CIUTADANIA A L'ESCOLTISME MUNDIAL

- 3.1. Els pressupòsits de la 'ciutadania' en l'escoltisme
- 3.2. Valors perpetuadors vs. valors transformadors
- 3.3. La ciutadania global

INTRODUCCIÓ

Com he argumentat a la Introducció, abans de 1920 no es pot parlar del subjecte 'escoltisme mundial', malgrat l'existència de l'escoltisme britànic, fundat i liderat per Robert Baden-Powell, també fundador de l'escoltisme mundial masculí i femení. El terme 'escoltisme' és una adaptació catalana¹ de l'original anglès *scouting*, que al seu torn, amb el temps, ha generat una accepció molt més àmplia que el que inicialment significava: *explorar*. Avui, l'*escoltisme* o *scouting* dona nom majoritàriament a un moviment educatiu per a gent jove, iniciat el 1908 a Anglaterra i constituït com a organització internacional el 1920, amb l'objectiu de contribuir al desenvolupament de la gent jove per assolir els seus potencials com a individus, com a ciutadans responsables i com a membres de les seves comunitats local, nacional i internacional. Estructurat en dues organitzacions mundials – l'Organització Mundial del Moviment Escolta, WOSM; i l'Associació Mundial de Guies Escoltes, WAGGGS–, l'escoltisme mundial aplega actualment prop de 30 milions d'infants i joves i és present a més de cent-seixanta països, sent el moviment educatiu juvenil de base associativa més gran del planeta.

En aquest capítol analitzaré, primerament, el procés d'aparició de la proposta inicial escolta a partir de 1907, el seu context i les profundes transformacions que viu en menys de quinze anys fonamentals per a entendre els fonaments de l'escoltisme mundial. Al segon apartat descriuré la formalització i desenvolupament de l'escoltisme mundial sota el lideratge del seu fundador, Robert Baden-Powell, així com una anàlisi de l'etapa contemporània, aquella en què l'escoltisme mundial entra en una lògica molt més global com a organització amb els resultats que la duen a la situació actual. Finalment, tancarà el capítol una anàlisi dels fonaments i l'evolució històrica del concepte de ciutadania a l'escoltisme mundial.

---

¹ L'autor de l'adaptació al català va ser l'etnòleg i activista Josep M. Batista i Roca, impulsor el 1927 a Catalunya del moviment "escolta" dels Minyons de Muntanya que, en uns inicis, volia emular el *scouting* sense pertànyer-hi. Cf. CASTELLS, 1993; BALCELLS i SAMPER, 1993.

1. ELS PRECEDENTS DE L'ESCOLTISME MUNDIAL

És útil dividir en quatre fases l'etapa que precedeix la formalització, el 1920, de l'escoltisme mundial. Una primera abarca la trajectòria i les idees que duen a Robert Baden-Powell a publicar el llibre *Scouting for Boys* el 1908. Una segona, més breu, va des de la publicació del llibre fins a la creació de les dues organitzacions britàniques: la Boy Scouts Association (1909) i la Girl Guides Association (1910). La tercera és més extensa, i engloba el procés d'internacionalització esporàdic –amb l'autoritat moral de Baden-Powell– que s'inicia al mateix temps que la creació de les organitzacions britàniques, així com l'ordenació del discurs ideològic de l'escoltisme i la seva relació amb els moviments de renovació pedagògica. I la quarta fase va de la I Guerra Mundial a la creació del Boy-Scouts International Bureau el 1920.

1.1. Una idea, un llibre i els seus rerefons

És unànimement acceptat que el ressort que va impulsar el naixement de l'escoltisme va ser el llibre *Scouting for Boys: A Handbook for Instruction in Good Citizenship*, escrit per Robert Baden-Powell, militar anglès que era popular a Gran Bretanya des del seu comandament en la defensa de la ciutat fronterera sud-africana de Mafeking², i que gaudia de gran prestigi ciutadà. Es va publicar en sis fascicles quinzenals a partir del gener de 1908 i com a llibre el maig següent³, i pensat com a producte comercial per l'editor C. Arthur Pearson, magnat del diari *Daily Express*. *Scouting for Boys* va esdevenir un immediat *best-seller*: mentre que el primer any es van fer quatre edicions del llibre, de les que no hi ha dades, el segon any se sap que se'n va fer una de nova de 60.000 exemplars⁴.

L'origen del llibre es troba en la demanda feta a Baden-Powell per William Smith, fundador i líder de la Boy's Brigade, un moviment juvenil britànic de caire militarista i cristià. Smith coneixia el llibre de Baden-Powell *Aids to Scouting for NCOs and Men*,⁵ que tot i ser un tractat militar havia tingut molt èxit entre els joves⁶, i va demanar al seu autor que l'adaptés per als adolescents. La intervenció de l'editor, però, va donar a *Scouting for Boys* un to molt més comercial, fins al punt que al llibre s'hi anunciava que «Scout's Badges, Medals, Patrol Flags, and Crests, Tracking Irons, and such articles of scouts' equipment, can be obtained at low rates on application here»⁷.

² En el marc de la guerra anglo-boer al que avui és Sud-àfrica el 1899, la ciutat de Mafeking va ser assetjada pels boers. Aquest setge, que va durar 217 dies (d'octubre de 1899 a maig de 1900) i era de poca importància militar, va tenir molt ressò en la premsa britànica, en un moment que Gran Bretanya estava mancada d'èxits nacionals. Un cop finalitzat amb èxit per la part britànica, va convertir Robert Baden-Powell, que estava al càrrec de la defensa de Mafeking, en un heroi nacional. SPRINGHALL, 1987: 934-942.

³ La versió en fascicles la va publicar Horace Cox, l'impressor del *Daily Express*, i la versió en llibre C. Arthur Pearson Ltd., ambdues marques propietat d'Arthur Pearson.

⁴ JEAL, 2001: 390-397; BOEHMER, 2004: xi, xii.

⁵ *Aids to Scouting for NCOs and Men* va ser publicat el 1899 per Gale & Polden i no era el primer que Baden-Powell feia sobre exploració militar (*scouting*): abans ja havia publicat *Reconnaissance and Scouting* (1884, William Clowes).

⁶ PARSONS, 2004: 52.

⁷ BADEN-POWELL, [1908] 2004: 5-6.

Darrera *Scouting for Boys* doncs no hi havia una estratègia per a crear una organització, sinó tot el contrari⁸. De fet, la primera edició era «in every part a fragmentary, porous, non-cohesive mishmash of other texts», molts de seus, d'altres no –com les notes sobre els indis nord-americans d'Ernest Seton⁹. Curull d'històries exòtiques, jocs, obres de teatre, símbols i signes secrets, i escrit amb un estil estimulants de la imaginació adolescent, el llibre combina diversió i moralització, com si d'un joc es tractés. Un joc que, en realitat, era un esquema de formació per als adolescents en el seu temps lliure, a punt perquè fos adoptat per les organitzacions juvenils britàniques ja existents, com la Boys' Brigade o la YMCA¹⁰, o fins i tot directament per col·lectius de ciutadans¹¹.

El reffons ideològic que respirava la proposta de Baden-Powell responia a les tensions socials i polítiques de l'era Edwardiana¹², des de la creença que la industrialització estava minant les concepcions tradicionals del bon comportament i contribuïa a la decadència moral i física de les classes més baixes a l'Imperi Britànic, així com al possible decliu del propi imperi¹³.

Amb l'amenaça latent d'una possible invasió alemanya i des del convenciment que els joves britànics no estaven preparats per a la defensa, Baden-Powell creia que podia proposar un model complementari a l'educació formal de l'escola per als adolescents, des d'una òptica clàrament patriòtica, que formés el caràcter i ensenyés iniciativa i habilitats útils, mitjançant activitats a la natura, a través del joc i l'observació, en un format popular i motivador¹⁴.

Mig any abans, l'agost de 1907, Baden-Powell havia fet una prova d'aquest sistema aplegant una vintena d'adolescents de classes socials diferents i fent-los conuiu de deu dies en tendes d'acampada a la petita illa anglesa de Brownsea, cuinant el seu menjar, fent jocs, aprenent tècniques i escoltant les històries exòtiques que ell mateix els explicava. Aquella data s'ha considerat tradicionalment l'inici de l'escoltisme¹⁵. El gener següent apareixia *Scouting for Boys*, i a l'abril la revista per a nois *The Scout*, que en el seu primer any va tenir un impressionant tiratge setmanal de 110.000 exemplars¹⁶.

⁸ ROSENTHAL, 1980: 613; SPRINGHALL, 1971: 131-132.

⁹ BOEHMER, 2004: xiii, xlv.

¹⁰ La Boy's Brigade és una organització juvenil cristiana paramilitar (WARREN, 1986: 381-382) fundada a Glasgow el 1833, que té per objecte "the advancement of Christ's kingdom among Boys and the promotion of habits of Obedience, Reverence, Discipline, Self-respect and all that tends towards a true Christian manliness" (BIRCH, 1965: 101-103; <http://www.boys-brigade.org.uk/international/worldwide.htm>). La Young Men's Christian Association (YMCA) és una organització cristiana ecumènica fundada a Londres el 1844 i avui present a 117 països, que proposa als nois joves programes basats en valors cristians. És una organització fortament descentralitzada, en què cada grup local gestiona el seu propi funcionament i finançament (GUSTAV-WRATHALL, 1998; <http://www.ymca.net/international/>).

¹¹ El llibre comença amb una nota dirigida als adults "instructors", explicant que «the [scout] system is applicable to existing organisations such as schools, boy's brigades, cadet corps, etc., or can supply a simple organisation of its own where these do not exist». BADEN-POWELL, [1908] 2004: 5.

¹² L'etapa Edwardiana és la que correspon al regnat d'Edward VII a Gran Bretanya, succeint la reina Victòria, entre 1901 i 1910, tot i que la seva influència s'estén possiblement fins a l'inici de la primera guerra mundial.

¹³ WARREN, 1986: 385-387.

¹⁴ PARSONS, 2004: 49; ROSENTHAL, 1986; SPRINGHALL, 1971 i 1986; WARREN, 1986.

¹⁵ JEAL, 2001: 383-386; NAGY, 1985: 54-55.

¹⁶ WARREN, 1986: 387; SPRINGHALL, 1971: 133.

La primera edició del *Scouting for Boys* permet constatar que el llibre és un collage de llibres anteriors i de materials diversos¹⁷, sense una estratègia doctrinària ben establerta. Segons Warren, «Baden-Powell, no systematic thinker or critic, picked up and dropped social and political concerns as he went along»¹⁸. Certament, es posa l'èmfasi en el desenvolupament del caràcter de la persona i la influència moral del petit grup, contraposats a la formació doctrinària i impersonalitzada. Però les contradiccions seran constants: es busca la complicitat de pares, escola i església, però es critica la deixadesa dels pares, la inconsistència de l'escola i la instrucció bíblica eclesial¹⁹. Igualment, en el model s'hi troba al mateix temps la voluntat de formar persones autònomes i la importància de l'obediència i l'autodisciplina²⁰.

1.2. El procés de formalització d'un moviment per a l'Imperi britànic

Si bé la intenció de Robert Baden-Powell no havia estat crear un moviment, l'extraordinària recepció del llibre va tenir com a conseqüència un èxit de la idea que va sorprendre el seu propi impulsor. Grups d'autoconsiderats *scouts* apareixien a tota Gran Bretanya. Què significava, però, "considerar-se *scout*"? Essencialment, un element imaginari d'autoidentificació: la consciència de formar part d'un gran joc. Talment en un joc, en forma de relat imaginari, a *Scouting for Boys* s'explica qui eren els *scouts* –referint-se als exploradors, i no als membres d'un moviment educatiu–, descrivint com vestien i quines pautes de comportament tenien. Així, sense gaire solemnitat i com un més dels *camp fire yarns* que componen les diverses històries del llibre, es diu que

«Scouts, all the world over, have unwritten laws which bind them just as much as if they had been printed in black and white. They come down to us from old times. ... The following are the rules which apply to Boy Scouts, and which you swear to obey when you take your oath as a scout, so it is as well that you should know all about them».

La continuació del relat exposa que l'existència d'aquestes pautes de comportament estaven recollides en la "scout law", que al seu torn s'explica que era acceptada mitjançant la formulació de la "scout oath":

«Before he becomes a scout a boy must take the scout's oath, thus: 'On my honour I promise that: 1. I will do my duty to God and the King. 2. I will do my best to help others, whatever it costs me. 3. I know the scout law, and will obey it'»²¹.

El contingut de la *law*, que apareix unes pàgines més endavant, s'exposa en base a aquests nou enunciats formulats de manera positiva i que després desenvolupa:

«1. A Scout's honour is to be trusted. 2. A Scout is loyal to the King, and to his officers, and to his country, and to his employers. 3. A Scout's duty is to be useful and to help others. 4. A Scout is a friend to all and a brother to every other Scout, no matter what social class the other belongs. 5. A Scout is courteous. 6. A Scout is a friend to animals. 7. A Scout obeys orders of his patrol leader or scout master

¹⁷ BOEHMER, 2004: xi.

¹⁸ WARREN, 1986: 387.

¹⁹ NAGY, 1985: 61-62.

²⁰ MACDONALD, 1993: 150; JEAL, 2001: 413.

²¹ BADEN-POWELL, [1908] 2004: 36.

without question. 8. A Scout smiles and sings under all circumstances. 9. A Scout is thrifty»²².

A l'edició original del llibre, però, no hi ha cap element que doni a la *scout's oath* un to de solemnitat distint al de la resta d'elements que es caracteritzen com a identificadors dels escoltes. De fet, just després d'exposar-la el relat continua amb l'explicació de com és la salutació dels scouts i els signes secrets que fan servir²³, en un to èpic i fantàstic alhora. Igualment, la descripció que fa de la *scout's law* («Scouts, all the world over, have unwritten laws...») és clarament part d'un relat, perquè no està descrivint els *boy-scouts* (que encara no existien), sinó que barreja ficció i proposició sobre una suposada "lleï no escrita" que assumeixen tots els *scouts* del món (referint-se als exploradors, subjectes del relat).

D'altra banda, les referències a *Déu* i al *Rei* que hi ha al text de la llei i la promesa s'han d'entendre en el marc de l'entorn britànic en què es formulaven, una societat religiosa però on no hi havia imposició de cap església i on a més, des de finals del segle XVIII, havia quedat establerta la independència del parlament –i, per tant, de l'estructura democràtica– respecte de la monarquia: «If the service which was required of the boys was for God, it was for the God of a multi-confessional and tolerant society; if loyalty to the King was asked for, it was faithfulness to a monarch who reigned rather than governed»²⁴.

Vint-i-un mesos després que es publicqués el llibre, el setembre de 1909, l'editor Pearson va esponsoritzar l'organització d'una trobada al Crystal Palace de Londres, veient en la iniciativa un potencial negoci en creixement. Sorprenentment per als organitzadors, encapçalats pel propi Baden-Powell, a la trobada hi van assistir 11.000 nois que es consideraven *scouts*²⁵. Baden-Powell explicava aquest creixement espontani en una entrevista el 1937:

«Boys were writing to me telling me how they had started Patrols and Troops and had got men to come and act as their Scoutmasters. So we had to start a Headquarters office in a tiny room to deal with correspondence and supply equipment. ... In that year, 1909, I arranged to have a meeting of the would-be Scouts at the Crystal Palace on a certain day. And when I got there, my wig, there were a lot of them. Rain was threatening, so we mustered them inside the Palace and arranged a March Past and counted them as they entered at one door and went out at the other. There were 11,000 of them – 11,000, who had taken it up of their own accord! That is why I say that one didn't see the start: Scouting started itself»²⁶.

Certament, aquesta explicació no esmenta la vinculació inicial de l'esquema *scout* amb la militarista Boy's Brigade, de la qual tot i que el propi Baden-Powell havia

²² BADEN-POWELL, [1908] 2004: 44-46.

²³ «[The scout's salute and secret sign consists in] the three fingers held up (like the three points of the scout's badge) remind him of his three promises in the scout's oath». L'*scout's badge* és citat dues pàgines abans: «The scout's badge is the arrow head, which shows the north on a map or on the compass. It is the badge of the scout in the Army, because he shows the way: so, too, a peace scout shows the way in doing his duty and helping others» (BADEN-POWELL, [1908] 2004: 37, 34). Tant la salutació com l'escut s'han mantingut en la simbologia escolta mundial fins avui.

²⁴ NAGY, 1967: 17.

²⁵ NAGY, 1985: 63-64; REYNOLDS, 1942: 150.

²⁶ BADEN-POWELL, 1937.

acceptat la vicepresidència se n'havia desvinculat²⁷. Així, a partir de la trobada de 1909 a Londres, es va posar en marxa la creació d'una organització pròpia per al *Scouting*, comptant amb l'ajut territorial de l'organització cristiana ecumènica YMCA²⁸ –que confiava que els *scouts*, un cop adults, n'esdevindrien membres– i mantenint el suport econòmic de l'editor del llibre²⁹.

Molt probablement, són tres les claus de l'èxit del *scouting*. Primerament, la seva oportunitat històrica. La proposta apareix en l'època en què al món occidental neixen els conceptes de "joventut" i de "temps lliure", i també quan s'elogia el camp i la vida natural en contraposició a la vida a la ciutat industrial³⁰. Segonament, l'amplíssima complicitat del projecte amb les institucions d'autoritat social i política a la Gran Bretanya, és a dir, amb la monarquia, l'exèrcit, l'escola i l'església, una complicitat que es reproduirà en molts altres països. I finalment, l'heterogeneïtat i relativa ambigüitat de la proposta de ciutadania de *Scouting for Boys*, llibre referent des dels inicis i que ho serà durant tota la seva història, una heterogeneïtat que permet no només una àmplia acceptació, sinó també la posterior internacionalització de la proposta.

Aquesta ambigüitat, clau per al seu ampli suport social, fa també que no sigui estrany que, com indica Nagy, l'escoltisme hagi estat al mateix temps acusat de militarista per uns i de pacifista per altres; que molts l'hagin considerat massa creient mentre les esglésies en critiquen el poc contingut religiós (només dues de les 300 pàgines de *Scouting for Boys* en parlen); o fins i tot que els *Labour* anglesos l'acusessin de promoure valors que permetien el manteniment dels conservadors al poder, mentre que els *Tories* l'atacaven per les seves tendències socialistes³¹.

1.3. La consolidació britànica i la internacionalització espontània

Només tres mesos després de la trobada de Crystal Palace, el desembre de 1909, es creava la Boy-Scouts Association britànica, amb la considerable xifra de 108.000 membres, presidida pel propi Baden-Powell; i un any després, el 1910, la Girl Guides Association, presidida per la seva germana Agnes Baden-Powell, amb 6.000 membres³². El 1909, Baden-Powell era nomenat cavaller pel rei Edward VII, i l'any següent, encoratjat per aquest, es retirava de l'exèrcit amb rang de general per dedicar-se en exclusiva a l'*scouting*.³³ En el moment de formalitzar-se com a organització, la llei i la promesa escoltes com a tàndem inseparable va esdevenir el referent central de l'ideari de l'*scouting*, tot i la rellevància relativa que tenia al *Scouting for Boys*³⁴. En efecte, en el sistema metodològic del *scouting*, pensat per a l'adolescència, comptava amb una "llei" com a codi de valors compartit i una

²⁷ ROSENTHAL, 1980.

²⁸ WARREN, 1986: 388-389.

²⁹ ROSENTHAL, 1986: 52; WARREN, 1987: 388; JEAL, 2001: 400.

³⁰ COLTON, 1992: 4.

³¹ NAGY, 1985: 68. Jeal (2001: 413) afegeix que la seva adaptació de la idea *Edwardiana* de perseguir "national efficiency" era prou ambigua com per ser ben rebuda pels conservadors *Tories* i els social-demòcrates *Fabians*.

³² NAGY, 1985, 64; JEAL, 2001: 471.

³³ JEAL, 2001: 422; NAGY, 1985: 47.

³⁴ JEAL, 2001: 393-394

“promesa” com a acte voluntari d’adhesió a aquests principis³⁵, com a element d’autoeducació a través del qual el jove esdevé explícitament i voluntària membre del moviment.

El codi de comportament que s’estableix a la *Scout Law* és un codi social, el benefici del qual no és per al qui l’adopta sinó per a les altres persones. Es tracta de regles per a fer millors ciutadans per tal de generar un millor veïnatge³⁶, explicitant uns principis que, més endavant, van esdevenir essencials per a mantenir la unitat ideològica del moviment. Justament per la importància que pren la definició d’aquest principis un cop el moviment es formalitza, el propi Baden-Powell i l’associació britànica van formular progressivament alguns canvis en el text de la *Scout Law*. Primerament, el 1911 hi van afegir un desè punt, de caràcter moralitzador: «10. A Scout is pure in thought, in word and in deed». El 1912 hi van afegir una referència als pares en els punts 2 i 7, superant la confiança limitada en l’exemple que suposaven a l’Anglaterra del moment; el 1917 hi afegien una referència a les persones que estan “per sota”, en resposta a les crítiques dels entorns socialistes; i el 1938 al punt 2 van canviar *officials* per *scouters*, i van reordenar-ne el contingut. Així, els punts 2 i 7 van quedar de la següent manera: «2. A Scout is loyal to the King, his country, his Scouters, his parents, his employers and to those under him. 7. A Scout obeys orders of his parents and his patrol leader or scout master without question». Finalment, com ja he indicat, el 1934 (vigent des del 1938) es va afegir *país* i *creença* al punt 4, que esdevindrà especialment important: «4. A Scout is a friend to all and a brother to every other scout no matter what country, class or creed, the other may belong»³⁷.

El cos ideològic educatiu de l’escoltisme es basteix realment, doncs, a posteriori del seu naixement, en una època de tendència militaritzant i justament en oposició a aquesta tendència, independentment dels seus orígens³⁸. Per això, en paral·lel amb el desenvolupament de la pedagogia activa, l’*scouting* es presenta com a formació per a la ciutadania, essencialment educatiu, tot i que sense deixar de banda elements de patriotisme i de compromís religiós³⁹. Així doncs, el rol educatiu del *scouting* va ser especialment remarcat pels seus impulsors en els anys previs a 1914, quan augmentaven les acusacions de militarisme. I de fet, l’aprofundiment en un mètode educatiu propi basat en l’individu i en el ple desenvolupament dels seus potencials l’allunyava de la disciplina de masses militar. En aquell moment, d’altra banda, entre 1911 i 1914, a Anglaterra es rebien les modernes idees de la pedagogia i feminista italiana Maria Montessori i el seu “aprendre fent”, molt similar al que l’escoltisme desenvolupava intuïtivament. L’enllaç ideològic del *scouting* amb

---

³⁵ NAGY, 1985: 183-184.

³⁶ REYNOLDS, 1942.

³⁷ Document *Policy, Organisation and Rules*. The Boy Scouts Association, London, 1938 (“Effective from 1st October”). A la 18a edició de *Scouting for Boys* (C. Arthur Pearson: London) encara hi havia el redactat anterior, mentre que a la següent edició (1940), posterior al document citat amb el nou marc legal de l’escoltisme britànic, el text de la Llei escolta ja havia incorporat “country” i “creed” al punt 4.

³⁸ John Springhall, tot i mantenir la tesi que l’objectiu inicial de Baden-Powell amb l’*scouting* era preparar la nova generació de soldats per a la defensa de l’Imperi britànic, remarca que «Baden-Powell and his Boy Scouts have also to be seen within the context of Edwardian politics and society», donat que «this was a period during which the children in Europe were being trained for a war which was regarded as natural and inevitable». SPRINGHALL, 1971: 150-151.

³⁹ WARREN, 1986: 392-393.

els innovadors corrents liberals de renovació pedagògica va ser ràpid⁴⁰. L'any 1914 Baden-Powell ja destacava en un escrit que «Montessori has proved that by encouraging a child in its natural desires, instead of instructing it in what you think it ought to do, you can educate it on a far more solid and far-reaching base»⁴¹.

Pocs anys després de la seva creació, el 1916, el mètode es va estendre per baix en la franja preadolescent (*cub wolfs* o *cub scouts*, adoptant una ambientació basada en *The Jungle Book* de Rudyard Kipling⁴²; en el cas de les noies el terme emprat va ser *brownies*⁴³). Ja el 1922 es va estendre per dalt, en la franja postadolescent (*senior scouts* o *rovers*⁴⁴), mentre que els *scouts* restaven ocupant aproximadament la franja entre els 12 i 15 anys. Tot i que al principi tenien una certa autonomia, cada una d'aquestes franges va esdevenir, amb el temps, una *section*⁴⁵ o grup d'edat dins el mateix moviment.

Pel que fa a la presència de noies, molts han considerat que Robert Baden-Powell va decidir crear una organització paral·lela femenina quan a la trobada de Crystal Palace de 1909 va veure que hi assistien algunes noies que es consideraven *scouts*⁴⁶. Tot i així, en documents anteriors del propi Baden-Powell s'hi afirma explícitament que les noies podien ser *scouts*. Ja el 1907, al 'Boy Scouts Scheme', el primer document on concretava el projecte de l'*scouting*, escrivia que aquest era la base «for an attractive organization and valuable training for girls»; i en un article del 1908 hi deia: «I think girls can get just as much healthy fun out of Scouting as boys can ... and prove themselves good Scouts in a very short time»⁴⁷.

Jeal manté que la idea d'una organització separada és posterior, deguda a pressions de l'*establishment* social que no considerava apropiat que les noies fessin activitats tan masculines. És a finals d'agost de 1909 quan Baden-Powell va decidir no tan sols adaptar l'*scouting* per a les noies, sinó també crear una organització separada. Aquell mateix any, al seu llibre *Yarns for Boy Scouts* ja suggeria que les noies i la societat es podrien beneficiar que aquestes prenguessin els principis de l'escoltisme, tot i que a través d'un «slightly modified» sistema de formació, i afirmava: «I am forced to this suggestion by the fact that already some thousands of girls have registered themselves as 'Boy Scouts'!»⁴⁸.

⁴⁰ WARREN, 1986: 392-393; i JEAL, 2001: 413-414, on també es citen diversos documents de l'etapa 1911-1914 en què Baden-Powell i l'*scouting* es vinculen amb les idees de Montessori.

⁴¹ Escrit original als arxius de la Scout Association britànica, citat a JEAL, 2001: 413.

⁴² BADEN-POWELL, Robert (1916): *The Wolf Cub's Handbook*. Londres: C. Arthur Pearson Ltd.

⁴³ BADEN-POWELL, Robert (1920): *The Handbook for Brownies or Bluebirds*. Londres: C. Arthur Pearson Ltd.

⁴⁴ BADEN-POWELL, Robert (1922): *Rovering to Success*. Londres: Herbert Jenkins.

⁴⁵ JEAL, 2001: 31, 500-501, 516.

⁴⁶ KERR, 1932: 11-13, 14, 29; també NAGY, 1985: 63. Igualment, Baden Powell, en l'entrevista abans citada de 1937, contribueix a aquesta visió dient que en el *rally* de Crystal Palace el 1909, «among the boys as they marched past, we found some groups of girls in Scout hats with staves and lanyards and haversacks, like the boys. "Who are you?" we said. "Oh, we are the Girl Scouts". "The devil you are!" "No - Girl Scouts". So I had eventually to write a book for them giving them the name of Guides to distinguish them from Scouts. And that is how the Girl Guides started - on their own - and they have gone on growing ever since». BADEN-POWELL, 1937.

⁴⁷ 'Boy Scouts Scheme', pamflet publicat el 1907 per la Scout Association Britànica; i 'Can Girls Be Scouts?', article a la revista *The Scout*, maig de 1908. Ambdues cites referenciades a JEAL, 2001: 469.

⁴⁸ BADEN-POWELL, Robert (1909): *Yarns for Boy Scouts*. London: C. Arthur Pearson Ltd.

En efecte, les noies *scouts* es van inscriure provisionalment en el cens dels nois *scouts* fins que el 1910 es va crear l'associació femenina. El novembre de 1909 Baden-Powell publicava "The Scheme for Girl Guides"⁴⁹, adaptant finalment l'*scouting* per a les noies i adoptant per a la versió femenina del moviment el nom *guiding*⁵⁰ (*guiatge*). Va encarregar la gestió del *Guiding* a la seva germana Agnes, de 52 anys, que juntament amb ell el 1912 va publicar *How Girls can Help to Build Up the Empire*⁵¹, una pretesa versió femenina del *Scouting for Boys* que no va acabar de reixir, com tampoc no ho va fer la química entre les idees d'Agnes – que creia que les noies havien de ser refinades– i les del seu germà⁵². La separació en dues organitzacions va dur a una forta tendència a evitar el treball conjunt amb l'altre gènere. Pocs anys després, Rose Kerr esmentava críticament que algunes dirigents guies semblaven «to have been preternaturally sensitive on the subject of boy scouts and girl guides breathing the same air»⁵³.

El 1912 Robert Baden-Powell es casava amb Olave Saint Claire Soames, que tenia 23 anys⁵⁴. Dos anys després, el gener de 1914, apareixia el primer número de la *Girl Guides Gazette*, la revista oficial del guiatge⁵⁵. En poc temps, es va perfilar la substitució de la seva germana Agnes al capdavant de les *girl guides* per la seva dona Olave, molt més jove, dinàmica, esportiva i pròxima a les idees del seu marit, el qual ja aleshores escrivia: «Girls must be partners and comrades rather than dolls»⁵⁶. El 1915 Robert Baden-Powell esdevenia president de la Girl Guides Association, i el 1918 Olave n'esdevenia la nova *Chief Guide*. Més endavant, en seria també la veritable líder mundial⁵⁷. El mateix 1918, Robert Baden-Powell publicava *Girl Guiding. The Official Handbook*⁵⁸, substituïnt el publicat per la seva germana el 1912.

Tal com he indicat abans, la intenció de Baden-Powell a l'editar *Scouting for Boys* no havia estat crear una organització, ni a nivell britànic ni molt menys a escala internacional. Tot i així, similar a l'eclosió viscuda a Anglaterra, l'escoltisme i, en menor nivell, el guiatge, van començar a expandir-se amb rapidesa de manera immediata a la resta de l'Imperi britànic i del món. De fet, l'hetereogeneïtat de la proposta original, i les diverses formes en què pot ser reinterpretada, també permet explicar com un producte destinat a regenerar l'Imperi Britànic va tenir tan bona recepció immediata en societats tan distintes com la xilena, la francesa, la malàisia o la japonesa. Ara bé, tant a Gran Bretanya com a fora, és la complicitat amb les institucions governamentals, en base al compromís de servei ciutadà al voltant d'uns valors d'ordre socialment ben vistos, el que facilita la seva ràpida

⁴⁹ Es va publicar a la *Boy Scout Headquarters' Gazette*, el novembre de 1909.

⁵⁰ Mentre que Baden-Powell va triar el terme *guides* recordant el conegut cos dels *Guides* de l'Índia, aquest mateix terme era inacceptable als Estats Units, per connotar els caçadors d'indis; per això, quan el 1912 es va crear l'associació nord-americana van adoptar el nom *girl scouts*, que ha esdevingut sinònim de *girl guides* –tal i com consta al nom de l'associació mundial: *World Association of Girl Guides and Girl Scouts* (WAGGGS, 1997: 12-13).

⁵¹ BADEN-POWELL, Agnes i Robert BADEN-POWELL (1912) *How Girls can Help to Build Up the Empire: The Handbook for Girl Guides*. Londres: Thomas Nelson.

⁵² JEAL, 2001: 471-487.

⁵³ KERR, 1932: 90-93

⁵⁴ JEAL, 2001: 428-442.

⁵⁵ KERR, 1932: 99.

⁵⁶ Carta al *Morning Post*, 9 d'agost de 1913; citat a JEAL, 1989: 470.

⁵⁷ JEAL, 2001: 473, 476 (469-487).

⁵⁸ BADEN-POWELL, Robert (1918): *Girl Guiding. The Official Handbook*. Londres: C. Arthur Pearson Ltd.

propagació internacional⁵⁹. Aquesta propagació no es dona tan sols en el marc de l'Imperi Britànic (Irlanda, Canadà, Austràlia, Nova Zelanda, Zimbawe, Sud-àfrica i l'Índia entre 1908 i 1909)⁶⁰, sinó també a Xile, Dinamarca, els Estats Units i Rússia (1909), Brasil, França, Finlàndia, Alemanya⁶¹, Grècia i Holanda, (1910), Bèlgica, Txecoslovàquia, Noruega, Suècia, Malàisia i Singapur (1911)...⁶² Un creixement permanent en extensió i en nombre que anava de la mà de l'extensió del llibre *Scouting for Boys*: a finals dels anys 20, dues dècades després que es publicués a Londres, ja s'havia editat en vint-i-sis països –sense comptar les edicions dins l'Imperi Britànic⁶³.

La internacionalització no planificada va ser rebuda amb prudència des de Londres. Segons Laszlo Nagy, Baden-Powell va proposar que no s'acceptessin sol·licituds d'admissió de fora de la jurisdicció britànica. Enlloc d'això, al número d'octubre de 1911 de la *Scout Headquarters Gazette* va suggerir que es creés un departament de relacions exteriors per a mantenir contacte amb escoltes d'arreu. S'albirava un moviment, però no una organització internacional⁶⁴.

Com indica Sica, Baden-Powell no va veure en la proliferació internacional de l'escoltisme una "coincidència curiosa", com si simplement es generalitzés una institució amb utilitat social. Al contrari, es va negar a patentar el terme per a ús exclusiu de l'*scouting* britànic i progressivament va anar deixant de banda la idea de ciutadans de l'imperi per adoptar un discurs més internacionalista. Certament, aquesta evolució va ser reforçada pel fet que Baden-Powell havia viatjat a molts països i ho seguís fent, junt amb la visió liberal britànica que compartia, allunyada d'un nacionalisme expansionista més propi de l'Europa continental preocupat amb els límits fronterers⁶⁵.

L'estiu de 1913 es va organitzar el primer camp *scout* "internacional" prop de Birmingham, amb 30.000 assistents, la majoria dels quals provinents dels dominis britànics, però també d'una dotzena de països europeus i dels Estats Units⁶⁶. Igualment, es van modificar totes i cadascuna de les deu primeres edicions de *Scouting for Boys*, fins l'any 1922, per tal d'obrir i globalitzar les referències socials i culturals del text i fer així que Gran Bretanya ja no constés tan clarament al centre del món escolta⁶⁷. S'estava però a les portes d'una gran guerra, i es respiraven aires de conflicte arreu. A Austràlia, Nova Zelanda, Canadà i Sud-àfrica s'establí formació militar obligatòria a les escoles, en general en la forma de *cadet corps*, i

---

⁵⁹ PARSONS, 2004: 5-7.

⁶⁰ L'historiador Timothy H. Parsons (PARSONS, 2004: 61-71) ha mostrat com, en el cas de l'Imperi Britànic, l'expansió va venir de la mà dels colonitzadors, que veien en l'*Scouting* un mitjà de control de la població colonitzada, tot i que la realitat va ser força diferent de l'esperat, com exposaré.

⁶¹ Com indicaré més endavant, les organitzacions alemanyes anomenades escoltes no van ser internacionalment reconegudes abans de la II Guerra Mundial.

⁶² WOSM, 1990.

⁶³ JEAL, 2001: 396.

⁶⁴ El 1913 Baden-Powell publicava el llibre *Boy Scouts Beyond the Seas* (Londres: C Arthur Pearson Ltd.), en què explicava els seus viatges per a visitar l'*scouting* als Estats Units, Japó, Noruega, Suècia, Dinamarca, Holanda, Bèlgica, i les colònies d'Índia, Sud-àfrica, Austràlia i Nova Zelanda, el que mostra que tenia un contacte important amb l'extensió internacional del moviment.

⁶⁵ SICA, 2006: 16-17.

⁶⁶ NAGY, 1985: 65, 76.

⁶⁷ BOEHMER, 2004: xliiv.

no semblava llunyà que passés el mateix a Gran Bretanya⁶⁸. Se sap que en un inici Baden-Powell va intentar convèncer els responsables institucionals que l'*scouting* podia ser una bona preparació indirecta per a aquest tipus de formació, per tal d'evitar que el moviment fos fagocitat⁶⁹, reforçat pel fet que molts responsables de l'organització britànica i també dels *scoutmasters* o educadors eren militars. La discussió sobre aquest punt és un dels elements essencials de la polèmica historiogràfica ja esmentada sobre els orígens militaristes del moviment escolta britànic.

L'esclat de la guerra va agafar l'*scouting* en ple procés de definició, quan encara estava aprenent a funcionar, amb una base estructural i ideològica massa feble pel volum que havia pres. Provenent d'uns orígens plens d'històries romàntiques sobre els exploradors fronterers, la primera guerra mundial va ser un xoc de realitat que va fer trontollar els fonaments del moviment escolta⁷⁰.

1.4. La pau i l'ideal de la League of Nations

Com explica Nagy, l'estiu de 1914 milions de joves dels diversos bàndols van anar a la guerra creient tots ells que lluitaven per una causa noble i per un món millor. El fervor patriòtic i nacionalista no deixava lloc per al matís⁷¹. A Gran Bretanya, d'entre els joves que van ser mobilitzats uns 150.000 pertanyien o havien pertangut a l'*scouting*, dels quals uns 10.000 van morir⁷². Molts d'ells eren *scoutmasters* (educadors). També molts escoltes –nois i noies– van servir en tasques auxiliars i de serveis. No va ser aquest l'únic mal per al nou moviment. El 1911, per exemple, a l'Alemanya després enemiga dels anglesos 80.000 persones es consideraven *scouts*, i quan va esclatar la guerra *Scouting for Boys* ja s'havia traduït a l'alemany i els contactes entre l'organització anglesa i les alemanyes eren intensos⁷³.

Tot apuntava que, després d'una lluita acarnissada entre països, la perspectiva internacional de l'escoltisme esdevindria inviable. Però contràriament, acabada la guerra el moviment no tan sols no decreixia, sinó que a banda d'augmentar en nombre – a Gran Bretanya gairebé 200.000 de *boy scouts* i, en pocs anys, prop de mig milió de *girl guides*⁷⁴– ja era present a una trentena de països. El perfil social majoritari dels nois de l'*Scouting* britànic era classe mitja i mitja-baixa, més que no de classe baixa⁷⁵.

La I Guerra Mundial, juntament amb l'eclosió internacional de l'escoltisme i les possibilitats que ofería, van ser els motius principals que, segons Sica, van provocar que Baden Powell variés el registre de ciutadans de l'imperi cap a l'ideal de ciutadans del món⁷⁶. Durant la guerra va poder copsar de primera mà les

⁶⁸ WARREN, 1986: 380; JEAL, 2001: 448.

⁶⁹ SPRINGHALL, 1987.

⁷⁰ JEAL, 2001: 448-456.

⁷¹ NAGY, 1985: 79.

⁷² SICA, 2006: 17.

⁷³ JEAL, 2001: 449, 453.

⁷⁴ JEAL, 2001: 485.

⁷⁵ SPRINGHALL, 1971: 138-141.

⁷⁶ SICA, 2006: 16-18.

conseqüències sobre la gent jove d'un conflicte bèl·lic de primera magnitud. La visió d'un militar que s'havia dedicat a mantenir l'estabilitat de l'imperi es va transformar en la d'un activista cívic compromès amb evitar un nou conflicte armat, allunyant definitivament l'escoltisme de tendències nacionalistes amb vel·leïtats expansionistes⁷⁷. El 1917, en un escrit sobre "Scouting as a peace agent", ja afirmava:

«Nations disillusioned by war are seeking something better than pieces of paper produced by unscrupulous statesmen. They are proposing war reparations and indemnities but beyond these material obligations it is surely possible to encourage the feelings and emotions of peoples as the best hope of permanent peace. The Scout Movement on its relatively small scale has taken root among the youth of all civilized countries and is still growing. It is not too much to hope that in the years to come, with increasing numbers joining this fraternity in the coming generations, they will unite in personal friendship and mutual understanding such as never before and thus find a solution to these horrendous international conflicts»⁷⁸.

La idea de pau com a contribució al propi país i la d'internacionalisme es respiren també al primer llibre de Baden-Powell destinat explícitament als educadors escoltes o *scoutmasters: Aids to Scoutmastership*⁷⁹, publicat el 1919. En ell, remarcava als educadors que «[o]ur aim in making boys into good citizens is partly for the benefit of the country, that it may have a virile trusty race of citizens whose amity and sense of "playing the game" will keep it united internally and at peace with its neighbours abroad»⁸⁰.

Baden-Powell havia planificat organitzar una trobada internacional el 1918, en el desè aniversari del moviment, amb uns objectius prou clars explicitats el 1916: «to make our ideals and methods more widely known abroad; to promote the spirit of brotherhood among the rising generation throughout the world, thereby giving the spirit that is necessary to make the League of Nations a living force»⁸¹. La Societat de Nacions (*League of Nations*) era una proposta del Govern britànic que el 1918 va assumir el president demòcrata nord-americà Woodrow Wilson, el qual la va incloure com a darrer dels "14 punts" per a una pau mundial proposats en la postguerra: «A General Association of Nations must be formed under specific covenants for the purpose of affording mutual guarantees of political independence and territorial integrity to great and small States alike»⁸².

Era el primer cop que es concretava la idea d'una organització internacional de països per a superar la guerra com a mitjà de resolució de conflictes. La Societat de Nacions va ser establerta finalment el 1919 a la Conferència de Pau de París i sota el Tractat de Versalles, «to develop cooperation among nations and to guarantee them peace and security». Tot i la seva accidentada trajectòria, començant pel veto dels aïllacionistes nord-americans a què els Estats Units ratifiquessin la seva creació, i seguint per la incapacitat de frenar l'expansionisme nipó, italià i alemany, la Societat de Nacions va ser un important precedent en la idea de la pau com a

⁷⁷ PARSONS, 2004: 54; NAGY, 1985: 82.

⁷⁸ Citat a REYNOLDS, 1942: 190-191 (la cursiva és meua).

⁷⁹ BADEN-POWELL, Robert (1919): *Aids to Scoutmastership*. Londres: Herbert Jenkins.

⁸⁰ BADEN-POWELL, 1949 [1919]: 21.

⁸¹ COLLIS, HURLL and HAZLEWOOD, 1961: 97. Citat a JEAL, 2001: 511 (la cursiva és nostra).

⁸² DI NUNZIO, 2006: 406.

objectiu polític i va sentar les bases ideològiques del que el 1945 va ser l'Organització de les Nacions Unides⁸³.

A Gran Bretanya s'havia creat l'organització ciutadana *League of Nations Union* per tal de donar suport a l'ideal. En aquest marc, es pot veure en diversos escrits i intervencions públiques de Baden-Powell que des que va començar a parlar-se del projecte de la *League* era conscient que el moviment escolta podia contribuir a generar un estat d'ànims que facilités l'existència d'una organització supranacional amb la pau –i la governança– com a objectiu polític global. És interessant reproduir una carta de Baden-Powell (1919) a l'alcalde de Londres, un dels responsables de la *Union*, on hi diu explícitament:

«I need scarcely say how, in common with most people, I am anxious to do anything to make the League a living force.

»[...] Through the Boy Scout and Girl Guide Movement we have already instituted [...] the training of young citizens of the different countries to think in terms of peace and good will towards each other, so that the League of Nations shall, in the next generation, be a *bond between peoples rather than a pact between Governments*.

»We have now over a million young members in the different civilised countries, all working under the same Scout Law and ideals, looking on each other as brother and sister members, and in a great number of cases interchanging letters and visits.

»Next year will see a great International Conference of these boys and girls in London.

»So I hope that our aims and doings will commend themselves as all in the direction in which your society is moving»⁸⁴.

Aquest era doncs l'ideal que planava sobre el projecte de trobada escolta internacional, la "great international conference" de què parla a l'escrit, que s'havia hagut de postposar per la guerra.

2. L'EVOLUCIÓ HISTÒRICA DE L'ESCOLTISME MUNDIAL

2.1. L'etapa sota lideratge de Robert Baden-Powell

La passa definitiva cap a l'estructuració de l'escoltisme com a moviment internacional es va donar l'estiu de 1920. Cal tenir en compte que, en comparació amb 1908, Baden-Powell havia passat per una important evolució ideològica i d'objectius. D'una banda, la vinculació amb el discurs de l'educació activa, en especial en relació a la pedagogia de Maria Montessori i rebutjant el perfil militarista; segonament, posant més èmfasi en la necessitat de tenir criteri propi i relativitzant la idea d'obediència⁸⁵; tercer, amb una indubtable vocació internacional, vinculada a l'ideal de la *League of Nations*, conseqüència entre altres de la constatació de la xarxa internacional escolta que s'estava generant

⁸³ UNITED NATIONS LIBRARY, 1983.

⁸⁴ Arxius de la Scout Association britànica, Box "Co-operation-League of Nations", Chief Scout to Lord Mayor of London, 23 September 1919. Citat a SICA, 2006: 23 (la cursiva és nostra).

⁸⁵ «And so it is in almost every problem of life; individual power of judgement is essential, whether in choice of politics, religion, profession, or sport, and half our failures and three-quarters of our only partial successes among our sons is due to the want of it. We want our men to be men, not sheep». BADEN-POWELL, 1912.

espontàniament; i finalment, i molt lligat amb el punt anterior i com a conseqüència del fort impacte de la I Guerra Mundial, el permanent compromís amb la pau. Tot i que aquests elements, que desenvoluparé en capítols posteriors, eren en els fonaments de la formalització de l'escoltisme mundial, cal tenir també en compte que en molts països es van crear associacions escoltes seguint el model inicial britànic. Per tant, al llarg dels anys i en molts països es va mantenir una tensió ambigua, entre el model inicial britànic de 1909 – amb simpaties amb el món militar, molt més basat en la disciplina i amb graus diversos de nacionalisme– i el model que Baden-Powell ja promovia el 1920 –civil, socialment compromès, posant èmfasi en l'educació de l'individu i clarament internacionalista i enfocat en el treball per la pau. La paradoxa: les dues visions tenien textos de Baden-Powell com a referència.

L'agost de 1920, finalment, es va celebrar a Londres la trobada planificada per al 1918, amb 8.000 escoltes de 21 països independents i 12 dependències britàniques⁸⁶. Va ser el primer *Jamboree* internacional⁸⁷, que des d'aleshores fins avui s'ha celebrat regularment esdevenint la icona del moviment. En aquesta trobada, Robert Baden-Powell va ser nomenat per aclamació *Chief Scout of the World*, un títol honorífic que des d'aleshores només ell ha ostentat. Tot i que el *Jamboree* era essencialment una trobada d'adolescents, en aquell marc es va celebrar la primera conferència internacional escolta amb assistència de 33 organitzacions escoltes de diferents països, on es va acordar crear una organització internacional, el *Boy-Scouts International Bureau* (BSIB)⁸⁸. Aquell mateix any es creava el secretariat permanent i dos anys després, a París, es constituïa formalment l'organització⁸⁹. L'escoltisme ja aplegava mundialment un milió de persones.

Per a la nova organització internacional escolta, es van establir un secretariat permanent (el Buró)⁹⁰, una Conferència Internacional (òrgan de govern, format per

⁸⁶ No podem obviar que a la dècada dels 20 l'Imperi Britànic tenia una població d'uns cinc-cents milions de persones, prop d'una quarta part de la població mundial, abastant uns 37 milions de km², una quarta part de la superfície terrestre.

⁸⁷ Els *jamborees* escoltes es van iniciar com una adaptació dels jocs olímpics (reestablerts a Londres el 1908), amb competicions tècniques i esportives. Aviat es va veure que aquestes competicions potenciaven les rivalitats nacionals enlloc de la fraternitat universal, pel que es van substituir les competicions per activitats d'expressió artística tals com cants o representacions (el propi Baden-Powell era afeccionat a actuar) i activitats tècniques basades en la cooperació. VAN EFFENTERRE, 1963, 86-87; JEAL, 2001; WOSM, 1985: 5 (resolució 11/26 sobre competicions als *Jamborees*).

⁸⁸ NAGY, 1985: 90-91; JEAL, 2001: 511-512. Ni als arxius de la Scout Association britànica ni als del World Scout Bureau (WOSM) existeix cap document que llisti la totalitat d'associacions fundacionals de l'escoltisme mundial. Les xifres varien segons les fonts, potser perquè no és segur que tots els països que van assistir al *Jamboree* de 1920 conformessin el nou Boy Scouts International Bureau. Nagy (1985: 90) diu que van assistir al *jamboree* «8000 scouts from 21 independent countries and 12 British dependences» (33 en total, doncs). Al mateix temps, però, llista en un annex sense referència els "Founder countries of the World Scout Movement" (NAGY, 1985: 212), que són 30: "Argentina; Austria; Belgium; Brazil; Chile; Czechoslovakia; Denmark; Ecuador; Estonia; Finland; France; Great Britain; Greece; Hungary; Italy; Japan; Latvia; Liberia; Luxembourg; Netherlands; Norway; Peru; Poland; Portugal; Rumania; Sweden; Switzerland; Thailand; United States of America". No cita, per tant, els dominis britànics on hi havia escoltisme, com ara Canadà, Índia, Sud-àfrica, Austràlia o Nova Zelanda.

⁸⁹ Fins la seva modificació el 1977, la Constitució de WOSM tenia el següent preàmbul: «Accredited representatives of National Scout Associations which had adopted and practised the Scout method prior to 1922, assembled in Paris, France, in July 1922 and established the International Scout Conference for the coordination of the Scout Movement throughout the world, together with an Executive Committee and a Secretariat». WOSM, 1973: 3.

⁹⁰ Cal fer notar la confusió de termes pel fet que la nova organització internacional prenia per nom "International Bureau", nom que, al mateix temps, adoptava el secretariat permanent de l'organització.

les associacions nacionals, que tenien sis vots cadascuna) i un Comitè Internacional (òrgan executiu, format per persones electes per la Conferència). Un any abans, el 1919, al Tractat de Versalles s'havia establert que la Societat de Nacions s'estructuraria amb un secretariat, una Assemblea (òrgan de govern, compostat per tots els països membres amb un vot per país) i un Consell (òrgan executiu, format per quatre països com a membres permanents i quatre com a no-permanents).

Des d'un bon inici es va voler mantenir, però, l'esperit de *moviment* emfatitzat pel seu fundador que donava més importància als principis i al mètode que no pas a l'organització. I més en el nivell mundial on, al mateix temps que s'establien uns principis estàndards fora dels quals no es donava reconeixement escolta, es tenia molta cura en evitar la tendència a una organització mundial centralitzadora i controladora. Com remarcava el seu director, «[the BSIB] possesses no executive authority whatever and in no way controls the different Scout Organizations which constitute its members»⁹¹.

El guiatge o escoltisme femení va seguir un camí similar al del *scouting*. El 1919, a iniciativa d'Olave Baden-Powell, *Chief Guide* del guiatge britànic des de 1918 i dona del fundador, es va crear un Consell Internacional per al guiatge, que tot i no tenir estructura legal va convocar la primera Conferència Internacional l'any 1920 a Anglaterra. El 1926, a la quarta Conferència Internacional, es van iniciar les passes per a formalitzar l'organització, i el 1927 es va establir un Buró Internacional (secretariat permanent).

Finalment, a proposta del propi Robert Baden-Powell, la *World Association of Girl Guides and Girl Scouts* (WAGGGS)⁹² es va crear a la cinquena Conferència Internacional de guiatge (Hongria, 1928). Hi assistien delegades de 26 països, i es va configurar amb una estructura organitzativa similar a la de la internacional escolta: un secretariat permanent (el Buró), un Comitè Internacional electe de nou membres (òrgan executiu) i una Conferència Internacional plenària d'associacions nacionals (òrgan de govern). Robert i Olave Baden-Powell van constar com a membres sense vot del comitè internacional. El 1930, Olave Baden-Powell era elegida *World Chief Guide*, un títol paral·lel al del seu marit a l'escoltisme masculí. El 1931 el *Guiding* ja tenia un milió de membres arreu del món⁹³, malgrat que es concentraven essencialment en el món anglosaxó⁹⁴.

Els ideals de la pau i la fraternitat internacional –expressada tradicionalment en el marc escolta com a “world brotherhood”– han estat una constant de l'escoltisme

---

⁹¹ “Report on the Activities of the International Bureau 1920-1922”, document mecanografiat presentat al Comitè Internacional el 1922, p. 1. Arxius del World Scout Bureau (Ginebra).

⁹² A diferència del que va passar a l'escoltisme masculí, en el guiatge no es va donar la confusió de nom entre l'organització internacional i el secretariat permanent. Com indicaré més endavant, l'escoltisme masculí ho va solventar als anys 60, quan va canviar el nom *Boy Scouts International Bureau* pel de *World Organization of the Scout Movement* (WOSM).

⁹³ WAGGGS, 1997. 15.

⁹⁴ En paraules de Robert Baden-Powell el 1928, “Of the forty countries possessing Girl Guides or Girl Scouts only then have over five thousand members, and six of these ten are British. (...) Outside the British Empire and the United States of America, the Movement is still in an embryo state as regards strength”. “Memorandum by the Founder on the Report of the World Conference”, p. 2. Document annex al “Historical Report of the Conference which took place in Hungary, May 1928”. Arxius del World Bureau, WAGGGS.

mundial ja des de la seva fundació. En un escrit oficial de 1922 s'explica que l'organització mundial estava afiliada a l'International Peace Bureau, la més veterana organització internacional en favor de la pau⁹⁵. D'altra banda, el compromís entusiàstic de Baden-Powell amb el projecte de la League of Nations com a mitjà per a una convivència internacional en pau es veu reflectit en diversos pronunciaments. Just després del Jamboree de 1920 on es va acordar la creació de l'organització internacional, Baden-Powell publicava un article a la revista *The Scout* explicant l'estructura i objectius de la League of Nations, lamentant l'absència dels Estats Units però mostrant-se convençut que hi acabarien entrant. Igualment, encoratjava de manera explícita els grups escoltes a col·laborar a promoure la *League of Nations Union*: «probably a local branch exists in your town; if so, you should ask the secretary if you can help him in any way, such as distributing handbills for meetings»⁹⁶.

Segons Sica⁹⁷, en els primers anys de l'escoltisme mundial, Baden-Powell va tendir a transformar-lo en una mena de moviment juvenil de la Societat de Nacions, però es va trobar amb la ferma resistència del Committee of the Council, l'òrgan executiu de la Scout Association britànica, que mantenien que la britànica League of Nations Union era una "organització política". De fet, alguns d'ells fins i tot s'havien oposat a l'organització del Jamboree internacional de 1920. La tensió entre els ideals del moviment i els interessos dels seus *stakeholders* ha estat també una constant en la seva història.

La creació de les organitzacions mundials va comportar l'establiment d'un sistema d'homologació internacional de l'escoltisme, especialment necessari quan, per exemple, el 1923 l'assemblea de la League of Nations va instar els governs a facilitar la mobilitat d'escoltes i guies "d'associacions reconegudes": el govern Austríac va dir que no sabia què significava "associació reconeguda" en el context de la resolució⁹⁸. De fet, a partir de la formalització del moviment, seria un organisme internacional amb funcionament democràtic (el Boy Scouts International Bureau o la World Association of Girl Guides and Girl Scouts) qui acceptaria l'homologació –com a membre– d'una associació com a escolta o guia. L'escoltisme s'havia fet massa gran per a permetre imitacions que empressin la seva "marca" per a finalitats diferents. D'aquesta manera, per exemple, el 1924 el Boy Scouts International Bureau va rebutjar la demanda de reconeixement internacional de l'escoltisme alemany, al·legant atomització associativa i poca claredat en la redacció de la llei, la promesa i la constitució⁹⁹. Segons Jeal, la negativa també era deguda a què, com a mínim en part, «the German [scout] movement was too militaristic, too nationalistic and overly expansionist in the wrong directions since it

⁹⁵ "Report on the Activities of the International Bureau 1920-1922", document mecanografiat presentat al Comitè Internacional el 1922. Arxius del World Scout Bureau (Ginebra): p. 3. L'International Peace Bureau, encara actiu avui, havia estat fundat el 1892 i havia rebut el Premi Nobel de la Pau l'any 1910. El 1924 va moure la seva seu central de Berna a Ginebra per estar més pròxim a la League of Nations i les seves institucions, a les quals donava suport. [<http://www.ipb.org/>].

⁹⁶ *The Scout*, 14 d'agost de 1920. Citat a SICA, 2006: 24.

⁹⁷ SICA, 2006: 21-28.

⁹⁸ Report to the Secretary General: Report of the League representatives to the Third International Scout Conference, Copenhagen, August 1924, p. 10. Document núm. 38.191, arxiu de la Societat de Nacions, Ginebra.

⁹⁹ *Jamboree: The World-wide Scout Journal*, n. 24, October 1926, p. 650: "Mr. Humbert Martin, Director of the International [Boy Scouts] Bureau, presented his report [to the 1926 Conference] as follows".

was attempting to absorb Austrian Scouting»¹⁰⁰. De fet, ni l'escoltisme alemany ni l'escoltisme italià il·legalitzat van ser reconeguts internacionalment fins després de la segona guerra mundial¹⁰¹.

Amb les noves organitzacions internacionals, la "paraula" de Baden-Powell, tot i que mantenia autoritat, va ser progressivament substituïda pels acords democràtics de les conferències internacionals. Tot i així, Baden-Powell seguia mantenint l'autoritat moral, i els seus escrits i discursos, així com les modificacions de les progressives edicions del *Scouting for Boys*, reflecteixen també l'evolució del seu pensament, en especial després de la I Guerra Mundial. Mentre el 1908 afirmava: «You belong to the Great British Empire, one of the greatest empires that has ever existed in the world»¹⁰², el 1921 contràriament advertia dels perills de l'excés d'orgull nacional remarcant que «[t]he world-wide crash of war has roughly shaken us all and make us awake to the newer order of things. No longer is one nation better than another»¹⁰³.

Els acords de les conferències internacionals es poden veure més específicament a través de les "resolucions", posicionaments oficials aprovats per majoria. Justament, a la primera conferència internacional d'escoltisme (París, 1922) la resolució 1/22 va establir que «each nation should have six votes», en referència a les organitzacions membres. Si analitzem altres resolucions aprovades a la conferència de París hi veurem les primeres passes per a marcar uns estàndards comuns. La 11/22, sota el títol "Membership, Voluntary" remarca que la pertinença a l'escoltisme ha de ser voluntària: «it is undesirable that scouting should be made compulsory». I la 12/22 tracta de la necessitat de garantir la unitat del moviment i d'evitar l'atomització d'associacions en un mateix país¹⁰⁴. Des de l'inici, doncs, l'organització mundial apostava perquè hi hagués una sola associació per país, seguint el model britànic, enlloc de generar federacions d'associacions, com va ser el model francès que després van seguir molts països d'arrel llatina¹⁰⁵. D'altra banda, el 1919 l'associació escolta britànica havia establert una escola de formació d'educadors escoltes (*scoutmasters*) a Gilwell Park, prop de Londres. El 1922, amb l'establiment del Boy Scouts International Bureau, aquesta escola de formació va esdevenir el referent internacional per a l'homologació tant de la formació dels educadors escoltes com de la dels formadors d'educadors escoltes arreu del món¹⁰⁶.

---

¹⁰⁰ NAGY, 1985: 102.

¹⁰¹ Vegi's JEAL, 2001: 543-553, sobre les relacions de Baden-Powell i el Boy Scouts International Bureau amb el règim feixista italià i el règim nazi d'Alemanya.

¹⁰² BADEN-POWELL, [1908] 2004: 26.

¹⁰³ «'It is glorious to feel that my country is the greatest on earth; that our soldiers were in war the bravest and ever victorious against all odds; that our women are the most beautiful in the world; as also it is with our country and its scenery and climate; that in art and science, in manufacture and invention, it is the men of our nation who have led the way. And when one looks at the people of other countries, how strange and eccentric they are'. That is the kind of talk that most of us have heard; but to which nationality did the speaker belong? Was he Briton or Italian, German or American, Chinese or Swede ? in truth he may have been any one of them, since people of all countries have been apt to give expression in that way to their patriotic pride. [...] The worldwide crash of war has roughly shaken us all and made us awake to the newer order of things. No longer is one nation better than another». Publicat a *Jamboree*, gener de 1921; citat a SICA, 1984: 156; i SICA, 2006: 19-20.

¹⁰⁴ WOSM, 1985: 1.

¹⁰⁵ Vegi's l'apartat de federacions nacionals del capítol 3.

¹⁰⁶ NAGY, 1985: 83-85; PARSONS, 2004: 55-56.

Enmig de la calma tensa del període d'entreguerres, la doble condició nacional/internacional s'establia com a indubtable. La Conferència Internacional d'Escoltisme, en la seva segona reunió el 1924 a Dinamarca, aprovava la resolució 'Principles of Scouting', que establia el caràcter nacional, internacional i universal del moviment escolta, on també, per respondre a les crítiques de poc religions, a proposta dels representants catòlics¹⁰⁷, explicitava el seu compromís ecumènic¹⁰⁸. En aquesta resolució s'hi troben els dos elements d'identitat que l'escoltisme ha mirat de reforçar durant tota la seva història, així com els seus contrapesos: la identitat nacional contrapesada amb l'internacionalisme, i la identitat creient contrapesada amb l'ecumenisme. L'escoltisme no optava, doncs, per fer un moviment laic¹⁰⁹ i sense identitats nacionals, sinó un moviment compromès amb la dimensió espiritual de la persona i el rol de la religió¹¹⁰ on fos possible el diàleg interreligiós, i on les identitats nacionals fossin la via, i no l'impediment, per a bastir el que avui anomenaríem un model de ciutadania global o cosmopolita.

En poc més de deu anys, per tant, s'havia passat primer d'una proposta formativa a un moviment juvenil britànic, i d'aquest a una organització internacional d'associacions escoltes nacionals, amb voluntat decidida d'evitar tendències nacionalistes excloents entre els seus membres. La pròpia Conferència Internacional de 1924, que va rebutjar el reconeixement de l'escoltisme alemany, s'encarregava de deixar clar que, tot i voler ampliar el nombre de membres de l'organització mundial, «to ensure that the World Movement shall have as its unalterable foundation the recognition of Scout brotherhood, regardless of race, creed or class» s'establia com a condició per al reconeixement «[t]hat there should be no discrimination as to admission to membership of fellow subjects or citizens for any reason of race, creed or politics»¹¹¹. Cal tenir en compte que aquesta condició s'establia sabent que la discriminació per raça, creença o ideologia era practicada per les institucions públiques de molts països on l'escoltisme existia.

És a la segona meitat dels anys vint i als anys trenta quan, de fet, s'assenten les bases estructurals de l'escoltisme mundial com a organització internacional. Tenint en compte l'equilibri entre identitat nacional i pertinença global del moviment escolta, així com la seva tendència a no rebel·lar-se contra l'ordre establert, destaca

¹⁰⁷ Report to the [League of Nations] Secretary General: Report of the League representatives to the Third International Scout Conference, Copenhagen, August 1924, p. 11. Document núm. 38.191, arxiu de la Societat de Nacions, Ginebra.

¹⁰⁸ «The Boy Scouts International Conference declares that the Boy Scout Movement is a movement of national, international and universal character, the object of which is to endow each separate nation and the whole world with a youth which is physically, morally and spiritually strong. It is *national*, in that it aims through national organisations, at endowing every nation with useful and healthy citizens. It is *international* in that it recognises no national barrier in the comradeship of the Scouts. It is *universal* in that it insists upon universal fraternity between all Scouts of every nation, class or creed. The Scout Movement has no tendency to weaken but, on the contrary, to strengthen individual religious belief. The Scout Law requires that a Scout shall truly and sincerely practice his religion, and the policy of the Movement forbids any kind of sectarian propaganda at mixed gatherings». WOSM, 1985: 3 (resolució 14/24, "Principles of Scouting").

¹⁰⁹ Tot i així, com ampliaré més endavant, des de 1911 existia a França una associació d'escoltisme laic, que va ser reconeguda en constituir-se el Boy Scouts International Bureau i que encara avui, junt amb d'altres, manté aquest reconeixement d'associació escolta *laica*.

¹¹⁰ Com manté l'historiador Albert Balcells, tot i que el fons de l'escoltisme de Baden-Powell era religiós, i fins i tot cristià, «l'escoltisme, per a ell, havia de ser independent de les esglésies igual que dels partits». Albert BALCELLS: 'Trajectòria històrica de l'escoltisme'. *Revista de Catalunya*, n. 33 (Sept. 1989): 56.

¹¹¹ WOSM, 1985: 5 (resolució 17/24, "Policy, International Recognition").

que, per exemple, a la Conferència de 1926 molts delegats duguessin missatges de suport i encoratjament dels seus respectius governs, signats pel ministre o secretari d'Estat corresponent: Dinamarca, Finlàndia, França, Regne Unit, Hongria, Irak, Japó, Polònia, Romania, Siam, Espanya i Iugoslàvia¹¹². És important remarcar que aquests anys són els de la gran depressió econòmica iniciada el 1929, que va afectar principalment els Estats Units, Europa i l'Imperi britànic; són també els anys de l'auge dels nacionalismes expansionistes alemany, italià i nipó, i és aleshores quan s'inicia la decadència del colonialisme europeu en general i el desmembrament de l'Imperi britànic en particular¹¹³. En aquest context, l'escoltisme mundial intentava establir regles de funcionament que permetessin generar estabilitat a la nova organització internacional. Per tant, tractava progressivament amb la definició d'organització "nacional", amb els límits del patriotisme, amb l'abast territorial de les associacions o amb el rol a jugar per les minories nacionals i, més endavant, pels col·lectius desplaçats.

L'eclosió dels feixismes i el seu nacionalisme agressiu, però, va ser també una amenaça per a l'estabilitat ideològica del moviment escolta. Els discursos regeneracionistes de Benito Mussolini i d'Adolf Hitler, que als anys 20 van ser rebut amb una certa admiració en molts països occidentals¹¹⁴, coincidien amb part del discurs de l'escoltisme: valors edwardians com el deure, la disciplina i l'autosacrifici, recel davant la industrialització, rebuig al comunisme soviètic, estima al país i a la pròpia cultura, importància de l'exercici físic, apel·lació romàntica als homes fronterers...¹¹⁵ Cal tenir en compte que en aquella etapa, l'escoltisme mundial tot just començava a estructurar-se i en molts països hi havia associacions escoltes "no reconegudes" que interpretaven l'*scouting* com millor els semblava¹¹⁶. És per això que es va establir, com a sistema d'homologació ideològica, l'aprovació per part de l'organització internacional del text de la "lleï" i la "promesa" de cada país, com a forma d'explicitar l'acceptació dels valors compartits, amb obligació de notificar-ne qualsevol canvi. Igualment, s'instava les associacions a protegir legalment els uniformes i signes d'identitat, per a evitar-ne l'ús fraudulent¹¹⁷.

En el cas dels països amb règims totalitaris, però, la situació era més complexa que el simple ús fraudulent de l'estètica escolta. Quan el 1917 es va establir la Unió Soviètica, a Rússia hi havia uns 50.000 escoltes. El 1922 es va prohibir el moviment escolta i es va substituir pel moviment de Joves Pioners, controlat des del partit comunista, en el qual hi van participar antics escoltes pròxims a les idees boltxevics¹¹⁸. Molts d'altres, en canvi es van exiliar i van establir una associació

¹¹² *Jamboree: The World-wide Scout Journal*, n. 24, octubre 1926, p. 650.

¹¹³ Després de les conferències imperials britàniques de 1926 i 1930, el desembre de 1931 el parlament britànic aprovava l'*Statute of Westminster*, establint un estatus d'igualtat entre el Regne Unit i l'autogovern dels dominis britànics de l'Estat Lliure d'Irlanda, el Domini de Canadà, Newfoundland (posteriorment part de Canadà), la Commonwealth d'Austràlia, el Domini de Nova Zelanda, i la Unió de Sud-àfrica. A mida que els fins aleshores dominis van anar ratificant l'*Statute*, es van anar fent efectives les seves independències.

¹¹⁴ Tim Jeal fa notar que Mussolini havia rebut elogis de Churchill, Gandhi i Edison (JEAL, 2001: 543).

¹¹⁵ JEAL, 2001: 549-550.

¹¹⁶ Per exemple, el 1933, quan el règim nazi va prohibir l'escoltisme, a Alemanya hi havia 40 associacions que se'n deien, sense que cap fos membre de l'organització internacional (KROONENBERG, 1998: 16).

¹¹⁷ WOSM, 1985: 3 (res. 12/24 "Protection of Uniform, etc."), 9 (res. 12/31 "Protection of Uniform" i res. 12/33 "Promise and Law, Changes").

¹¹⁸ CHARQUES, 1932: 506.

escolta russa a l'exili, internacionalment reconeguda per WOSM entre 1928 i 1945¹¹⁹. A Itàlia, el 1927 Mussolini va decidir absorbir l'escoltisme dins els *Balilla*, l'organització juvenil feixista. L'associació d'escoltisme obert italiana, nascuda el 1912 i fundadora de l'organització internacional el 1920, estava sota l'alt patronat del Cap d'Estat des del 1915¹²⁰. Igualment, a principis dels anys 30 els nazis van il·legalitzar les associacions d'escoltisme, cap d'elles internacionalment reconeguda, i van absorbir progressivament els seus efectius dins els *Hitler Jugend* (Joventuts Hitlerianes)¹²¹. En definitiva, als països de l'Eix (*Axis*): Itàlia després de 1922, Alemanya després de 1933, i Japó després de 1941, així com a l'Espanya feixista després de 1939, el règim vigent va prohibir l'escoltisme i el va substituir per moviments juvenils oficials de caire adoctrinador, controlats pel règim, que van imitar però l'estètica dels escoltes. El mateix havia succeït a la Unió Soviètica després de 1922 i va succeir als Estats bàltics un cop ocupats i a les repúbliques soviètiques que es van anar constituint, amb l'única excepció de Polònia¹²².

La imitació de l'estètica i activitats escoltes que van fer els règims feixistes i comunistes, en una etapa en què la "marca" escoltisme encara estava en vies de "registre" en la majoria de països, va generar una confusió que encara dura avui sobre un pressupost passat protofeixista del moviment escolta¹²³. Segons Kroonenberg, els nazis van copiar inclòs els uniformes i els fulards identificatius de l'escoltisme, i van fer gestions per tal que els *Hitler Jugend* fossin reconeguts internacionalment com a *el* moviment escolta alemany¹²⁴. Més enllà de l'aparent similitud en l'època, especialment estètica, les dades mostren tot el contrari. No tan sols en tots aquests països l'escoltisme va ser prohibit pels règims corresponents, sinó que també ho va ser en els països ocupats durant la guerra, tot i que en molts d'ells es coneixen casos de resistència organitzada des de l'escoltisme local¹²⁵.

¹¹⁹ NAGY, 1985: 94.

¹²⁰ NAGY, 1985: 102; website del CNGEI: <http://www.cngei.it/ita/open1.htm>

¹²¹ El 1936 la pertinença als *Hitler Jugend* va esdevenir obligatòria. En la seva memòria novelada com a jove escolta alemany que va viure aquell moment, Hans E. Ihle descriu així la situació en què es trobaven aquell mateix any: «The moment will come when you'll have to decide whether or not you want to join one of the branches of the Hitler-Youth organization. But that's not the worst point, as we said before. The worst moment comes when you don't even have that choice anymore; you can't borrow time by pretending to become a Nazi, similar to our German-Jewish citizens. You can't join the Hitler-Youth movement; you became unacceptable to them. Your Scout activities might have forced you to run out of choices. Then all that's left is the concentration camp». IHLE, 1993: 32.

¹²² JEAL, 2001: 543-553; NAGY, 1985: 101-103. Sobre la contraposició entre els moviments juvenils britànics i alemanys en el primer quart de segle, veure GILLIS, 1973; sobre la comparació d'objectius entre l'escoltisme nord-americà i les joventuts hitlerianes als anys 40, veure LEWIN, 1946 i 1947a; sobre la percepció que aleshores es tenia dels moviments juvenils a la Unió Soviètica als anys 20, veure CHARQUES, 1932.

¹²³ Vegi's el debat entre ROSENTHAL, 1986, i JEAL, 2001, sobre la interacció de Robert Baden-Powell amb els *Balilla* i els *Hitler Jugend*. Per a Rosenthal, la relació de Baden-Powell amb aquests moviments mostra la inclinació favorable de Baden-Powell sobre part dels ideals feixista i nazi. Jeal, contràriament, assevera que, d'una banda, Baden-Powell, com molts altres contemporanis seus, es va mostrar comprensiu amb algunes idees de Hitler i Mussolini abans que aquests actuessin violentment, en especial com a reacció contra els comunistes que havien dissolt l'escoltisme a Rússia; i que d'una altra, mantenia contacte amb les organitzacions juvenils alemanya i italiana per a evitar l'aïllacionisme, amb la intenció que s'hi pogués establir escoltisme reconegut en un futur, unes relacions que finalitzen fulminantment a partir de la Nit del Vidres Trencats a Alemanya, l'octubre de 1938 (JEAL, 2001: 544-547).

¹²⁴ KROONENBERG, 1998: 17-18; també NAGY, 1967: 30.

¹²⁵ Hilary ST GEORGE SAUNDERS (1948) recull diversos exemples de resistència escolta en països ocupats com Txecoslovàquia, Polònia, Dinamarca, Noruega, Luxemburg, Holanda, Bèlgica, França, Grècia, Iugoslàvia, Hongria, Filipines i Burma; també mostra la contribució de l'escoltisme en la resistència en captiveri a Xina, Formosa o Tailàndia, i finalment la pròpia resistència a Alemanya, Itàlia o Japó (veure també Jeal, 2001: 573-574). CRUZ OROZCO (2003), en canvi, mostra com a Espanya l'escoltisme

Igualment, la contraposició de l'escoltisme mundial amb uns moviments juvenils que forçaven fins a l'extrem el discurs de la lleialtat nacional i de l'acceptació de l'*estatus quo*, el va obligar a clarificar encara més les ambigüitats que s'havien plantejat en l'etapa d'establiment de l'organització internacional. Nagy explica que Baden-Powell, en la trobada amb Mussolini el 1933, va rebutjar la idea que els Balilla eren una versió millorada de l'escoltisme, argumentant que «the Balilla was an official instead of a *voluntary* organization; that it aimed at partisan nationalism instead of wider *international* good feeling; that it was purely physical, without any *spiritual* balance; and that it developed mass discipline instead of *individual character*»¹²⁶.

En aquesta línia, la Conferència Escolta Internacional de 1937, a l'Haia (Holanda), va modificar oficialment un dels punts de la llei escolta afegint-hi la referència a la fraternitat entre països: «A Scout is a friend to all, and a brother to every other scout, no matter to what *country*, class, or creed the other may belong»¹²⁷. Igualment, va aprovar una resolució molt explícita sobre "Patriotism", aseverant que el comitè internacional

«be requested to do all that it can to ensure that Scouting and Rovering in all countries, while fostering true patriotism, are genuinely kept within the limits of international cooperation and friendship, irrespective of creed and race, as has always been outlined by the Chief Scout. Thus, any steps to the militarization of Scouting or the introduction of political aims, which might cause misunderstanding and thus handicap our work for peace and goodwill among nations and individuals should be entirely avoided in our programs»¹²⁸.

El mateix 1937, 28.000 escoltes s'havien aplegat al 5è Jamboree internacional que s'havia celebrat a Holanda. L'havien precedit Hongria el 1933, amb 25.000 participants; Anglaterra el 1929, amb 50.000 participants; i Dinamarca, amb 4.500 participants. Només havien passat disset anys des del primer Jamboree en el marc del qual es va crear el Boy Scouts International Bureau. El Jamboree internacional havia esdevingut, de fet, la plasmació pràctica del caràcter internacional del moviment: la convivència d'adolescents de tots els països en el marc dels principis de l'escoltisme. El juliol de 1939 es va celebrar a Edimburg la desena conferència internacional d'escoltisme. Poc després esclatava la guerra i tota activitat internacional quedava paral·litzada. A la gran majoria de països que van participar, per activa o per passiva, a la segona guerra mundial, tant en els ocupats, com en els que rebien les agressions, com els que generaven l'agressió, l'escoltisme va jugar un paper de resistència a l'opressió estatal organitzada¹²⁹. La neutralitat, no només a l'escoltisme, agafava una nova dimensió: hi havia uns límits que ja mai més no serien acceptables.

---

espanyol accepta la suspensió d'activitats franquista mentre que l'escoltisme català es rebel·la contra la seva il·legalització i reprèn les activitats clandestinament (veure també BALCELLS i SAMPER, 1993).

¹²⁶ NAGY, 1985: 102.

¹²⁷ La paraula en cursiva, *país*, s'afegia a les ja existents: *classe* i *creença*. NAGY, 1985: 106.

¹²⁸ WOSM, 1985: 15 (resolució 15/37, "Patriotism").

¹²⁹ Vegi's ST GEORGE SAUNDERS, 1948.

L'any 1941 moria Robert Baden-Powell, que el 1937 s'havia retirat de l'escoltisme. Durant els sis anys de conflicte internacional, mentre l'escoltisme era perseguit en els països ocupats, el Boy Scouts International Bureau va restar paral·litzat i les associacions no van tenir cap coordinació externa. La mort del fundador, impulsor i inspirador del moviment escolta, doncs, es donava en un entorn bèl·lic, de crisi social i de moviments massius de població, així com de paràlisi obligada en l'estructura internacional escolta. Tot combinat, apuntava a una desaparició de l'escoltisme, que restava privat de la majoria dels seus quadres adults; o si més no, a una molt important debilitació¹³⁰. Però no va ser així. El novembre de 1945 es va reunir a Londres el Comitè Internacional¹³¹. D'entre els acords que van prendre n'hi ha dos d'importants. Un primer, la data i el lloc per al Jamboree i conferència internacionals, que s'havien d'haver celebrat el 1941: es farien el 1947 a França. I segonament, separar físicament la seu del Boy Scouts International Bureau de la seu de la Scout Association britànica, canvi que es va fer el mateix mes¹³².

Dels 17 països europeus on hi havia escoltisme reconegut, només tres havien esdevingut neutrals. Malgrat això, en el marc de la reconstrucció del moviment internacional, es va constatar que el moviment reneixia amb força: si quan va començar la guerra l'escoltisme comptava amb poc més de 3,3 milions de membres, el cens de 1947 indicava 4,4 milions de membres en 43 països, i això malgrat la desaparició d'onze associacions. La comparativa entre els censos de 1939 i 1947 (en milers) mostren que l'escoltisme es va duplicar a Argentina (de 5 a 10), Dinamarca (de 18 a 36), França (de 94 a 211) o Suècia (de 23 a 51), i es va triplicar a Bèlgica (de 17 a 53), Grècia (de 12 a 41), Holanda (de 36 a 116) o Txecoslovàquia (de 20 a 67), a banda que el d'Índia va passar de 285 a 414 mil, el de Xina de 315 a 570 mil (l'any 1941)¹³³ i el britànic va mantenir els seus 600 mil. Del 4,4 milions totals, però, gairebé la meitat eren de l'organització escolta nord-americana, que havia passat d'un milió dos-cents mil membres el 1939 a dos milions el 1947¹³⁴.

Possiblement, entre altres raons l'èxit als Estats Units era el resultat de l'adaptació que els Boy Scouts of America (BSA) havien fet del model britànic per a esdevenir un exitós producte típic nord-americà¹³⁵. Enllaçant amb la idea primigènica de Baden-Powell abans de crear la Boy Scouts Association britànica, als Estats Units no és l'associació qui fa directament les activitats, sinó entitats de suport (*sponsoring institutions*) interessades en el benestar dels infants, com ara esglésies, escoles, sindicats, associacions de pares, Rotary clubs, bombers voluntaris..., als quals Boy Scouts of America proveeix de tot el que els cal. També va ser l'escoltisme nord-

¹³⁰ NAGY, 1985: 111.

¹³¹ Tres dels seus membres electes no van ser localitzats (NAGY, 1985: 115).

¹³² NAGY, 1985: 116-117.

¹³³ Les dades de Xina el 1941 procedeixen de Boy Scouts of China. Reconegut internacionalment el 1937, l'escoltisme xinès va ser interromput el 1949 quan es va establir la República Popular de Xina, de règim comunista, que el va prohibir. Es va traslladar a Taiwan, on s'havia establert la "capital provisional" de la República de Xina que rebutjava el règim comunista, i allà s'hi va reestablir el 1950 com a "Boy Scouts of China", mantenint-se com a membre fins avui, esdevenint un cas excepcional dins l'organització mundial.

¹³⁴ ST GEORGE SAUNDERS, 1949: 246-7.

¹³⁵ «The paragon of the successful, self-reliant, courageous, and self-made man is a traditional American ideal. It is quite certainly the educational ideal of the Boy Scouts of America». LEWIN, 1947b: 169.

americà el que va introduir la professionalització en la gestió i l'ús de la recerca acadèmica com a eina d'actualització¹³⁶. De fet, l'aproximació pràctica del model escolta nord-americà, orientat a generar competències, es contraposava al model més intel·lectual europeu, que posava l'educació per davant de l'entrenament. L'equilibri entre aquestes dues tendències en l'escoltisme mundial –una més pragmàtica, basada en l'adquisició de competències; i una més pedagògica, basada en la consciència social– es mantindrà fins avui.

L'escenari internacional posterior a la segona guerra mundial era radicalment diferent al que va seguir la guerra de 1914-1918. S'establia una organització internacional, les Nacions Unides, basada en uns principis polítics similars als de la Societat de Nacions¹³⁷, però amb més força moral en el seu missatge després d'haver derrotat els feixismes. Tant els Estats Units com la Unió Soviètica van signar la carta fundacional, junt amb 49 països més. L'estructura de Nacions Unides consta d'una Assemblea General (òrgan de govern) on tots els països membres tenen dret a vot; un secretariat permanent; i un Consell de Seguretat (òrgan executiu), format per cinc membres permanents (els països guanyadors de la guerra: Estats Units, Unió Soviètica, Gran Bretanya, França i Xina) amb dret a veto i deu membres més elegits per l'Assemblea General per a un mandat de dos anys. Crec que és important destacar un canvi conceptual que es produïa amb l'estructura de Nacions Unides: no tots els països eren iguals. L'acceptació de la legitimitat de Nacions Unides anava alhora amb l'acceptació del poder dels països amb més capacitat militar, dins però d'un marc de principis comuns, principis que es van establir amb més força tres anys després, quan l'Assemblea General de Nacions Unides va proclamar la Declaració Universal dels Drets Humans,

«as a common standard of achievement for all peoples and all nations, to the end that every individual and every organ of society, keeping this Declaration constantly in mind, shall strive by teaching and education to promote respect for these rights

¹³⁶ NAGY, 1985: 117, 119 i 142-143. En referència a la recerca, per exemple, ja el desembre de 1936 E.D. Partridge, com a *National Director of Research* de BSA, exposava al *Journal of Educational Sociology* diversos projectes de recerca sobre el grup adolescent, els líders adolescents, la delinqüència juvenil o els interessos dels nois que estava duent a terme BSA (PARTRIDGE, 1936; veure també ABT *et al.*, 1940).

¹³⁷ Vegi's GOODRICH, Leland M. (1947): "From League of Nations to United Nations". *International Organization, Vol. 1, No. 1 (Feb., 1947): 3-21*. El Preàmbul de la Carta fundacional de Nacions Unides, signada el 26 de juny de 1945 a San Francisco (Estats Units), estableix:

«We the Peoples of the United Nations determined
– to save succeeding generations from the scourge of war, which twice in our lifetime has brought untold sorrow to mankind, and

– to reaffirm faith in fundamental human rights, in the dignity and worth of the human person, in the equal rights of men and women and of nations large and small, and

– to establish conditions under which justice and respect for the obligations arising from treaties and other sources of international law can be maintained, and

– to promote social progress and better standards of life in larger freedom, and for these ends,

– to practice tolerance and live together in peace with one another as good neighbours, and

– to unite our strength to maintain international peace and security, and

– to ensure, by the acceptance of principles and the institution of methods, that armed force shall not be used, save in the common interest, and

– to employ international machinery for the promotion of the economic and social advancement of all peoples,

have resolved to combine our efforts to accomplish these aims.

Accordingly, our respective Governments, through representatives assembled in the city of San Francisco, who have exhibited their full powers found to be in good and due form, have agreed to the present Charter of the United Nations and do hereby establish an international organization to be known as the United Nations». *Charter of the United Nations and its Preamble*, Department of Public Information, United Nations: www.un.org/aboutun/charter/

and freedoms and by progressive measures, national and international, to secure their universal and effective recognition and observance, both among the peoples of Member States themselves and among the peoples of territories under their jurisdiction»¹³⁸.

Aquest nou marc també condicionava el que es va anomenar *guerra freda*, basada en la tensió entre els països de sistema capitalista encapçalats pels Estats Units, que liderava la reconstrucció de l'Europa occidental, i els països de règim socialista encapçalats per la Unió Soviètica. El 1945, a la Conferència de Ialta, els vencedors de la guerra van acordar respectar l'*estatus quo* dels països que havien quedat sota una influència o una altra. La divisió al centre d'Europa va ser la més evident, inclosa la d'Alemanya.

En aquest entorn, l'escoltisme es va prohibir no tan sols als països annexionats a la Unió Soviètica, sinó també als altres països de l'òrbita socialista: Polònia, Romania, Hongria i Bulgària i, més endavant, Corea del Nord, Txecoslovàquia, Xina i Cuba¹³⁹. En canvi, el moviment escolta internacional s'ampliava amb noves associacions reconegudes; no només l'Alemanya federal, acceptada el 1950, sinó també moltes de països de fora d'Europa, en gran part pel procés de descolonització. Mentre que el 1922 tan sols 9 de les 31 associacions escoltes no eren europees, l'any 1955 només 18 de les 56 associacions reconegudes eren d'Europa¹⁴⁰.

2.2. La globalització de l'escoltisme mundial

La força de l'escoltisme mundial després de la II Guerra Mundial coincidia amb l'adopció de dues grans iniciatives internacionalistes en línia amb la postura que el moviment escolta havia mantingut des de la seva creació el 1920: la constitució de l'Organització de les Nacions Unides i la proclamació dels Drets Humans obrien una nova era. El principi d'igualtat entre països i el seu dret a la llibertat com a fonament de la pau, que havia estat fonamental en la fundació de l'escoltisme mundial, prenia ara més força, precedint el procés de descolonització. Així, el 1949, la Conferència Internacional d'Escoltisme afirmava en una resolució:

«We rededicate ourselves to the principles of liberty and the freedom of peoples and nations. We believe that the cause of peace and understanding can effectively be served by encouraging the spirit of world brotherhood amongst the youth of the world through Scouting»¹⁴¹

Aquesta concepció fundacional de l'escoltisme mundial com a eina de construcció de la pau torna a prendre força al costat de les noves institucions internacionals, com s'expressa en aquesta altra resolució de 1955:

«The Conference as the central world body of our Movement expresses the conviction that World Scouting in the existing general international atmosphere can play a most

¹³⁸ Preàmbul, *Universal Declaration of Human Rights*: United Nations General Assembly resolution 217 A (III) of 10 December 1948 (<http://www.un.org/Overview/rights.html>).

¹³⁹ NAGY, 1985: 123; cf. KROONENBERG, 1998.

¹⁴⁰ NAGY, 1985: 129; cf. BOY SCOUTS INTERNATIONAL BUREAU, 1954

¹⁴¹ WOSM, 1985: 25 (res. 27/49); la versió francesa diu: «Nous nous mettons de nouveau au service des principes de la liberté et de l'indépendance des peuples et des nations» (p. 26).

important part by preparing good citizens for tomorrow with all the right ideas of a constructive mutual understanding among all nations and towards lasting peace»¹⁴²

De fet, és a la dècada dels 50 quan per primer es fan cop fora d'Europa conferències internacionals (d'escoltisme: Canadà, 1955; Índia, 1959; Mèxic, 1967; de guiatge: Brasil, 1957; Japó, 1966) i Jamborees (Canadà, 1955; Filipines, 1959). D'altra banda, la seu del Boy Scouts International Bureau es va traslladar de Londres a Ottawa (Canadà, 1958) i després, definitivament, a Ginebra (Suïssa, 1968)¹⁴³. Alhora, sense cap procés sistemàtic establert, es van anar creant *regions* i burós regionals: la regió àrab, la d'Europa, la d'Àfrica, la interamericana i la d'Àsia-Pacífic. Igualment, en aquesta època tant el buró com el comitè internacional esdevenen progressivament multiculturals i multirracials: el primer asiàtic membre del Comitè Internacional d'Escoltisme va ser escollit el 1931, el primer àrab el 1951 i el primer africà el 1961¹⁴⁴.

El rol de l'escoltisme en els processos de descolonització i en el *nation-building* va ser també molt important. L'extens estudi de Timothy H. Parsons (2004) sobre el rol del moviment escolta a l'Àfrica colonial britànica, mostra la doble faceta del moviment fora d'Europa: els seus inicis com a eina de control social de la colònia, promoguda i gestionada des de les autoritats colonials, i l'ús que en fan les societats colonitzades primer com a mitjà per a aconseguir més igualtat¹⁴⁵ i per a formar quadres, després com a forma de protesta social, i finalment, en el procés descolonitzador, com a eina pròpia de construcció nacional¹⁴⁶. A la Conferència Internacional d'Escoltisme de 1959, a Nova Delhi, Pandit Nehru, aleshores líder dels països no-alineats, reconeixia en el seu parlament de benvinguda la importància de l'escoltisme i les grans possibilitats que tenia per als països del tercer món¹⁴⁷.

Si bé des dels seus inicis el moviment escolta s'havia internacionalitzat, el seu funcionament i la seva capacitat de planificació distaven molt de respondre a les necessitats d'una organització mundial. La mundialització real requeria una base estratègica sòlida, i la nord-americana Ford Foundation va decidir finançar un estudi per a ajudar el moviment a afrontar aquest repte. Així, el 1965 el Graduate Institute of International Studies de Ginebra rebia directament de la Ford Foundation l'encàrrec de fer un estudi sobre la situació de l'escoltisme mundial. Es va assignar per a la seva elaboració el director de recerca de l'Institut, un hongarès exiliat a Suïssa, i resultat va ser dos anys després l'informe "Report on World Scouting", presentat el 1967¹⁴⁸. Entre altres conclusions, proposava canviar la figura del director del Buró Internacional per la del secretari general, amb més capacitat executiva, càrrec que el Boy Scouts International Bureau va acordar

¹⁴² WOSM, 1985: 39 (res. 18/55)

¹⁴³ WOSM, 1985: 57 (res. 12/67).

¹⁴⁴ NAGY, 1985: 139-140. Cal tenir en compte que l'africà, però, no era de raça negra.

¹⁴⁵ La tesi de Parsons és que els oficials colonials pensaven que el punt 2 de la Llei Escolta: *l'escolta és lleial al rei...*, serviria per a educar els joves africans; mentre que en la pràctica, per als africans el punt 4: *l'escolta és germà de tots els altres escoltes, no importa a quin país, classe o creença pertanyin*, va esdevenir la clau per a rebutjar la discriminació social a què estaven sotmesos (PARSONS, 2004: 5-7); aquest darrer punt enllaça, en efecte, amb el que ja intuïa el propi Baden-Powell en el seu article ja citat al *Journal of the Royal African Society* el 1936 (BADEN-POWELL, 1936). Veure també WALTON, 1937.

¹⁴⁶ PARSONS, 2004: especialment, 4-29, 61-71; també NAGY, 1967: 29-30.

¹⁴⁷ NAGY, 1985: 139.

¹⁴⁸ Aquest informe es cita en aquesta recerca com a NAGY, 1967.

proposar al propi investigador responsable de l'estudi, Laszlo Nagy, que va ser nomenat secretari general el 1968. El punt de partida distava molt de la realitat actual:

«When Laszlo Nagy wrote his famous report on the state of World Scouting, in 1967, the Movement had eight million Scouts - mostly male - in 86 countries; there was no worldwide regional system, two or three executives in Ottawa, no co-ordinated adult training system or common youth programme, a faltering fee system, no contact with the non-Scout world, and no community development projects»¹⁴⁹.

Entre 1969 i 1971, doncs, es va posar en marxa un pla de futur que va professionalitzar seriosament l'estructura permanent, va legalitzar l'organització escolta internacional davant les autoritats suïsses, va crear dins el Buró divisions de relacions externes, comunicació i recerca, i va formar un comitè d'operacions per a la qualitat i el creixement encapçalat per l'aleshores president i cap executiu de la IBM. El 1971, la Conferència Internacional reunida a Japó va acordar incloure el desenvolupament comunitari dins el programa escolta: el 1972 es fa el primer seminari internacional d'aquesta temàtica a Cotonou (avui Benin), i el 1973 el primer seminari internacional sobre medi ambient, a Suècia. En la mateixa època s'exploren noves formes d'escoltisme per adaptar-les a realitats com la de l'Àfrica rural. D'altra banda, també es va acordar que el terme *mundial* substituís el de *internacional*: a la conferència escolta internacional de 1973 (Kenya), el nom *Boy-Scouts International Bureau* es va substituir pel de *World Organization of the Scout Movement* (WOSM)¹⁵⁰, en el marc d'una àmplia reforma de la constitució, i a la de 1977 es van reformular els principis fonamentals en el text constitucional¹⁵¹. Aquell mateix any moria Olave Baden-Powell.

D'entre els canvis importants de la Constitució de WOSM el 1977 hi havia una nova definició que deixava de banda els termes *boy* i *adolescent* i mantenia tan sols *young people*, amb l'excusa que ja agrupava els altres dos conceptes, però clarament obrint la porta a la progressiva entrada de noies en molts països¹⁵². Progressivament, en diversos països associacions membres de WOSM i associacions membres de WAGGGS es van unificar o fusionar creant-ne de noves amb la doble pertinença. És el que tècnicament des de mitjans dels 90 WOSM i WAGGGS han anomenat "Scout and Guide National Organization" (SAGNO)¹⁵³.

Malgrat la vitalitat del moviment, es va produir una baixada d'efectius als països industrialitzats. Segons Nagy, secretari general de WOSM en aquell moment, les raons del descens eren, entre d'altres, «inadequate leadership, failure to adapt programmes to modern requirements, a sombre economic climate, a drop in the

¹⁴⁹ "Address of Dr. Jacques Moreillon, former Secretary General of WOSM, to Dr. Eduardo Missoni, WOSM Secretary General". Circular 4/2004, World Scout Bureau: 31 de març de 2004.

¹⁵⁰ De la mateixa manera, la conferència, el comitè i el buró passaven a anomenar-se *mundials* enlloc de *internacionals*.

¹⁵¹ WOSM, 1985: 73 (res. 1/73), 93 (res. 20/77). NAGY, 1985: 150, 153, 158, 162.

¹⁵² Com diu el document que explica els canvis, «Further development, both as regards the specification of the age and the sex of the young people, was a matter which should be left to each National Scout Association». "Document 2: 'The Purpose, Principles and Method of the Scout Movement'. Proposed revision of present Chapter II of the World Constitution. 26th World Scout Conference" (Montreal, Canada, 1977: document aprovat). WOSM, Ginebra, 1977: pp. 12-13.

¹⁵³ "Document 10: 'Policy Concerning Scout and Guide National Organizations (SAGNOs)' 35th World Scout Conference" (Durban, South Africa, 1999: document aprovat). WOSM, Ginebra, 1999.

birth rate, dissident factions». La baixada de cens a Europa i als Estats Units però es va veure compensada per un increment espectacular en el cens als països en vies de desenvolupament. L'any 1968, tres quartes parts del cens mundial corresponia a països industrialitzats, i més de la meitat del total era de països anglo-saxons. A mitjans dels anys 70, en canvi, els països industrialitzats esdevenien una minoria mentre que Àsia sola ja representava la meitat de la població escolta mundial. Òbviament, aquesta transformació va tenir repercussions en el contingut dels programes educatius¹⁵⁴.

En aquest marc, el progressiu guany de prestigi internacional va dur a què el 1981 la UNESCO atorgués a la WOSM el primer *Prize for Peace Education*. D'altra banda, a la dècada dels 80 l'entrada de microestats com a membres va generar un interessant debat sobre els estats com a subjectes de l'organització mundial, que va culminar amb l'acord que, si bé com a Nacions Unides, els drets no dependrien de la mida, sí que es va matisar en alguns casos respecte el dret a vot¹⁵⁵.

L'establiment de Nacions Unides el 1945 havia tingut una característica important: la participació d'organitzacions no governamentals en el propi procés deliberatiu previ al seu establiment. El terme va acabar constant en la pròpia Carta de Nacions Unides, quan estableix que «[t]he Economic and Social Council may make suitable arrangements for consultation with non-governmental organizations which are concerned with matters within its competence»¹⁵⁶. L'escoltisme mundial ha tingut un rol actiu en aquest àmbit des dels seus inicis, donat que WOSM i WAGGGS són membres del Consell Econòmic i Social de Nacions Unides des que es va crear el 1947. La progressiva incidència d'aquestes *organitzacions no governamentals* en l'agenda internacional en àmbits tals com els drets civils, el medi ambient, la cooperació al desenvolupament o la pau, va fer també que anessin prenent una major implicació política en matèries de decisió supraestatal que afectaven, però, les polítiques estatals. I això també va significar accés de persones que no representaven governs estatals en debats internacionals. Per exemple, el New York Times recollia el 1972 que, en el marc de la Conferència de Nacions Unides sobre el Mitjà Humà que es celebrava a Estocolm, el representant del Boy Scouts International Bureau, en nom de la seva organització, de WAGGGS i de nou organitzacions més, va fer una crida a acabar amb «the deliberate destruction of the environment by warfare», i va fer notar que «the United States Government disgraceful war of ecocide in Indochina and similar wars in other parts of the world should have been dealt with by this conference»¹⁵⁷.

---

¹⁵⁴ NAGY, 1985: 163.

¹⁵⁵ Una interessant lectura valorativa del procés l'explica Nagy: «If the Movement had committed the same error as the international organizations by giving an unrestricted vote to the "mini-states", a situation could have arisen in the future when a majority of two-thirds of the member states could have voted any kind of modification to the Scout Constitution, thus changing its objectives, spirit and nature, while still only representing less than 5% of registered and paid-up members. Theoretically, it would also be possible for the Conference to elect – as always by secret vote as required by the Constitution – a World Committee of 12 members originating from member Associations whose numbers represent no more than 0.1% of the total Scout population. It was therefore decided to grant all the privileges to these small states, which sometimes only had one Troop, but not to give them voting rights» (NAGY, 1985: 172).

¹⁵⁶ Carta de Nacions Unides, Capítol X, article 71. <http://www.un.org/aboutun/charter/>

¹⁵⁷ *The New York Times*, 13 de juny de 1972; citat a BJÖRK, 1996: 17.

L'any 1982 s'havia celebrat el 75è aniversari de la fundació de l'escoltisme, incidint en la seva estratègia de presència social i creixement numèric, i ja el 1988 WOSM nomenava secretari general Jacques Moreillon, que fins aleshores havia estat director general de Creu Roja Internacional. El mateix any, la Conferència Escolta Mundial havia aprovat el projecte *Towards a Strategy for Scouting*, la creació d'un pla estratègic per a la següent dècada destinat a actualitzar i a fer créixer el moviment a nivell internacional i també a cada país. Però el panorama internacional estava a punt de fer un canvi important. El 1985 Mikhail Gorbachev era elegit secretari general del Partit Comunista de la Unió Soviètica, i quatre anys després queia el mur de Berlín i s'iniciava el ràpid desmembrament tant de la pròpia Unió Soviètica com dels règims comunistes als seus països d'influència. L'estructuració del món en dos blocs desapareixia de sobte.

Als països de règim comunista, l'escoltisme havia estat considerat una eina del sistema capitalista "per a enganyar, oprimir i explotar els joves", i en base a això havia estat prohibit i perseguit¹⁵⁸. Amb el nou marc, però, desapareguda la prohibició, la renascuda de l'escoltisme en aquests països va ser sorprenent, sobretot tenint en compte que feia quaranta anys que estava prohibit: Rússia, Txecoslovàquia, Polònia, Hongria, Iugoslàvia (i els països en què es va desmembrar), Ucraïna, Armènia¹⁵⁹, Albània, Estònia o Lituània van crear en molt poc temps associacions escoltes que van ser internacionalment reconegudes ràpidament¹⁶⁰. El renaixement de l'escoltisme a l'Europa de l'Est es va donar per sorpresa en un entorn en què, per primer cop des que WOSM era obert a les noies, hi havia un potencial nou de creixement territorial ràpid. De fet, en pocs anys vint-i-tres nous països¹⁶¹ van incorporar-se a l'escoltisme mundial: a WOSM; a WAGGGS o als dos alhora. Aquest procés va generar una competència entre ambdues organitzacions mundials per al reconeixement de les noves associacions, fins al punt que el 1993 WOSM obria una delegació a Crimea, per a gestionar l'entrada de noves associacions, i el 1997 creava la regió "Euroasiàtica", comprnent els països de l'antiga Unió Soviètica, que en el cas de WAGGGS resten dins la regió Europa.

De fet, la dècada dels 90 s'ha caracteritzat per una actualització estratègica de les dues organitzacions mundials i també per l'intent de fusionar-les promogut des de gran part de les associacions europees, majoritàriament membres d'ambdues organitzacions¹⁶², i la corresponent reacció contrària. Una part d'aquest procés és la creació d'una regió conjunta escolta i guia a Europa el 1995, amb un sol comitè i un sol buró, que es va estroncar però tres anys després per la fragilitat dels fonaments amb què s'impulsava l'intent d'unificació. L'altra és l'acord del Comitè Mundial de

¹⁵⁸ KROONENBERG, 1998: 65, 99-100.

¹⁵⁹ A la Conferència Internacional d'Escoltisme de 1929 es van fer dues excepcions en acceptar nous membres: l'associació escolta de Rússia i la d'Armènia, les dues formades per exiliats residents a França (NAGY, 1985: 94). Així com la russa va desaparèixer en pocs anys, l'associació armènia a l'exili va seguir reconeguda fins que als anys 90 la Conferència Mundial va reconèixer novament Armènia com a país membre de ple dret.

¹⁶⁰ Els dos estudis detallats de l'holandès Piet Kroonenberg aporten nombroses dades sobre els processos en tots aquests països: Vegi's KROONENBERG, 1998: 72, 101, 161-162, 236-238, 306-307, 354-358, 385-387, 389- 414; KROONENBERG, 2004: 25-28; 46-50; 72-77;

¹⁶¹ Els països són Albània, Armènia, Azerbaidjan, Belarús, Bòsnia-Herzegovina, Bulgària, Croàcia, Eslovàquia, Eslovènia, Estònia, Geòrgia, Hongria, Letònia, Lituània, Macedònia, Moldàvia, Polònia, Romania, Rússia, Sèrbia i Montenegro, Tadjikistan, República Txeca, Ucraïna,

¹⁶² Les Scout and Guide National Organizations (SAGNOs) abans esmentades.

WOSM el 1997 de no reconèixer cap nova SAGNO, entenent com a tal una associació on les noies paguen quotes a WAGGGS i els nois a WOSM, seguit per un acord del Comitè Mundial de WAGGGS el 1998 de no reconèixer cap nova associació que tingui nois entre els seus membres. L'objectiu era delimitar el perfil de les dues organitzacions i evitar la competència. Aquests posicionaments estratègics van culminar amb l'explicitació del Comitè Mundial de WAGGGS el 1999 de la possibilitat de fusió amb WOSM, que la seva pròpia Conferència Mundial va rebutjar el 2002 reforçant la seva identitat separada com a organització essencialment femenina. Tot i així, des de 2001 s'ha establert un òrgan d'enllaç (*WAGGGS/WOSM Consultative Committee*) entre els comitès mundials d'ambdues organitzacions, que estudia vies possibles de col·laboració.

La prudència en el posicionament públic internacional d'ambdues organitzacions mundials va donar pas el 1997 a una nova fórmula més pròxima a l'*advocacy*: l'Aliança de CEO (*Chief Executive Officers*) de quatre grans organitzacions juvenils: WOSM, WAGGGS, YMCA i YWCA¹⁶³, de Creu Roja¹⁶⁴ com a gran moviment humanitari amb una forta tasca cap als joves, i de la International Award Association que és un programa juvenil a nivell mundial, als quals el 2000 es va afegir el CEO de la International Youth Foundation, la més gran fundació internacional centrada en els joves. Aquesta aliança, de fet, va servir d'altaveu dels plantejaments de l'escoltisme mundial sobre polítiques a llarg termini a escala planetària, feta però com a "declaració" dels seus responsables tècnics, i no com a acord de la conferència o el comitè mundial. La primera declaració d'aquesta Aliança (1997) va ser per a donar a conèixer el concepte d'educació no formal ja definit per la UNESCO i demanar que les polítiques educatives governamentals anessin més enllà de l'escola; la segona (1999) per a demanar que es promoguessin polítiques nacionals de joventut a llarg termini; la tercera (2001) per a promoure el rol de les noies per a una societat amb igualtat d'oportunitats; la quarta (2003) per a promoure una iniciativa per a tota l'Àfrica per a lluitar contra la SIDA, que s'ha implementat des d'aleshores; i la cinquena (2005) sobre la participació de la gent jove en els processos de presa de decisió¹⁶⁵. Aquests documents signifiquen una presa de postura molt més compromesa en el posicionament públic de l'escoltisme mundial en temàtiques que afecten les polítiques dels governs, adoptant un rol de *advocacy group*.

Tot i que la presència de dones a WOSM encara és residual¹⁶⁶, la política decidida d'avançar cap a la igualtat de gènere va dur l'any 2002 a escollir per primer cop una persona de gènere femení presidenta del Comitè Mundial d'Escoltisme, que també va ser la primera persona de raça negra: la senegalesa Marie-Louise Correa. A nivell numèric, als països asiàtics una experiència creixent està sent la vinculació de l'escoltisme amb l'escola com a activitats extraescolars voluntàries però

¹⁶³ YMCA: World Alliance of Young Men's Christian Associations; YWCA: World Young Women's Christian Association.

¹⁶⁴ The International Federation of Red Cross and Red Crescent Societies.

¹⁶⁵ Alliance of Youth CEOs, 1997, 1999, 2001, 2003, 2005.

¹⁶⁶ Un estudi comparatiu de 1998 mostra que les noies a WOSM representaven un 4,1% del total, tot i ser des dels anys 70 obert als dos gèneres, mentre que la presència "excepcional" de nois membres de WAGGGS era el 0,16% del total. "Fact-finding Study (WOSM/WAGGGS)", document presentat per John Beresford, president del Comitè de Constitucions de WOSM, al World Scout Committee, 7 d'octubre de 2000: p. 11.

reconegudes, el que ha generat un creixement espectacular. Un cas excepcional és Indonèsia, que mitjançant la vinculació amb l'escola pública ha arribat (2003) als 8,9 milions de membres, gairebé un 30% del total mundial de WOSM.

3. L'EDUCACIÓ EN LA CIUTADANIA A L'ESCOLTISME MUNDIAL

Al capítol anterior he desenvolupat els fonaments del concepte de ciutadania, dins del qual el de ciutadania activa; les raons que justifiquen la necessitat que les persones tinguin uns certs valors cívics i, en conseqüència, que siguin educats en la ciutadania; i el diàleg nacional-global referit a la idea de ciutadania, que ha obert les portes al concepte de *ciutadania global*. En aquesta secció voldria fer algunes consideracions respecte de l'educació en la ciutadania a l'escoltisme mundial, en especial pel que fa a dues qüestions: Una primera, els pressupòsits que es troben en la base del concepte de 'ciutadania' a l'escoltisme, tant quan es va fundar a Anglaterra el 1907 com quan es va formalitzar a nivell mundial el 1920. I en segon lloc, la tensió que es dona en el model de la ciutadania que promou l'escoltisme entre valors perpetuadors de la realitat social i valors transformadors.

3.1. Els pressupòsits de la 'ciutadania' en l'escoltisme

L'escoltisme és un moviment educatiu que té com a objectiu la formació d'infants i joves com a individus i com a ciutadans i ciutadanes responsables de les seves comunitats local, nacional i mundial, i que es sustenta en l'acció voluntària dels seus educadors i responsables en agrupaments escoltes a nivell local agrupats en associacions nacionals. Aquest objectiu d'educació en la ciutadania és present ininterrompudament des de la formalització de l'escoltisme mundial el 1920, i alberga totes les controvèrsies que els propis conceptes occidentals d'educació i 'ciutadania', així com l'eix local-nacional-global, han tingut en l'era moderna. El llibre fundacional de l'escoltisme com a moviment, *Scouting for Boys*, ja contenia el concepte d'educació en la ciutadania en el seu subtítol: *A Handbook for Instruction in Good Citizenship*. Com he exposat, hi ha molts treballs acadèmics sobre els deu primers anys de l'escoltisme britànic i, en especial, sobre la figura i les intencions del seu fundador, Robert Baden-Powell. Però més enllà de l'hermenèutica del personatge, és necessari conèixer les assumpcions de partida d'aquell concepte de ciutadania, tenint en compte l'Anglaterra d'inicis del segle XX.

Abans que res, cal tenir en compte que l'escoltisme apareix en un moment d'eclosió del nacionalisme. Com explica MacKenzie (1986: 3), a finals del segle XIX, «in the emergence of the new nationalisms, 'state, nation, and society' converged, and the elite which promoted this convergence created new rituals, a whole range of invented traditions and cults through which it could be communicated to the public»¹⁶⁷. L'escoltisme britànic, però també el de la majoria de països que el van impulsar al llarg del primer quart de segle XX, és clarament una eina d'aquesta "convergència". Addicionalment, hi ha tres altres fets sociològics que reforcen el

---

¹⁶⁷ A això afegeix que, en el cas britànic, «the nationalist convergence took a distinctively imperial form in defence of real and imagined colonial interests» (MACKENZIE, 1986: 3).

naixement de l'escoltisme: l'aparició de la joventut com a etapa diferenciada; l'extensió del concepte d'oci o temps lliure; i l'enaltiment del camp i la natura en contraposició a la vida a la ciutat industrial. A això, s'hi sumen tres assumpcions de la societat victoriana que el condicionen: la teoria del progrés de les civilitzacions, el moralisme religiós secularitzat i la tradició democràtica. Primerament, a l'Anglaterra d'inicis de segle hi havia una acceptació general de la teoria del progrés¹⁶⁸, segons la qual hi ha comunitats més avançades que les altres, tant entre països i civilitzacions com dins d'un mateix país –respecte les classes socials–. Aquesta teoria va fonamentar ideològicament l'imperialisme britànic: la missió de contribuir a civilitzar el món, i es percep en els primers escrits de l'escoltisme anglès. En segon lloc, hi havia un fort moralisme religiós, malgrat que, a diferència dels països catòlics, no estava dictat des de cap poder religiós –com és el Vaticà–, donat que a Anglaterra el monarca és el màxim cap de l'Església anglicana. I finalment, hi havia la llarga tradició del parlamentarisme democràtic britànic, en què la legitimitat de la monarquia prové de la lleialtat a les institucions i del bon govern, on la pràctica democràtica precedeix el propi sistema de partits, i on el govern està sotmès al rendiment de comptes davant la ciutadania.

Tots aquests elements es troben en la base de la proposta metodològica feta per Baden-Powell a *Scouting for Boys* el 1908 i en la seva idea de "good citizenship", i més específicament dins el tàndem de "lleï" i "promesa" escoltes¹⁶⁹ que, com desenvoluparé més detalladament en els capítol 3, va esdevenir el referent dels principis del moviment escolta que s'havien d'acceptar voluntàriament per a ser-ne membre, en tant que codi de valors compartit i voluntàriament acceptat. Com indica Nagy (1967), doncs, la contextualització britànica esdevé essencial per entendre les referències a la lleialtat, al *Rei* i a *Déu*, en una societat que tot i el pes moralitzant de l'era edwardiana –i, abans, la victoriana– tenia uns fonaments clarament liberals¹⁷⁰. Així, la creació de la Boy Scouts Association britànica el 1909 va esdevenir un referent per a la immediata imitació del model a diversos països del món: una associació sota la protecció del rei com a *patron*, i que comptava amb la cooperació tant de l'Església com de les institucions públiques, escola i exèrcit inclosos.

¹⁶⁸ Hi ha cinc premisses que fonamenten la teoria del progrés: 1- la creença en el valor del passat; 2- la convicció que la civilització occidental és noble i àdhuc superior a les altres; 3- l'acceptació del valor del creixement econòmic i tecnològic; 4- la fe en la raó i en el coneixement científic i acadèmic que se'n deriva; i 5- la creença en la importància intrínscia, la vàlua inefable de la vida a la terra. NISBET, Robert A. (1998): *History of the idea of progress*. New Brunswick NJ: Transaction Publishers, 317.

¹⁶⁹ El text de 1908 sobre la "scout oath" diu: «Before he becomes a scout a boy must take the scout's oath, thus: 'On my honour I promise that: 1. I will do my duty to God and the King. 2. I will do my best to help others, whatever it costs me. 3. I know the scout law, and will obey it'». (BADEN-POWELL, [1908] 2004: 36). El de la "scout law" és: «1. A Scout's honour is to be trusted. 2. A Scout is loyal to the King, and to his officers, and to his country, and to his employers. 3. A Scout's duty is to be useful and to help others. 4. A Scout is a friend to all and a brother to every other Scout, no matter to what social class the other belongs. 5. A Scout is courteous. 6. A Scout is a friend to animals. 7. A Scout obeys orders of his patrol leader or scout master without question. 8. A Scout smiles and sings under all circumstances. 9. A Scout is thrifty». (BADEN-POWELL, [1908] 2004: 44-46). Aquests dos textos van tenir diverses modificacions en les edicions posteriors fins a finals dels anys 30, eliminant referències excessivament nacionalistes (SICA, 2006: 16). Vegi's apartat 1 d'aquest capítol.

¹⁷⁰ «If the service which was required of the boys was for God, it was for the God of a multi-confessional and tolerant society; if loyalty to the King was asked for, it was faithfulness to a monarch who reigned rather than governed». NAGY, 1967: 17.

Robert Baden-Powell, el fundador de l'escoltisme, no era un teòric: en els seus escrits inicials s'hi troben molts tòpics que contradiuen la línia que pocs anys després va prendre. En efecte, l'evolució ideològica i d'objectius de Baden-Powell entre 1908, quan escriu *Scouting for Boys*, i 1920, quan es funda el Boy Scouts International Bureau, va ser molt gran, i va condicionar plenament la idea de ciutadania de l'escoltisme mundial, dotant-la d'una visió republicana cívica, amb un fort component liberal, i combinant un patriotisme de conviccions cosmopolites amb el compromís amb la pau mundial. Aquesta evolució ideològica es pot classificar en quatre blocs:

- a) la vinculació amb el discurs de l'educació activa;
- b) l'èmfasi en l'obertura i en el criteri propi;
- c) la vocació internacional;
- d) el compromís amb la pau.

(a) Pel que fa a la vinculació amb les experiències de l'educació activa, les referències creuades entre Baden-Powell i Maria Montessori mostren tant com el primer va enllaçar la pràctica de l'escoltisme amb la proposta de pedagogia activa de Montessori, com el reconeixement de la segona de la important funció educativa de la metodologia escolta¹⁷¹. En contraposició a l'aparent imatge de l'escoltisme com a instrucció, són importants les similituds (WONESCH, 1999) entre els objectius i mètode de l'escoltisme de Baden-Powell i de la pedagogia activa de Maria Montessori: la importància del rol de l'educador, la formació del caràcter mitjançant l'auto-educació, l'assumpció de responsabilitats de l'infant com a eina educativa, el respecte per la natura vinculada a la idea de creació transcendent, implicació social, tolerància, comprensió i predisposició a ajudar, tant a nivell individual com en tant que moviment global.

(b) En segon lloc, i molt vinculat a l'empelt amb els corrents de pedagogia activa, es troba el progressiu èmfasi de Baden-Powell en la necessitat que els adolescents es formin un criteri propi, en contraposició a l'obediència cega. Explícitament, l'escoltisme mundial va fer èmfasi que la seva funció no era instruir a les masses, com feia l'exèrcit, sinó formar el caràcter de l'individu¹⁷², un tema

¹⁷¹ JEAL, 2001: 413-414; WONESCH, 1999.

¹⁷² «The aim of Scouting training is to improve the standard of our future citizenship, especially in Character and Health; to replace Self with Service, to make the lads individually efficient, morally and physically, with the object of using that efficiency for service for their fellow-men» (BADEN-POWELL, [1919] 1949: 33-34). Un dels majors crítics de Baden-Powell, Michael Rosenthal (1984), conclou de l'anàlisi de la llei i la promesa escoltes de la primera edició (1908) de *Scouting for Boys* que l'objectiu no era el desenvolupament de l'individu, «except as that development is seen as a product of absolute submission to all officially endorsed forms of authority». En contraposició, només cal llegir l'article de Baden-Powell el 1912 a la *Headquarters Gazette* de l'associació escolta britànica, 'The Other Fellow's Point of View', per veure com posava la necessitat de tenir criteri propi per sobre de l'acceptació del discurs oficial polític o religiós: «[. . .] Justice and fair play do not always form part of our school curriculum. If our lads were trained as a regular habit to see the other fellow's point of view before passing their own judgement on a dispute, what a difference it would at once make in their manliness of character! ... Such lads would not be carried away, as is at present too commonly the case, by the first orator who catches their ear on any subject, but they would also go and hear what the other side has to say about it, and would then think out the question and make up their own minds as men for themselves. ... And so it is in almost every problem of life; individual power of judgement is essential, whether in choice of politics, religion, profession, or sport, and half our failures and three-quarters of our only partial successes among our sons is due to the want of it. We want our men to be men, not sheep». BADEN-POWELL, 1912: 162.

que reprendré al capítol 5. Així doncs, l'apoliticisme de la proposta escolta significava la independència, i no l'absència, de criteri sobre la vida pública.

(c) Tercerament, la vocació internacional apareix en paral·lel a l'extensió territorial escolta dins l'Imperi britànic. Si bé Parsons (2004) ja ha mostrat com la creació de delegacions escoltes als dominis britànics va tenir, inicialment, l'objectiu de mantenir la lleialtat a l'Imperi, aquesta mateixa extensió es va donar en molts altres països que ja abans de 1912 van crear associacions imitant el model de l'escoltisme britànic inicial: de Xile a Dinamarca, dels Estats Units a Rússia, de Brasil a França, d'Holanda i Txecoslovàquia a Malàisia i Singapur¹⁷³. Segons Sica (2006: 17), és aquesta eclosió internacional del projecte escolta, junt amb l'impacte de la I Guerra Mundial, el que provoca la "conversió internacionalista" de Baden-Powell. El resultat va ser l'eliminació de la idea de superioritat cultural o nacional, i l'explicitació que la lleialtat al propi país era indissociable de la fraternitat entre països i que, per tant, no podia haver-hi discriminació no tan sols per qüestió de classe, com ja deia el 1908, sinó tampoc per qüestió de raça o d'origen.

(d) El quart i darrer dels blocs de la transformació ideològica i d'objectius de l'escoltisme en la seva fase inicial és el compromís amb la pau. No hi ha ni un sol document, ni una sola referència en l'escoltisme mundial des de la seva formalització, el 1920, que plantegi el més mínim dubte que la pau és l'objectiu principal a assolir a través de l'educació conjunta de joves de diversos països: la idea de fraternitat universal escolta. L'impacte de la I Guerra Mundial, en efecte, va ser decisiu en aquest posicionament, però també ho és la dimensió internacional no formalitzada que havia agafat l'escoltisme abans de 1920. Així, el compromís explícit i militant de Baden-Powell amb el projecte internacionalista de la *League of Nations*, amb l'oposició de quadres conservadors que formaven el *Committee of the Council* de l'associació escolta britànica¹⁷⁴, és, possiblement, el primer gran precedent del xoc que es dona entre dos interessos a voltes contraposats que conviuen en l'escoltisme: els interessos del patriotisme –que no sempre va recollir el caràcter liberal-democràtic britànic inicial en la seva adaptació en altres països; i els interessos del cosmopolitisme –en què es fonamenta la proposta d'escoltisme mundial de 1920. De fet, el nacionalisme cultural característic de l'escoltisme britànic¹⁷⁵ ja es trobava en la base de la proposta escolta als respectius països abans que s'estructurés l'escoltisme mundial. Per tant, el fet que a molts països es creessin associacions escoltes seguint el model inicial britànic força abans de 1920 va generar la paradoxa que ambdues visions, al llarg dels anys, hagin tingut textos de Baden-Powell com a referència. És per això que al llarg de la tesi faré èmfasi en la importància de tenir en compte els posicionaments i pràctiques de les

¹⁷³ WOSM, 1990.

¹⁷⁴ «In the 1920's the Committee included such members as the Earl of Meath, head of the Duty and Discipline movement and founder of the Empire Day; the Earl was determined to oppose any internationalist leanings within the Movement that went beyond some harmless phraseology. In the beginning this conservative faction even criticised the idea of a world Jamboree. (...) In particular, they opposed ties with the British League of Nations Union, on the grounds that it was a 'political organisation'». SICA, 2006: 24-25.

¹⁷⁵ «Scouting emphasized physical fitness and practical skills with a sense of national history, tradition, and British identity, aiming to aid British imperial goals by strengthening the ideological commitment of its young people». HEATHORN and GREENSPOON, 2006: 92; *vegi's també* PRYKE, 1998.

organitzacions mundials a partir de la seva creació el 1920, que no contenen les contradiccions que sí que es podrien trobar en alguns casos particulars.

3.2. Valors perpetuadors vs. valors transformadors

L'escoltisme britànic formalitzat el 1909 amb la Boy Scouts Association assumia els valors continguts al *Scouting for Boys* que tenien com a objectiu la "good citizenship", el que significava essencialment un comportament actiu i socialment acceptat, basat en la "bona acció" –l'escolta és actiu fent el bé, no passiu sent bo¹⁷⁶. Si prenem, per exemple, la referència que hi ha al llibre comprensiva amb la idea socialista que no hi hagi ni milionaris ni gent en la misèria, podem veure que al mateix temps es contrapesa amb el recel liberal a què el socialisme pogués fer de la vida una mena d'esclavitud per a tothom¹⁷⁷. Així, conclou mostrant una certa prudència apreciada pels defensors de l'ordre establert: «It is easy to pull down; the difficulty is to do so without damage to the country. We ought to begin by building up on a sounder foundation before destroying the old»¹⁷⁸. Els quatre grans canvis abans indicats en els plantejaments de Baden-Powell abans de 1920 – educació activa, criteri propi, internacionalisme, pau– van generar, a la pràctica, uns referents de millora de la societat que van molt més enllà de la bona obra. La idea que cap país, raça, cultura o religió és superior a cap altra¹⁷⁹, junt amb l'adhesió als ideals de la *League of Nations*, no deixaven lloc a la neutralitat davant el nacionalisme expansionista, la discriminació racial o el fanatisme religiós. En aquest sentit, el rol de les dues organitzacions internacionals va ser fonamental per a evitar que aquestes tendències, presents en molts països en diversos moments de la seva història contemporània, passessin a formar part també de l'associació escolta o guia corresponent.

Gran part de la trentena de països que es van trobar el 1920 a Londres i que van acordar la creació del Boy Scouts International Bureau havien gaudit, a imitació de l'associació britànica, del suport explícit de les màximes institucions de l'Estat, combinant l'apoliticisme amb la lleialtat institucional. Igual que el rei Edward VII va esdevenir el *patron* de la Boy Scouts Association britànica, la presidència d'honor va raure en el cap d'Estat a molts països: en la corona als països escandinaus, a Holanda o a Espanya; a la presidència de la República a Itàlia o als Estats Units; i als governadors de l'Imperi a les colònies britàniques. Aquest model s'ha mantingut fins avui, com recull el document de WOSM sobre *Governance*: «notwithstanding the independence of the National Scout Organisations, in many cases national authorities play a relevant role in Scouting, and the Head of State is often

---

¹⁷⁶ Al seu influent *Aids to Scoutmastership*, dirigit als educadors, Baden-Powell ([1919] 1949: 88) ho explicita així: «A Scout is active in doing good, not passive in being good». La referència a la ciutadania també és explícita: «Citizenship has been defined briefly as "active loyalty to the community". In a free country it is easy, and not unusual, to consider oneself a good citizen by being a law-abiding man, doing your work and expressing your choice in politics, sports, or activities, "leaving it to George" to worry about the nation's welfare. This is passive citizenship. But *passive* citizenship is not enough to uphold in the world the virtues of freedom, justice and honour. Only *active* citizenship will do». (BADEN-POWELL, [1919] 1949: 34)

¹⁷⁷ JEAL, 2001: 413.

¹⁷⁸ BADEN-POWELL, [1908] 2004: 298.

¹⁷⁹ BADEN-POWELL, 2006: 59-61.

recognized as the *Patron* of local Scouting in a country»¹⁸⁰. Fins i tot a la Sud-àfrica actual, on l'escoltisme va ser introduït com a eina colonial i va ser internacionalment conflictiu durant l'apartheid, el president Nelson Mandela en va acceptar la presidència d'honor el 1994¹⁸¹. La protecció de les institucions de l'Estat no va fer canviar, però, la idea de Baden-Powell que l'escoltisme havia de ser independent, autoregulat i d'adscripció voluntària, enfront tant del sistema escolar públic com dels recursos massius abocats als països europeus de règim feixista – Alemanya, Itàlia, Espanya– en moviments juvenils adoctrinadors, després de suprimir els existents –escoltisme inclòs¹⁸². Aquesta protecció oficial de què les associacions escoltes van gaudir i segueixen gaudint en molts països fa encara més interessant el seu caràcter creador de ciutadania global. Com la *League of Nations*, l'escoltisme mundial es va consolidar combinant permanentment la lleialtat nacional amb un clar sentit de pertinença global.

Per a Parsons (2004: 7), l'escoltisme va esdevenir una institució global gràcies a què els seus valors defensors de l'estabilitat socio-política eren prou adaptables per a donar suport a l'ordre polític establert a cada país, mitjançant l'aliança amb les institucions d'autoritat legitimades, fent prevaldre les normes i valors socials i no traspasant-ne els límits. Aquesta aposta per l'estabilitat es veu clarament en la resolució de la Conferència Escolta Internacional aprovada el 1931 sobre la *Scout Promise*, on «[t]he Conference desires to make it clear that in the Scout's Promise, the promise of duty "to my country" means duty to the constituted authority of the country concerned»¹⁸³. Justament, un dels aspectes més problemàtics de l'educació en la ciutadania és delimitar fins on ha de promoure la submissió a l'autoritat de les institucions i estructures polítiques existents o, pel contrari, a partir d'on les ha de posar en dubte. A l'Anglaterra de principis de segle, val a dir, el sistema de *checks and balances* característics del seu sistema polític ja donava per suposat que la democràcia no pressuposava donar carta blanca a l'acció governamental, sinó que havia de rendir comptes. En aquest sentit, la proposta de la primera edició de *Scouting for Boys*, amb una "lleï i promesa" escoltes que explícitament demanen lleialtat al rei, és, aparentment, defensora de l'ordre i l'estatus quo.

Ara bé, la mateixa lleï escolta explícita també que l'escolta és *germà de tots els altres escoltes, no importa a quin país, classe o creença pertanyin*. Parsons (2004: 5-7) remarca que els oficials colonials van introduir l'escoltisme a les colònies pensant que el punt 2 de la lleï escolta (*l'escolta és lleial al rei...*) serviria per a fidelitzar els joves africans, mentre que, en la pràctica, per als africans el punt 4 (*l'escolta és germà de tots els altres escoltes...*) va esdevenir la clau per a rebutjar la discriminació social a què estaven sotmesos. Però l'error de Parsons es troba en pressuposar que el punt 2 de la lleï escolta era, en la proposta escolta inicial, més fort que el punt 4. Ho era, certament, per als oficials colonials, i també per als prohoms que a Anglaterra i en molts altres països van donar suport a l'escoltisme. Però fins a quin punt tots els qui buscaven en l'escoltisme un moviment d'ordre no

---

¹⁸⁰ "Document 7: 'Governance of WOSM'. 37th World Scout Conference" (Yasmine Hammamet, Tunisia, 2005: adoptat com a document de referència). WOSM, Ginebra, 2005, p. 13.

¹⁸¹ PARSONS, 2004: 256.

¹⁸² JEAL, 2001: 545.

¹⁸³ WOSM, 1985: 9 (resolució 9/31).

van infravalorar les conseqüències del contingut profundament igualitari que també contenia el seu missatge?

De fet, el rerefons liberal democràtic del concepte de ciutadania de l'escoltisme va acabar fent aflorar les contradiccions que es donaven davant les discriminacions o els autoritarismes, tant en les colònies britàniques com en altres països. En un article del propi Baden-Powell el 1936 sobre l'escoltisme a Sud-àfrica, per exemple, exposa com en una societat radicalment separada racialment entre negres, indis i blancs¹⁸⁴, «our policy of Scouting being open to all "regardless of class, creed, or colour" was found to be impossible in practice», però que es va impedir l'intent d'un sector per tal que l'escoltisme fos només per a blancs, establint en canvi una federació que aplegués tres branques corresponents a les tres ètnies, amb la visió de contribuir a difuminar aquesta separació en el futur¹⁸⁵. Els mateixos valors de l'escoltisme, doncs, han esdevingut valors de transformació social en adaptar-se a societats diferents a la britànica i en ser adoptats per sectors de resistència a l'ordre establert, sigui per qüestió d'identitat nacional o anticolonialisme, sigui per oposició a la dictadura, sigui per la reivindicació de drets civils de col·lectius ètnics, sigui per reivindicació d'igualtat de gènere, sigui per oposar-se a la discriminació dels homosexuals als Estats Units¹⁸⁶.

La història moderna i contemporània mostra una evolució dels valors i de les adquisicions de drets socials que avui dona per fet el que fa uns anys era revolucionari. Primerament, la fase moral dels socialistes utòpics i de les iniciatives de *charity* victorians; segonament, la fase de les mobilitzacions socials, liderades pels moviments obrers, no exemptes d'importants conflictes socials; i finalment, la fase de reformes polítiques, en què els partits moderns van institucionalitzar els drets socials i, essencialment a Europa, van fer néixer l'Estat del benestar. L'escoltisme va néixer enmig de la fase de les mobilitzacions socials, i possiblement per això es mostrava molt prudent amb tot allò generador de conflicte: l'escolta havia d'estar per sobre de la divisió de classes –i, per tant, havia d'estar també per sobre de la lluita de classes. Això no treu que, com he indicat anteriorment, el propi Baden-Powell tingués simpaties pels ideals socialistes. Ara bé, el fet que poc després de la Revolució Soviètica de 1917 la URSS decidís de prohibir l'escoltisme i de substituir-lo pels *pioners* –prenent-ne elements estètics i metodològics¹⁸⁷– va comportar un viratge de Baden-Powell cap a l'anticomunisme¹⁸⁸. La postura de la URSS de prohibir, que va ser seguida per la totalitat de règims comunistes

¹⁸⁴ «You who know South Africa can realise – in a way impossible for anyone who has not lived there – the intense feeling which prevails on the colour question. For various reasons it has been far more acute here than in other countries. ... So altogether "colour" of one shade or another has been an ever-increasingly important element for the future of South Africa» (BADEN-POWELL, 1936: 370).

¹⁸⁵ L'article conclou dient que «one cannot help looking forward and hoping that this comradeship of the Scout and Guide movement will contribute to an improved mutual relationship between the different elements in the population and so tend to bring about the unity necessary for making an united South African people in the future» (BADEN-POWELL, 1936: 368, 370, 371). Vegi's també WALTON, 1937: 479.

¹⁸⁶ Vegi's PARSONS, 2004, sobre anticolonialisme i drets civils; IHLE, 1993, sobre la lluita de l'escoltisme alemany contra la dictadura nazi; BALCELLS i SAMPER, 1993, sobre l'oposició de l'escoltisme català al règim franquista espanyol; KROONENBERG, 1998, sobre la resistència de la il·legalització de l'escoltisme en els règims soviètics; VERGA e CAGNONI, 2002, sobre la resistència de l'escoltisme italià a la Llombardia abans de 1945; APPLEBOME, 2003: 234-252, i ZEIGER, 2005: 23-25, sobre l'inconformisme de membres de Boy Scouts of America davant la discriminació a homosexuals d'aquesta organització.

¹⁸⁷ CHARQUES, 1932: 506.

¹⁸⁸ JEAL, 2001: 544-547.

existents al llarg del segle xx, va fer que després de la II Guerra Mundial les associacions escoltes es posicionessin molt més clarament en el costat oposat del comunisme, fent èmfasi en el concepte de llibertat. Una publicació conjunta de les associacions escolta i guia del Regne Unit el 1951, "A Challenge to Scouting: The Menace of Communism", avisava els seus membres que es defensin de l'atac del comunisme a la fe religiosa i també a l'ordre establert. Però en les conclusions també hi havia lloc per a pensaments filosocialistes com els dels escrits de l'escoltisme inicial:

«We must also be passionately concerned with the well-being of the people of our country. Whether we belong to a political party or whether we do not, we must fight against all injustice, cruelty and selfish indifference to the needs of others. Not only is this God's will for His people, but if we do not do so, we shall help the seeds of Communism to grow, for their propaganda has more opportunity where there is injustice and oppression»¹⁸⁹.

Més enllà del rebuig al totalitarisme dels règims comunistes, l'escoltisme mundial es troba després de la II Guerra Mundial amb dos factors fonamentals que influiran en la seva proposta de ciutadania. D'una banda, complementàriament a la creació de Nacions Unides, la proclamació de la Declaració Universal dels Drets Humans¹⁹⁰ el 1948. I d'una altra, la preocupació per a evitar que l'argument de la neutralitat tornés a donar pas, com va fer durant els anys 30, a moviments totalitaris com va ser el nazisme. Aquesta darrera és potser el principal tret que Herbert Lewin (1947b), psicòleg novaiorquès que havia estudiat l'adoctrinament de les joventuts hitlerianes comparant-les amb el model d'educació en la ciutadania de l'escoltisme nord-americà, feia al moviment escolta:

«The advocacy of "neutrality" and "non-partisanship" deprives the Scout movement of its full effectiveness as an educational force not only in the national but in the international sphere as well. Scouting advocates the brotherhood of man and good will among all people of the earth. (...) Yet, in the field of international understanding too, Scouting relies on individual virtues, on moral sentiments rather than on the proposal of social change»¹⁹¹.

El concepte de "ciutadania activa", per tant, tenia diverses interpretacions, en especial en societats no democràtiques, i fins i tot un potencial de ser manipulats. Quin paper havia de tenir l'escoltisme en l'Àustria annexionada pel nazisme, o en els règims feixistes de Mussolini a Itàlia o de Franco a Espanya? Què havien de fer els escoltes catalans, il·legalitzats pel franquisme, quan les institucions d'autogovern catalanes havien estat abolides i la seva llengua prohibida? Quin rol havien de tenir els escoltes dels països on la discriminació racial estava legalment establerta? Què passava en els processos de descolonització, on líders escoltes encapçalaven processos d'independència? Quina opció havia de prendre un "ciudadà actiu" a Colòmbia, enquadrar-se amb la guerrilla per a desafiar una situació d'injustícia o enquadrar-se amb l'exèrcit per a defensar el règim establert? Què

¹⁸⁹ BOY SCOUTS ASSOCIATION, 1951: 9.

¹⁹⁰ *Universal Declaration of Human Rights*: United Nations General Assembly resolution 217 A (III) of 10 December 1948 (<http://www.un.org/Overview/rights.html>).

¹⁹¹ LEWIN, 1947b: 172. Val a dir, com exposaré més endavant, que el mateix Lewin (1947a) deixa clara la gran diferència de l'escoltisme que educa en la llibertat respecte les joventuts hitlerianes que adoctrinen per a l'obediència. El professor Farrell (1998, 2001) hi coincideix en remarcar, en base al seu coneixement de l'escoltisme canadenc, que l'acció educativa de l'escoltisme és clau per a generar valors cívics en els infants i joves, de manera complementària al que pugui fer l'escola.

havien de fer els escoltes argentins mentre ciutadans actius desapareixien per l'acció repressora de la dictadura?

La resposta a cadascun d'aquests interrogants és tan diversa com diversos els casos. La postura de les organitzacions mundials, després de les excepcions de reconèixer Rússia i Armènia a l'exili, va ser no reconèixer com a membres les associacions escoltes d'aquells països on la seva existència no fos permesa, tot i mantenir-hi contacte si existien en la clandestinitat. Pel que fa a les persones, en cada cas, cada escolta va actuar en base a la seva concepció de què significava "ciutadania activa". El rol de les associacions tampoc no va ser homogeni. A l'Espanya feixista dels anys 40, per exemple, mentre l'escoltisme espanyol intentava la connivència amb el règim, l'escoltisme català il·legalitzat s'organitzava per a resistir-lo¹⁹², igual com va passar a Itàlia¹⁹³. De la mateixa manera, recentment, el Consejo Directivo de Scouts de Argentina feia una declaració contundent de condemna de la dictadura dels anys 70, invitant els seus membres a fer activitats per a recuperar la memòria històrica i valorar el sistema democràtic¹⁹⁴. En el procés descolonitzador, d'altra banda, com Parsons (2004) ha mostrat en el cas africà i Nagy (1967, 1985) ha explicat, l'escoltisme va jugar un rol clau d'eina en la construcció social: infraestructures, identitat col·lectiva, *nation-building*, elits nacionals, etc.

La modificació constitucional que WOSM va aprovar el 1977¹⁹⁵ incorporava en l'objectiu del moviment escolta el concepte de "responsible citizen", un pas més enllà respecte del ciutadà "actiu", pressuposant en el ciutadà responsable la seva capacitat d'anàlisi, el seu criteri propi, per a definir què és positiu i què negatiu. Igualment, explicitava que les comunitats referents d'aquesta ciutadania responsable eren la local, nacional i internacional. Aquests dos conceptes han quedats establerts dins l'objectiu constitucional de l'escoltisme mundial, tant a la Constitució de WOSM com a la de WAGGGS¹⁹⁶.

¹⁹² BALCELLS i SAMPER, 1993: 137-138.

¹⁹³ VERGA e CAGNONI, 2002.

¹⁹⁴ «Los Scouts de Argentina (...) adherimos a la conmemoración del trigésimo aniversario del último golpe de estado, que quebrantó las instituciones de la República e instaló en nuestro país la dictadura más sangrienta de la historia nacional, mediante la aplicación sistemática del terror estatal y de brutales métodos de exterminio y proscripción, que necesitan un claro pronunciamiento de la Justicia para terminar con la impunidad de los victimarios. Dictadura que implementó, además, un proyecto económico, político y social atentatorio contra la democracia y contra los intereses fundamentales de la Nación y del pueblo argentinos. Proyecto cuyas gravísimas consecuencias aún hoy seguimos padeciendo, con altísimos niveles de desocupación, con más de la mitad de la población bajo la línea de la pobreza, con generaciones de argentinos con deficiencias de desarrollo intelectual y físico por la pobreza estructural (...)». 'A 30 años del último golpe de Estado', declaració del Consejo Directivo de Scouts de Argentina, 24 de març de 2006.

¹⁹⁵ "Document 2: 'The Purpose, Principles and Method of the Scout Movement'. Proposed revision of present Chapter II of the World Constitution. 26th World Scout Conference" (Montreal, Canada, 1977: document aprovat). WOSM, Ginebra, 1977.

¹⁹⁶ «The purpose of the Scout Movement is to contribute to the development of young people in achieving their full physical, intellectual, social and spiritual potentials as individuals, as responsible citizens and as members of their local, national and international communities» (WOSM, 1983: Article 1.2.); «the aim of the Girl Guide/Girl Scout Movement ... is to provide girls and young women with opportunities for self- training in the development of character, responsible citizenship and service in their own and world communities». (WAGGGS, 1999: Article 3: Object [of the World Association], b)).

3.3. La ciutadania global

La cooperació al desenvolupament es va introduir com a part de l'acció estratègica de l'escoltisme mundial als anys 70, conseqüència tant del nou escenari posterior a la descolonització –amb molts nous països membres de l'escoltisme mundial– com de la progressiva “globalització” de l'escoltisme, és a dir, de la presa de consciència de la concepció de moviment d'acció global a través de l'acció local. Amb la introducció de la cooperació al desenvolupament es tanva el cercle conceptual local-global de la implicació social iniciat amb la “bona obra” el 1908. Així, el concepte d'implicació social (*social involvement*) a l'escoltisme mundial va passar a compondre-se per quatre eixos progressius, dibuixant una lògica del servei a la comunitat que va de l'acció local a la global:

- El servei a la comunitat
- El desenvolupament comunitari
- L'educació per al desenvolupament
- La cooperació al desenvolupament¹⁹⁷.

L'escoltisme, però, és fonamentalment un moviment educatiu, i tant la cooperació com les altres accions que duen a terme els agrupaments a nivell local o les associacions a nivell nacional s'han d'entendre com a eines educatives. Malgrat això, l'escoltisme mundial no ha estat aliè a la creixent implicació d'associacions i ONG internacionals en l'agenda global. En la dècada dels 90, moltes ONG internacionals que tradicionalment havien mantingut una posició prudent d'apoliticisme van adoptar una posició pública més activa, en especial degut a l'empenta donada per les diverses cimeres de Nacions Unides celebrades aleshores: medi ambient (Rio, 1992), drets humans (Viena, 1993), població (Caire, 1994), desenvolupament social (Copenhagen, 1995), dona (Beijing, 1995), així com les respectives “cimeres paral·leles” organitzades per moviments internacionals de la societat civil¹⁹⁸. L'impuls per part de moltes ONG internacionals al Fòrum Social Mundial que es va reunir per primer cop a Porto Alegre (Brasil) l'any 2001, com a resposta al Fòrum Econòmic Mundial de Davos, va en aquesta línia.

La postura tant de WAGGGS com de WOSM sobre aquesta temàtica ha canviat de manera molt important en els darrers deu anys. Va començar a mitjans dels anys 90 amb les iniciatives de Jacques Moreillon i Lesley Bulman, aleshores màxims responsables executius de WOSM i WAGGGS¹⁹⁹, de crear una aliança amb altres caps executius per tal de fer un posicionament públic en favor de l'educació no formal. El resultat va ser el document 'The Education of Young People: A Statement at the Dawn of the 21st Century'²⁰⁰, al qual van seguir els documents sobre polítiques nacionals de joventut (1999), sobre nenes i noies joves (2001), sobre la situació d'Àfrica (2003) i sobre la participació de la gent jove (2005)²⁰¹. Tots

¹⁹⁷ «It is our challenge to take up the task and prepare our young people to be involved citizens, whether in their local, national or international communities. This requires a vision which is deeply rooted in their immediate environment but which goes far beyond». 'Community Involvement Resource Pack', The Europe Office, WAGGGS and the European Region of the World Scout Bureau, 1989: 2-3.

¹⁹⁸ ANHEIER, GLASIUS and KALDOR, 2001: 171-174.

¹⁹⁹ Jacques Moreillon, secretari general de WOSM entre 1988 i 2004; Lesley Bulman, directora executiva de WAGGGS entre 1997 i 2006.

²⁰⁰ Alliance of Youth CEOs, 1997.

²⁰¹ Alliance of Youth CEOs, 1999, 2001, 2003, 2005.

aquests documents no eren, tècnicament, signats per les organitzacions, sinó unes declaracions dels seus caps executius. A més, la forma d'una aliança amb diverses organitzacions no tan sols reforçava la imatge pública, sinó que reduïa els potencials recels que hagués generat una declaració exclusivament de l'escoltisme mundial. Però el canvi no es va aturar aquí. Hi havia la consciència que, en paraules de Lesley Bulman el 2006,

«although we have done a lot for girls and young women over the years, we have concentrated very much on the project element – in some safeish areas. We have not really been an advocate in the full sense of the term for girls and young women. And we certainly haven't spoken out publicly on their behalf. In fact, nine years ago I was told very clearly by the Chairman [of the World Board] that we were not an advocacy²⁰² organisation»²⁰³.

Què ha canviat en aquests pocs anys? Essencialment, segons Bulman, el major canvi és que les pròpies organitzacions membres volen que l'organització mundial prengui un major protagonisme enfront de les situacions d'injustícia a escala global.

«In the past, even recent past, WAGGGS was a much more conservative – even fearful – organisation. We did not want to 'rock the boat' – we were afraid of being seen as 'political' – we did not want to upset cultures and traditions – even if they were being actively harmful to girls and young women. This is what has changed»²⁰⁴.

Aquesta posició de WAGGGS ha comptat amb el reforç d'una iniciativa inèdita fins el moment: una enquesta directa a més de 6.000 nenes i noies joves membres de WAGGGS de cent països diferents, en base als resultats de la qual es va elaborar el 2005 la campanya mundial "girls worldwide say", explícitament d'*advocacy*²⁰⁵.

WAGGGS defineix *advocacy* com «taking a stand and putting pressure on those who can bring about change and help built a better world», i exemplifica la manera com el guiatge o escoltisme femení fa *advocacy* de tres maneres:

- «–Speaking up on issues that affect girls and young women and influencing opinion-formers;
- »–Doing projects that address root causes of issues affecting girls and young women;

---

²⁰² El terme *advocacy* referit a les organitzacions ciutadanes designa la pressió que aquestes organitzacions fan a institucions, governs i corporacions per tal que canviïn el seu comportament, en base a causes d'interès públic i no pas en defensa dels interessos particulars dels membres de l'organització. SKOCPOL, 2003: 142-144.

²⁰³ 'Why advocacy?' Guió de la intervenció de Lesley Bulman davant de l'*advocacy working group* de WAGGGS, a Londres, el maig de 2006. Arxiu de la Directora Executiva de WAGGGS.

²⁰⁴ «Many member organisations that in the past have been quite nervous about speaking out on controversial issues are now asking WAGGGS to be more vocal on many issues. They are confronting HIV and AIDS – this involves many member organisations tackling sex and related subjects that in the past would have been taboo – or certainly would have made them very nervous. Even such sensitive subjects as FGM [*female genital mutilation*] are being tackled by some member organisations. I felt really proud at the last World Board meeting when the statement on HIV and AIDS which states quite clearly that we believe that girls need access to all the information available on HIV-AIDS prevention – condoms, the lot, – was passed *unanimously*». *Ibid.*

²⁰⁵ Les respostes de l'enquesta massiva van apuntar majoritàriament a temàtiques referides a la salut, i d'aquestes se'n van seleccionar set: "fight AIDS"; "make healthy food choices"; "prevent adolescent pregnancy"; "it is important to talk about sex"; "let's talk about the danger of drugs"; "ban smoking in public places"; i "discover your potential". Un exemple de com s'aplica aquesta campanya d'*advocacy* és el posicionament públic de WAGGGS en suport dels acords que diversos governs han pres de prohibir el tabac a llocs públics, fent notar que un 83% de les 6.000 noies enquestades hi estaven d'acord així com demanant el compliment del World Health Organization Framework Convention on Tobacco Control.

»-Educating girls, young women and society at large in areas such as leadership, nutrition, peace and world citizenship»²⁰⁶.

La posició de WOSM en aquest sentit, tot i no arribar al nivell d'explicitació adoptat per WAGGGS, també tendeix al canvi. L'any 2004 va llançar a nivell mundial el projecte *Scouts of the World*,²⁰⁷ per tal de promoure la implicació de joves de tot el món amb l'assoliment dels Objectius del Mil·lenni adoptats per Nacions Unides el 2000. A inicis de 2005 va establir uns criteris estrictes per treballar amb *corporate partners*, explicitant que WOSM no establirà parteneriat amb entitats les accions de les quals entrin en contradicció amb els principis de WOSM²⁰⁸. D'altra banda, en un document recent de comunicació del Buró Mundial d'Escoltisme es pot veure com s'emmarca l'impacte social de l'escoltisme a través de dos eixos: la "global advocacy" i la "local action", esmentant la possibilitat de promoure alguna iniciativa d'advocacy en el futur:

«The World Scout Bureau has never launched a worldwide campaign that is automatically taken up at local level. Similarly, no local initiative involves major campaigns at world level. And yet, without wishing to change WOSM's nature, one could imagine that, just as the NGO community takes action to support the recognition of a global cause, e.g. women's rights on Women's Day, the entire Scout Movement could take action on a specific day for a specific cause»²⁰⁹.

Encara és molt aviat doncs per a conèixer les conseqüències d'aquest canvi en la política de posicionament públic de WOSM i de WAGGGS com a organitzacions mundials, però segueix en la línia de reforçar la idea que l'educació en la ciutadania que promou l'escoltisme té uns deures que van més enllà dels límits i dels vincles nacionals i que abasten el conjunt de la comunitat humana: és una educació en la ciutadania global.

---

²⁰⁶ Document *Advocacy Guidelines*, WAGGGS, 2007.

²⁰⁷ Circular 33/2004, World Scout Bureau, novembre de 2004.

²⁰⁸ Circular 4/2005, World Scout Bureau, gener de 2005.

²⁰⁹ 'Scouting's Social Impact: 28 million young people are changing the world'. Presspack, doc n. 3, version 31.05.2006. Document de comunicació de WOSM: World Scout Bureau.

